

ТОВА Е РАЗКАЗА НА АНДРЕЯ ХРИСТАК МОМЕРИН ОТ ПЪРВО ЛИЦЕ. ВМЕТКИТЕ НАПРАВЕНИ ОТ МЕН – СИНА МУ ХРИСТО, СА ИЗРИЧНО ОТБЕЛЯЗАНИ!

МОМЕРИНСКИЯТ РОД

ХРИСТО НЕДЯЛКОВ

Дядо ми по баща е Христо Недялков, а баба ми Момера Недялкова и двамата родом от гр. Казанлък. Тази фамилия произтича от известния род Бозвелий. Дядо ми Христо Недялков се е занимавал с тъкане на вълнени платове за мъжки горни дрехи. Давал на жените от махалите на гр. Казанлък специални, по-гъсти, стоманени бърда и тънко и равно изпредена на ръка, боядисана вълнена прежда, от която да тъкат на собствените си дървени станове платове по дадена им мостра и определена широчина, като изработените платове им заплащал по уговорена цена на аршин. Платовете почистени, изгладени и нагънати той закарвал в Цариград, където ги продавал на доста добра цена. Запознал се там с заможен търговец по народност грък, уговорил с него под известен процент да продава платовете, които ще му изпраща от Казанлък. След като му изпратил няколко партии платове, дядо Христо заминава за Цариград да гледа сметките и си прибере парите от продадените платове. С пристигането си той бил арестуван и хвърлен в истанбулските зандани по донесение на гръка, че е съучастник в завера за сваляне на султанската власт. Окован в тежки вериги, без разследване и съд дядо Христо е изпратен на заточение в Диарбекир и там след тежко и непоносимо тегло при опит да избяга е заловен, подложен на мъчения и убит, а гръкът заграбва наличните пари и платове.

БАБА МОМЕРА

Майката на баща ми, останала вдовица с тежката грижа да отгледа и възпита трите си невръстни деца – Христак, Андрея и Иван. Останали сираци, но винаги чисто облечени и будни те играели на махленския мегдан. Като питали - Чий са тези любезни деца? – казвали им - Момерините, на баба Момера са. От тук произтича фамилното название Момерин. Баба Момера била скромна, спретната, работна и умна жена, уважавана от близките и всички живущи в махалата, кога обаче, заедно с тримата си сина, е прехвърлила Балкана и се е заселила в гр. Габрово не ми е известно. Предполагам, че с пристигането си, баща ми - най-възрастния и син, е купил малката еднокатна къща с дюкян на кюшето, при пресечката на главната улица, на пътя който води през стария каменен мост над р. Янтра за мъжката гимназия “Васил Евстатиев Априлов”.

БАЩА МИ ХРИСТАК

Баща ми се оженил за най-голямата дъщеря Ганка на богатото габровско семейство Христо Цонев Селвелиев. Подробности за годежа и сватбата и датите за съжаление липсват. Знае се че е кумувало едно от първите състоятелни семейства – това на Ангел Добрев Стоянов.

.... Дюкянът на старата ни къща е на кюшето, подът му е наравно с улицата, облицован е целият с джамлък, а отпред от двете страни на вратата има витрини.

Баща ми е продавал доставените от Виена и Букурещ копринени платове, модерни женски дълги черни копринени пелерини, кадифета и атлази, ръкавици и парфюмерия. А най-много са се купували всички видове трикотажни артикули за дамско, мъжко и детско облекло. Бързото разпродаване на добра цена на внасяните плетени стоки го навежда на мисълта да търси и достави машини, с които да ги произвежда. Отива в Букурещ, влиза във връзка с няколко фирми и най-после се

спира на „Жак Блумберг“, която има генерално представителство на английски и германски фабрики. Чрез тази фирма баща ми поръчва три ръчни праволинейни плетачни машини, система „Харисон“ от град Манчестер в Англия.

След получаването на машините почва да ги монтира на специални постаменти, да ги центрова и си блъска главата за по-скорошно усвояване на работата с тях. Сполучил да изplete предници, гърбове и ръкави, сглобени с ръчен шев, той прави горни мъжки жакети, които се харесвали и търсели много поради еластичността си и удобството да стоят добре на всяка женска фигура. Поставя набързо още няколко такива стана и шевни машини, започва усилено производство на жакети, които се налагат като модно, топло и необходимо облекло за жените от селата. Това е било през 1890. В тази година баща ми Христак Христов Момерин от Габрово слага началото на плетачната индустрия в България.

Голямото търсене на произвежданите трикотажни стоки насърчава баща ми да закупи от фирмата “Ж.Ф. Гросер” – гр. Маркерсдорф, близо до Лайпциг и от Едуард Дубие от гр. Митвайда – Швейцария най-нови и големи жакардови плетачни машини, шевни и сглобачни оверлози Сингер, спомагателни шпул машини, кардир-машини и др. на брой четиридесет всички пуснати в движение. Зает с монтаж, поправка на повредени машини, научаване на работнички да плетат, зает в изнамиране на нови и все нови плетки, десени и модели, му се наложило да приеме за съдружник един свой далечен роднина от гр. Казанлък, на име Богдан Димитров.

На този свой ортак баща ми гласува пълно доверие като му възлага продажбите на готовата продукция, покупката на необходимите сурови материали, водене на тефтерите, съхранение на постъпилите налични суми и водене на касовата книга.

Този ортаклък излязъл злополучен защото личността на която се доверил излязла недобросъвестна. Не можейки да го гледа пред себе си го изпъжда и той напуска града. Необходимо му е обаче енергично и доверено лице което да заеме вакантното място на мошеника, лице което да поеме административната работа. Аз се прощавам с ученическия чин в гимназията, преминавам тримесечни курсове на частната търговска академия на “Мусевич – Бериков”, поемам касата и цялата външна търговска и административна работа на предприятието като обезателно всяка вечер по липса на хранилище предавам постъпилите от дневни продажби суми на дядо си по майчина линия Христо Цонев Селвелиев, които той съхраняваше в масивен орехов сандък окован с дебела оловена ламарина изрязана в красиви ромбове. На сандъка от вътрешната страна е прикована солидна брава, в която щом се пъхне ключа -започва силно и продължително да звъни. Сумите които му предавах и ги получавах вписвах словом и цифром в специален номерован, прошнурован и подпечатан с червен восък тефтер, като за всяко предадена сума се пописваше дядо ми саморъчно, а за получаваната от мен се подписвах аз. Касовата книга пазех аз и вечер при затваряне на дюкяна я слагах в специалната торба и занасях в къщи у дома.

На дядо ми Христо Селвелиев - стар лихвар, правеше впечатление като му предавах вечер, особено в пазарен ден от дребни продажби по хиляда, хиляда и петстотин лева в злато и петолевки. Един ден той предлага на баща ми да вземе сина му- брата на майка ми и мой вуйчо за съдружник по уговорен процент на печалбата. Той - Георги Селвелиев е изключен от гимназията поради участие в стачката, буйна, здрава натура останал без специалност. Баща ми и без това има нужда от помощник в работилницата, се съгласява да го приеме при условие че дядо ще внесе в предприятието известна сума за увеличение на оборотния капитал. Договора е сключен и фирмата е променена на “Момерин и Селвелиев”.

Вуйчо ми е млад, здрав и силен, баща ми го поставя да работи на най-голямата полужакардова плетачна машина. Научава го да работи на нея някакви релефни плетки. Изработеният плат се крои и шият модерни жилетки, блузи с бухнати ръкави. Този модел се наложи на пазара, стана много търсен из цялата страна и вуйчо ми работи на

машината непрекъснато няколко години, до като един ден получи повиквателна за три годишна военна служба – пионер – в гр. Ямбол. Да го замести на машината оставя по-малкия си брат Борис. Изслужил военната си повинност Георги Селвелиев се завръща. Влюбен в момиче от добро семейство на име Марта, всяка нощ ходи да и прави под прозореца серенади, пее и си акомпанира на китара, но на сутринта късно се явява на работа. Машината е изоставена и баща ми поставя на нея работник. Вижда баща ми, че на вуйчо ми вече не му се работи, а от друга страна брат ми Христо завършва гимназиалното си образование и е включен в производството на предприятието. Минава малко време и поставя на вуйчо ми въпроса за ликвидиране на фирмата, като за участието му предлага да му брое в наличност двадесет хиляди златни лева, на направеното предложение Георги Селвелиев се съгласява. Освободил се от съдружници, станал пълен господар на предприятието в баща ми се заражда мисълта за построяване на фабрично здание. Закупува големите градини назовавани на имената на собствениците им Сиргевото и Паскалевото – едни от съдебния пристав, а други по закона за насърчение на местната индустрия. Образува се парцел над двадесет декара находящ се на бул. Априлов. По градоустройственият план този парцел е ограден от всяка страна с улица, като над западната улица, която е успоредна на бул. Априлов е баир, гора и поляна граничещи с ловното стрелбище, което също е наше и са около дванадесет декара. Плана и всички документации за изготвени, постройката се работи усилено. Още не е съвсем готово фабричното здание, и пристигат първите три тежки железни станокa с прикачени на тях по две праволинейни автоматични плетачни машини с възможност за различни дължини и номера на дебелината на плетивата. Настъпва годината 1915. Започва Първата световна война, фабриката и брат ми са пак мобилизирани и много усилено се изработват фланели за армията. Предприятието е в своя възход.

По това време, когато баща ми трябваше да се отдаде на пълна почивка и се радва от плодовете на своя през цял живот неуморим труд, заболява от преплитане на червата. Болките били ужасни и непоносими. Извикват единствения по това време в града военен лекар някой си Д-р Василев от гр. Търново. Този доктор нищо с нищо не помогнал на баща ми и при страхотни болки той издъхнал. В предсмъртния му час е настъпило минутно прозрение и той на няколко пъти запитал за мен и искал да ме види.

След битката при завоя на Черна и акцията по спасяване на полковото знаме бях получил двуседмична отпускат. Тръгвам за София и от гр. Ресен телеграфирах в Габрово, че ще бъда в хотел “Сплендит”. Събираме се в кафе “България” Д. Цанков, Т. Ботев, Ст. Сватов, К. Цанков, Н. Пейчев и аз, решихме да отидем до Княжево, всичките освен мен не са стъпвали на фронта, въртят се около министерствата и гледат да грабнат търг за военна доставка. Завръщаме се, съдържателя на хотела ни пресреща и казва на бай Добри да ми предаде, да заминавам за Габрово, защото баща ми е починал. /28.2.18г./ Влаковете са военни и нередовни, когато пристигнах баща ми беше вече погребан. Голяма мъка изживях, че не можах да го вида жив, да се простя, да се разцелувам и изпратя. Баща ми беше един прекрасен човек, неуморимо трудолюбив, безкористно честен и добродушен. Много, много го обичах, много горещи сълзи съм пролял за него. Той беше незаменим в грижите си за семейство и домакинство. Обичаше да си угажда, но всичко с мярка. Няма да отмина без да кажа, че той получаваше от фирмата Близнакови в остров Самос, града Вати редовно големи тенекии с чисто дървено масло, гъсто на зрънца от което ни караше всяка сутрин да вземаме по една-две лъжички. В замяна баща ми изпращаше на Близнакови изработени мостри гемиджииски фанели с високи яки от фина кашмирена прежда. Професор Стефан Бобчев, председател на Славянското дружество, беше възложил изработването на петстотин мъжки долни фланели за изпращане в Далечния изток, за ранените в българската болница по време на Руско-Японската война през 1904 година.

На дадения адрес поръчката за 500 броя фланели, амбалирани в две каси се изпратиха до почетния български търговски консул Иван Рашеев, в гр. Одеса, за препращане по принадлежност. Господин Професор Бобчев с писмо моли да му се изпрати фактура за стойността на пратката за да приведе дължимата сума. Баща ми му отговаря, че тази пратка я прави дарение за ранените и болни руски войници. Получава се добре написан благодарствен адрес. Навярно поради отказа на баща ми да получи стойността на пратката, наредено е от Господин Бобчев до габровеца Иван Рашеев в Одеса да изпраща подарък на баща ми каченца съдържащи по един килограм чер хайвер, а по някога каца октопод.

Баща ми изучаваше безплатно млади послушнички от девическите манастири из страната да работят на плетачните машини и те по свой начин му изпращаха тенекии с мед от акация, липа и др. Работничките от фабриката родом от с. Дералии носеха редовно топено чисто биволско масло. Пред зимния сезон се доставяше рибено масло от което задължително се вземаше сутрин и вечер по една супена лъжица, а след това сока на половин изцеден лимон. Захар на бучки се внасяше с каси от по 25 кг.

Баща ми Христак Христов Момерин е основоположник на трикотажната индустрия в България, построил Първата Българска фабрика за фин трикотаж в годината 1890 почина на 28 февруари, 1918 година на 66 годишна възраст в гр. Габрово. Поклон пред светлата му памет!

Преди да завърша със спомените за баща си, за тоз скромно но надарен с творчески замах стопански труженик, извършил големия за онова време подвиг да внесе от далечна Англия в Габрово първите плетачни машини и той сам упорито ден и нощ да ги монтира, да ги пусне в движение и да почне производството на трикотажни облекла до тогава внасяни от чужбина, тук по долу ще опиша наградите които са му дадени.

При основаването съюза на Габровските промишлености е изпратена телеграма до Негово Величество Цар Фердинанд I със саморъчен подпис от всеки един индустриалец. Отговорено е на индустриалците чрез баща ми със следната телеграма: Двореца София, 25 септември 1906 година

Габрово

Господин Христак Момерин

Сърдечно благодаря вам и индустриалците за любезната телеграма

Приемете моите приветствия

Царят

Награди

В първото българско изложение в гр. Пловдив за изложените трикотажни изделия предприятието е награждено с Почетен диплом

На всемирното Парижко изложение трикотажни експонати са оценени и е дадена най-високата награда Гранд при с почетен златен кръст

На световното изложение в Лондон за представените трикотажни артикули е получен Златен медал

На изложените в градовете Брюксел, Лиеж, Анверс и Милано предприятието за изложените експонати е награждено с златни медали и грамоти

Тук ще разкажа на кратко какво са ми разправяли лица, които са били в приятелски отношения с баща ми и аз как съм го запомнил. Бил предприемчив солиден и безукорно честен, почитан и уважаван гражданин, който щедро се отзовавал на всяко обществено и благотворително начинание. В града той първи се е облякъл и носил алафранга. Запомнил съм го здрав, набит с къса прошарена коса подстриган “алаброс”, благ и великодушен. Зимно време с топли платнени обувки, казмирени раирани панталони. Бяла колосана риза с висока яка с пречупени върхове и копринена връзка свързана на голям възел. Ризата с прикачени колосани ръкавели и лъскави копчелъци. Редингот от английски плат, чер балтон с прикачена астраганена яка, висок калпак също астраганен,

а в празнични дни черно кораво бомбе, широк златен пръстен с емайлиран монограм, дебело късо кехлибарено цигаре с на края златен пръстен. Златен кордон с часовник към жилетката. Мустаци подстригани а в последствие обръснати. През време на работа е със син дочен панталон и рубашка с външни големи джобове, небрежно закривен каскет и ухапал лула от кедрово дърво.

СЕЛВЕЛИЙСКИЯТ РОД

ДЯДО МИ ХРИСТО ЦОНЕВ СЕЛВЕЛИЕВ

през целия си живот не е работил, обикаляше със собствения си чер чистокръвен арабски кон обзаведен с богато снаряжение и седло наследствените си имоти, най-много обширната си градина добре подредена и ливада за сено. В последните му години министър Омарчевски я отчужди за парк и игрище непосредствено до гимназията. Съботен ден, рано сутрин той заминаваше възседнал алестия си кон далеч по река Янтра до “Сини-вир” да лови риба, едри мрени до един килограм парчето. Вира е дълбок към два човешки боя, той се спуща със стрекмето с много големи дупки във вира и престоюва в дъното му на четвърт час – излизаше на повърхността с окичено срекме с едри мрени, изсипва ги на брега и пак се гмурка докато напълни кожените дисаги с риба.

Даваше пари под лихва, имаше навик неделен ден, върнал се от църква да изпие поднесеното му кафе, да седне на пода по турски, да отключи сандъка обкован в дебела ламарина, да извади тежката си голяма четвъртитя тенекиена кутия натъпкана със златни монети, да я изсипе на чергата и прави купчини от лири и наполеони и да ги чете. Които са около него това и чакат, щом се изтърколи някой парче по настрана, натискат го с крак, а след туй в джоба си. Баба ми е родила отгледала и оженила пет дъщери и четири сина. Майка ми Ганка е най-голямата. Другите деца на Мария и Христо Селвелиеви са:

- Цанка – женена за Пенчо Тимев, имат синове Илия и Христо
- Райна – женена за Артур Вилденщайн, син Алфред –женен за леля Милка с дъщеря Райна –Рия
- Малама – женена за Димитър Славов, с дъщеря Мария Славова женена за генерал Димитър Узунски – летец
- Пенка, женена за Пиер Тирьо, с дъщеря Мери, женена за проф. Филипов – мозъчен хирург
- Георги – вуйчо Георги, с дъщери Марчето Сиклунова, Лиляна и Любо - баща на Елито и Гецата Селвелиеви.
- Христофор –син Христо и дъщеря Амалия.
- Цоньо, загинал при отстъпленишето при Щип след битката пра вр. Богословец – Междусъюзн война , и Борис, умрял от холера през ?? война.

Баба ми Мария е сестра на двамата братя Хаджи Георги Хесапчиев и Иван, имаха сестра Хаджи Евгения, като малка е лежала болна от едрата шарка и цялото и лице е надупчено, дали я послушничка в девическия манастир, а пораснала я покалугерили и водили в хаджилък – Ерусалим. Беше едра, висока монахиня, строга и всичките монахини имаха страх от нея, това може би защото тя единствена беше от богат чорбаджийски род.

Баба ми Мария Селвелиева, а по баща – Хесапчиева /виж снимката от кръщенето на Ганка/ беше висока, здрава и едра жена с гладко бяло хубаво лице, черни искроментни очи, вити вежди, жужен черна лъскава коса, сплетена на две дебели витки спуснати до глезените и забраждаше се с тънки цариградски везани копринени кърпи.

Когато през града минавали турските орди – зебеците, на път за Севастопол, дядо ми е карал баба ми да си намазва лицето и ръцете със сажди от комина от страх, ако я зърнат някой от зебешките главатари както е бяла и хубава ще я отвлекат като робиня към Севастопол където заминавали да се бият с Московеца.

Родителите на дядо ми – моите прадеди по Селвелейска линия - са чорбаджи Цоню и жена му Ганка Селвелиеви, богаташи с много ценни имоти и злато. Хора скромни, добри, религиозни и благочестиви. Прадядо ми Цоню изглежда е имал слабост към внука си Цонката, защото при редовното си отиване в голямата си градина закачал елека си все на едно и също място и сигурно нарочно е оставал в джобчето по няколко жълтици. Вуйчо ми си знаел и редовно отивал да си вземе по една златна монета. Чорбаджи Цоню е посещавал църковните служби – празнични дни върнал се след църковния отпуск, той от дюкяна почуквал на кухненския прозорец и казвал на прабаба ми: “Ганке, вина и елея” което означавало, че свещеника е казал него ден е разрешено яденето да се сготви със зехтин и почерпят на обела с вино каквото имало в мазето голяма возилница.

По време на робството Фазлапъша пристигнал в Габрово с голям аскер и топове, изкарал топовете на местностите Петкова нива и Баждар и насочил гърлата им към града, със заплаха че ще го бомбардира, ако в срок до 12 саата чорбаджиите не съберат и му занесат кожени конски дисаги напълнени със злато. Хаджи Георги - брата на баба ми - събира от чорбаджиите искания откуп, натъпква дисагите натоварва ги на магаре и ги занася на пашата. Градът е спасен от разрушение и пожар.

Хаджи Георги Хесапчиев и жена му отишли на поклонение в Божи-гроб и престояли там цяла година за да присъстват на всички църковни празници и служби. Там им се родило момченце което пребиваващата там в Ерусалим руска княгиня пожелала да го кръсти, като при обрела му е дала името Христофор. Княгинята - бездетна много им се молила да се съгласят и осиновят детето, да го отгледа и възпита в Русия, но вуйчо хаджия категорично отказал.

Семейството Хаджи Георги Хесапчиев се завръща в Габрово. Първият ми братовчед Христофор израства, завършил учението си в гимназията, баща му го изпраща в Русия –гр. Санкт Петербург да следва генерал – щабна академия, завършва я с отличие и е зачислен в руската армия с офицерски чин. Оженва се за руския от голям аристократичен род на име Анна, след известно време се завръща в родината си, зачислен в нашите войски. По времето на Сръбско – Българската война от 1885 г. е помощник началник щаба на Българската армия и именно той избира позициите при Сливница, където сръбската армия е разгромена. После го правят началник на Военното училище. През 1899 г. участва в Хагската мирна конференция. После става военен аташе в Белград, после – пълномощен министър в Букурещ. По време на балканската война, вече с чин генерал е изпратен като наш представител при Гръцката главна квартира. Жени се за момиче от фамилията на м-р председателя Данев. Оставя пари на Априловската гимназия за издържане на бедни ученици.

Брат му, братовчед ми Петър, който се блъска да чете и разбере дали наистина има Бог, отива в “Света гора” и там да се рови из богатите манастирски библиотеки. Стоял дълго време в Атон, прочел и преобърнал в Зографския манастир много сорсовули се завръща в родния си град Габрово нервно болен.

Един ден поизлегнал се в кревата посегнал и откачил картинката от стената, изправил се, прицелил се в жената Анна на Хаджи Христофора и я питал: - Искаш ли да те убия? Тя била седнала в кресло някъде из стаята, засмяла се и му казала - Недей да се шегуваш! – той дръпва курука на пушката и я убива.

МАЙКА МИ Ганка Христо Цонева Селвелиева – Момерин

Майка ми беше жена едра и висока, представителна и елегантна, черноока и хубава. Много четеше и красноречиво предаваше прочетеното, благотелна и състрадателна често посещаваше бедни, болни и недъгави, които подпомагаше с пари, дрехи и храна. След смъртта на брат ми назначих счетоводителя Владимир Пенчев за директор на предприятието ми, а майка ми по свой начин влезе във фабриката и неотклонно ред години изпълняваше контрол върху производството, независимо от това беше много наредна и добра домакиня.

За майка си ще добавя още, че тя е била най-влиятелната жена в моя живот. До колкото помня, като изключвам притежаваните от нея незначителни ценности в бижутата си имаше три много ценни скъпи и красиви неща: златен пръстен с вдълбан в него – в средата брилянт а от двете страни на брилянта са монтирани по три брилянтчета. Пръстена е купуван от баща ми в Букурещ и го подарил на майка ми по сватбата .

Майка ми много си го харесваше и него постоянно си носеше. Един съботен ден вуйчо ми Георги Селвелиев, влюбен в госпожица Марта Пантева идва и се моли на майка ми да му услужи с пръстена си за неделния ден да се докара на срещата им. Майка ми се поколебала, но той се помолил настоятелно и тя му го дала. На другия ден той е на среща с момичето по Бакойския баир. Къде из гората са се разхождали – пръстена е изгубен из храсталака. Идва усмихнат и казва това на майка ми, тя много си го харесваше и обичаше като спомен от венчавката и помня че плака.

Мина време и вуйчо ми Георги отива в София и купува един златен пръстен с кафез и в него поставен голям брилянт. Купил го бил за двеста и петдесет златни лева който в негово време се равняват на дванадесет и половина наполеона. Пръстена поставен в кадифена кутийка е хубав и майка ми го приема и носи дълго време. Брат ми Христо се сгодява и го дава на годеницата си Ася, но заболява от разширение на сърцето, болестта му е много сериозна и трябва да заминава на лечение в София. Извиква Ася да дойде в Габрово и в казиното на среща се разгодяват най-трогателно. Вечерта брат ми получава голям букет от алени рози и пръстена привързан с корделка. На този пръстен кафеза се малко поразбил и камъка може да падне. Занасят пръстена в София и го оставят на майстор златар са го затегне, той излязъл мошеник, изважда брилянта и монтира в кафеза на пръстена съща големина камък само че елмаз. При годежа на сина ми Христо, аз предадох в подарък на бъдещата му жена Анна всичкото ценно бижу което имах. Задържах само пръстена със сменения камък като стара семейна скъпоценност. По едно време синът ми пожела да го носи и му го дадох. Този пръстен носен от майка ми, брат ми, от жена ми и от мен. Редно е да остане в семейството им като талисман и се предава по наследство и го носи като порасне малкият Андрейчо и знай, че е то прабаба му Ганка.

Преди вуйчо ми да и купи пръстен вместо този който той загуби, баща ми замоли приятелят си Найденов Василев, околийски началник , който в цивилно облекло отиваше по някога в Одрин и Цариград да търси и купи за майка ми хубав златен пръстен с брилянт. Господин Василев при едно отиване в Цариград, купува от богата кадъна старинен златен пръстен с монтирано на него сърце обсипано с брилянтчета и в средата на сърцето голям брилянт.

Пръстенът беше тежък, красив и много ценен, не мога да си спомня колко турски лири струваше. Нашата позната Г-жа Мария Тоска от Габровския музей видяла този пръстен ми предложи да го вземе за музея. Наложил се да се довнесат за строящия се апартамент допълнително около седемстотин лева днешни пари и аз заедно с още няколко старинни ценности им ги предадох по оценка на комисия. Този пръстен беше втората по големина ценност на майка ми. Третата и най-голяма ценност от бижутото и беше една разкошна брошка голяма колкото една турска петолира ръчна изработка с голям брилянт в средата и много по-малки, висулчици много брилянчета. От опакоето също от

злато е монтирана малка рамчица за поставяне портретче, която се затваря плътно със златно капаче. Тази брошка сестра ми занесе в София да правят от нея пръстени, обици и карфици. Какво е взел златаря и какво не помня..

БРАТ МИ Христо Христак Момерин е роден на 3 май 1883 год.

.....

Брат ми и аз бяхме още доста малки. Снега се топеше от топлия вятър. Реката Янтра придошла и водите ѝ непрестанно се увеличават влачеши ледени блокове. Водата мътна, бучаща на пенести талази по нея се носят изкоренени грамадни дървета, срутени крайбрежните къщи и покъщнина. Водите излезли извън коритото си се разлели по ниските дворища и напълнили с вода мазета и долните етажи на къщите край реката. Маса народ със запретнати крачоли над колената се тълпи към по-високите места да гледа. Реката по това време не беше канализирана, водата заляла стария каменен “Банов мост”. Брат ми и аз да не останем по долу от другите по големи от нас деца прецапахме залетия мост и се отзовахме на една височинка до старата воденица да гледаме към бучащите води влагат сандъци, бъчви и разни други домашни вещи. Отдолу под нас е дълбоко и се е образувал вир е водовъртеж. Не зная как на брат ми главата ли се завъртя или се подхлъзна и се катурна във вира и в буйните и мътни води взе да се дави. Малко по надолу от мен имаше пораснал нисък трънлив глог, смъкнах се, улових се за него с едната ръка, а другата протегнах колкото мога към вира и брат ми влачен от водовъртежа я сграбчва здравата с големи усилия аз дърпам извън силите си и го измъквам на брега. Изтеглих го още по нагоре поразтърсих го и той почна да повръща погълнатата мътна вода. В безсъзнание дошлите на помощ добри хора го отнесоха целия мокър вир – вода вкъщи. Самообладанието което проявих като малък можеше да бъде фатално за двама ни като бъдем погълнати от бездната.

.....

Едната от двуетажните ни къщи на задната улица успоредна на реката е свободна, долният етаж е един голяма салон. В градината и двора имаше много пейки нанасяме ги в театралния салон да седат дошлите на театър, прикачили сме една нищо и никаква завеса, а зад нея е сцената от трите страни на която сме наковали дъсчени кулиси, облечени в американ и нацапани с блажна боя представляващи гори и планини. Разучава се малка пиеса “Ралю войвода”, в главната женска роля Сейкин, а в ролята на войводата брат ми Христо, постановка и режисьор Гогото. Пиесата има голям успех и се даде няколко пъти. При завършека на всяка пиеса даваше се жива картина осветявана с бенгалски огън.

Много близо до театъра ни живее дебелият Сачка, тя ни симпатизира и поощрява, редовна посетителка и съдейства за разпродаване на билетите, беше на около четиридесет и пет години но феноменално пълна жена на около сто и петдесет килограма, ниска, нещо като бъчва, но беше жена много добра, приказлива и весела. На площадката пред вратата на къщата ѝ винаги ще видиш налякали махленки други седнали на триножни столчета и тя им разправя какво е видяла когато мъжът ѝ я водил във Виена. Мъжът ѝ нищо не работи но види се има някакви приходи, представителна личност с корав висок цилиндър и облечен ала франка.

... Ще се играе пиеса в която е включен боят за Пирот. Ожесточеният бой за превземането на Пирот започна. Гогото е на поста си с пълна бутилка с газ, няколко лоени свещи и запалки. Един от нашите бойци натъпкал пищова си с повече барут го опира до голите гърди на неприятелски войник, натиска спусъка, пищова изгърмява, гърдите му са обгорени, уплашен казва на топчията, че е ранен тежко и се тръшва в сред сцената и почна да реве колкото глас има. В този разгар на борбата Гогото се нажабурва с газ и с пълна уста започва да пръска в запалените свещи, образуваха се във въздуха пламъци, напълни си устата втори път и пръска а на сцената гори - обхваната е завесата и един от кулисите, пламъците се усилват – пожар, вик и плачове, паника и

смут. Наскачали зрителите се струпали при залостената врата и не могат да излизат горката баба Сачка плаче, едва придвижва тежките си тела моли да и се даде път да излезе, един от нашите се затече и ѝ помогна. По-големите усилено носят кофи с вода от близката чешма и пожара е угасен. Ранения продължава да реве. Човек да се смей ли или да плаче на туй което вижда!

.....

Брат ми Христо завършил средното си образование с отличие. Готвеше да замине за гр. Митвайда, близо до Цюрих в Швейцария и следва текстил, обаче болестта му осуети това му намерение. Беше човек на разума, труда и постоянството, любознателна и общо взето забележително културна личност. Четеше и говореше перфектно френски. Тушираше се с братовчеда ми по жена Еманоил Тюрйо който го снабдяваше с романи от френски писатели. При едно посещение което господин Лортоа ни направи във фабриката в качеството си на шеф на световно известната фирма Лортоа и Фрер в гр. Анверс – Белгия, която се занимава с доставка на разни качества вълна ”мерино” приготвена на лента, след продължителен разговор, който се води на френски език, господин Лортоа запитва брат ми в кой град и колко години е следвал във Франция, че така правилно и добре говори. Надарен с големи технически способности, влиза във фабриката и с помощта на баща ми монтират, центроват и пускат в движение автоматичните моторни плетачни машини с двигател един бензинов мотор. Моторът се оказва недостатъчен да задвижи всички машини. Доставят и инсталират два електромотора от по 15 конски сили – всичко 30 конски сили, необходимата енергия получават от електрическата централа на Иван Хаджи Беров. Преди да започне Балканската война във фабриката успешно се шият голаци, раници, сухарни торби и платници за нуждите на войската. С обявяване на войната през годините 1912 – 1913 фабриката е граждански мобилизирана брат ми е назначен административен и технически директор, а за комендант на фабриката е назначен Минчо Топузанов от града. Почват да се получават военни наряди за изработване на вълнени долни фланелки, качулки, шапчета, чорапи и ръкавици за войната. В моторните машини се получава бързо и голяма продукция. Платежните заповеди постъпват една след друга от интендантството при военното министерство.

Брат ми се носеше много издържано и повече от облеклото си доставяше по поръчка от странство, най-вече от Париж, магазин ”Самаритен”.

Той много спортуваше, беше добър гимнастик и обичаше да ходи на лов - понякога на кон - с бели панталони и фрак и меки черни ботуши.

Обичаше музиката, пееше арии от класиката, свиреше отлично на китара, сантиментална личност - беше се увлякъл в едно младо и красиво момиче, начинаеща артистка от театралната трупа на Матей Икономов. Изпрати момичето някъде да следва драматична школа, като я обезпечаваше материално. Решил беше да свърже живота си с нея и тайно бяха се сгодили. По-късно заболя от разширение на сърцето. Много ми беше мъчно, когато с група приятели тръгнем на някъде извън града, иска му се да върви заедно с нас, но скоро почва да изостава и се налагаше да му предложи да се върнем. Брат ми Христо беше претенциозна личност в храненето и предпочиташе сухите яденета като луканки, суджуци, пастърма. Към болното му сърце се прибави и втора болест язва в стомаха. При това положение майка ми се противопостави на женитбата и го замоли да развали годежа си. Горкият ми брат с болка в душата и с разбито сърце се раздели с милото си момиче на среща в казиното на гр. Габрово по най-приятелски и трогателен начин. Възпитана, добра и благородна годеницата му, на същия ден вечерта му изпраща грамаден букет гладиоли с привързан на кордела годежния му пръстен. Няколко дни по-късно се яви във вестник ”Мир” обява, че годежа на Ася с Христа по взаимно съгласие се разтрогва. С майка си заведохме Христо в София и го настаняваме на лечение в клиниката на Д-р Сарафов в самостоятелна стая и уговорено с проф. Д-р Кирков да го посещава ежедневно. След постъпване в клиниката

Христо се чувстваше добре и излиза да се разхожда по “Царя” и прави любителски снимки. Доктор Сарафов е недоволен от посещенията на проф. Д-р Кирков в клиниката му за преглед на брат ми, двамата лекари не се разбират за начина на лекуването му и болестта на Христо се влошава, майка ми остава при него – дават му бисмут, явява се силен кръвоизлив и брат ми в разцвета на младостта си умира в прегръдките на майка ми. Почина на 16 март 1921 година на 38 годишна възраст в гр. София.

...Пристигнал бях от Габрово и когато отидох да видя Христо, той беше мъртъв. Обичах го много, нови страдания, място не можех да си намеря, не можех да мисля и сили няхах да се справя с погребението, плаках докато сълзи не останаха в очите ми. Опелото се извърши в църквата “Света Неделя” с участието на Негово Високопреосвещенство Софийския митрополит, духовенството и църковния хор. На опелото в църквата от другата страна на ковчега целия обсипан с цветя привела глава тихо проливаше сълзи, снажна в дълбок траур дама, тя при пеенето на “вечная память” дълго стоя коленичила и плачеше. Тази дама беше жената, която брат ми толкоз много обичаше, това беше неговата Ася, която не го забрави и често спохождаше гроба му и му носеше свежи цветя.

СЕСТРА МИ МАРИЯ /МИКАТА/ е родена на 26 май 1882 год. в гр. Габрово. Завършила девическата гимназия с успех, баща ми я завежда и настанява в пансион в гр. Стара Загора. След две годишно следване се завръща пораснала и много хубава. Приятелка и беше г-ца Велика Морфова, преподавателка по музика, с добра ангелска душа. Мен ме учеше да свиря на цитр и първата песен която ме научи да свиря беше: ти, ти, ти си сърцето ти, ти ти си за мен! По-голямата и сестра е женена за г-н Владикин – писател, а най-малката Христина Морфова с високо остригана коса, низка и пълна ходеше да пазарува и разнася гювечите по фурната, а по-късно се издигна като голяма певица с прозвището “Българския славей”. Другата и приятелка беше преподавателката по руски и френски г-ца Антоанета Драмова от гр. Видин, току-що завършила в лицей в Санкт Петербург. Тя е от богато семейство с чудно приятен акцент на говора, дружеше със сестра ми и свободното си време прекарваше у дома. Имаше много кандидати и между тях и Петър Хаджи Стойчев, който много я обичаше и на края благодарение посредничеството на моите родители той се ожени за нея.

Завръщайки се от маневри из северна България, шести конен полк минава през града на път за Харманли където полка квартирува. Офицера от полка ротмистър Христо Начев Денчев от Габрово се отбива при майка си, взема я и заедно с командира на полка полковник Манджуков с адютанта си и всички офицери от полка с военната музика навлизат в големия двор на къщата ни на ул. Радецки. По даден знак от командира музиката засвирва някакъв тържествен марш. Гостите са посрещнати от родителите ми на площадката през стълбището с добре дошли и поканени да заповядат в салона. На видно място са поканени да седнат майката на ротмистър Начев - баба Цона, много интересна и всезнающа жена и господин полковника Манджуков. Останалите гости също са поканени да насядат. Влиза сестра ми в скромно но с вкус изработен тоалет, спира се за момент и привлича погледите на присъстващите. Отправи се към майката на ротмистра, поклони се, поздрави я и целуна, отиде след това при господин полковника, поздрави го и му целуна ръка, поздрави господин ротмистера и здрависа всичките други офицери и се оттегли при родителите си. След разменения кратък разговор по стар Габровски обичай се внася на голям сребърен подносник чаши със студена вода и в всяка чаша натопена лъжичка с бяло сладко, което се поднася на гостите. Изправил се сред стаята господин полковник Манджуков се обръща към родителите ми и казва, че тяхното посещение има за цел да поискат ръката на дъщеря им да съпруга на господин ротмистър Христо Начев, баща ми и майка ми отговарят че са съгласни. Командирът се обръща към сестра ми и я пита дали е съгласна да се омъжи за ротмистъра, тя смутена, срамежливо отговаря че е съгласна.

Двамата млади си разменят годежните пръстени, прегръщат се и се целуват. Сестра ми отива целува и прегръща майката на годеника и родителите си, а ротмистра прави същото с баща ми и майка ми и с неговата майка. След това двамата сгодени се представят на полковника, приемат сърдечните му поздрави, изправени близо до него приемат поздравление по отделно от всеки офицер, а в това време музиката свири марш. Старите помежду си се поздравяват, прегръщат и целуват. Поздравяват бъдещия кум - господин полковника. Внася се вино, ордьоври и бонбони и се пие наздравица за щастието на сгодените. Слизат всички на широкия двор, музиката засвирва на хоро, налавят се командира, сгодените, родителите, всички офицери, дошлите роднини и много народ от града, чули, че музиката свири, изви се чудно хоро.

Време е полка да тръгва, тръби се за сбор и строяване на полка, нови прегръщания, целувки и сбогувания до доскорошно виждане, музиката свири военен марш, възседнали конете офицери тръгнаха напред през Балкана.

Денят на сватбата е насрочен, баща ми извика от Русе г-н Бераха, собственикът на модната къща за дамско облекло, правят избор на платове, установяват се върху моделите и му се възлага прецизното изработване на сватбените тоалети за булката и майка ми. Сключването на църковния обряд се извърши на 24.XI в гр. Габрово в съборната църква “Св. Богородица” при съсложение на много свещеници, монахини и сборния църковен певчески хор при кумуването на госпожа и господин полковник Манджукови в присъствието на роднини, приятели, дошли офицери от кавалерийския полк, църквата е препълнена с народ.

Настъпи тържествения момент когато след размяната на годежните пръстени и благословията която им дава архирейския наместник булката прелестна в бялото си с много дълъг шлейф булчинско одяние и младоженеца в кавалерийската си парадна военна униформа с корони на главите се отправят към царските двери да се поклонят и целунат образите на светата Майка и всевишния Бог.

Просълзена от радост и умиление, майката на младоженеца баба Цона казва на жените до нея: “Боже какво знамение от небето за щастието на бракосъчетаещите, светите икони от олтара и иконостаса се усмихват”. На излизане от църквата баба Цона натруфена с черната дълга копринена наметка, заобиколена от група роднини да ѝ честитят радостта им казва “това не беше венчавка, а коронация!”

В първите дни след сватбата младоженците бяха изпратени за постоянното си местожителство в гр. Харманли.

Сестра ми беше се научила и яздеше дресирана бяла кобила, така те в свободните си часове правеха излети по околните горски поляни.

През първата европейска война зет ми Подполковник Начев е началник на Дунавския сектор със седалище в гр. Силистра. От гр. Зеляхово на Тахинското езеро аз съм командирован по служба в огнестрелния парк в Силистра. Разхождаме се по площада, зет ми казва: виждаш ли в ония край на площада двете малки симпатични дечица, които играят под надзора на баба си – едното от тях момиченце много го харесвам, казва се Елка, искам да го осиновим, казах му, че решението е много хубаво, стига настойниците му да си дадат съгласието. Зет ми взема съдебно решение от настойниците за тяхното съгласие, взема същото от моите родители, извършват се съдебните формалности, обнародва се в ”Държавен вестник” и осиновената им дъщеря довеждат във Габрово.

Бащата на двете малки сирачета е доктор Габровски, собственик на солидна двуетажна къща с частна клиника отпред. Къщата подредена, с градина с висока желязна ограда в гр. Силистра. Пленен и отвлечен от румънските войски е изпратен във вътрешността на страната да лекува болни заразени от злокачествена епидемия, заразява се и той и там умира. Жена му учителка най-красивата в този край, умира при опит за аборт. В нашата страна Елка има единствен роднина, брат на баща ѝ съдия в касационния съд – София - Никола Габровски, който вече не е между живите, братчето ѝ Кольо го взема другия

им чичо, румънски поданик живущ в Браила и избран за сенатор, по-късно го взема братовчедката им Арта Флореску, примадона на Държавната опера в Букурещ, сега пенсионерка и професорка в консерваторията, изучава го за електроинженер. Той се е напълно румънизирал и български не знае да говори, но обича и не забравя сестричето си Елка, идва през летните месеци и гостува с жена си и с колата си за обикаля нашата хубава страна. Елка е омъжена за Борис В. Райнов- дългогодишен главен инспектор в министерството на финансите. Борис е много внимателен и добродушен съпруг и баща, тих и много услужлив. Радват се на две дъщери, по-голямата Върбинка /Бинка/ - завършила физика и е оженена за унгарец, лекар-хирург, казва се Гюла, жена му Върбинка има две прекрасни дечица, живеят в Будапеща. Другата по-малко дъщеря се казва Мая, добро, хубаво и интелигентно момиче – художничка -приложник.

След войната зет ми се пенсионира и за първо време се установиха да живеят в гр. Габрово. После се заселиха в София като купиха апартамент на бул. “Витоша” 69Б. Възложих му касиерска служба в магазина на ул. Лега № 13. Поради некадърността и безчестието на отговорника Пенчо Рибарев захрих този си филиал.

Зет ми полковник Христо Начев почина на 19 октомври 1941 г. в гр. София.

Сестра ми Мария Начева /Момерин/ почина на 20 август 1967 година 12 часа след обяд на 85 годишна възраст в София – същият ден в който почина и жена ми Мария. Какво съвпадение – едната се казваше Мария Начева Момерин, а другата – Мария Момерин Начева!!!

Тленните ѝ останки са положени в гроба на майка ми.

ЧИЧОВЦИТЕ МИ

Брата на баща ми Андрея /на когото съм кръстен/ заминава за гр. Букурещ, където започва производство на сапун за пране по примитивен начин. Дружи с нашите политически изгнаници, хъшове и революционери, като съобразно възможностите си ги подпомагал парично. Поспечелил известна сума се завръща в Габрово, оженва се за момиче от добро търновско семейство на име Цанка. За по-малката ѝ сестра Тодорица се оженва Иван Хаджи Беров. Двата баджанаци се сдружават. На място близо до воденицата на стария Хаджи Беров до самия бряг на река Янтра, на около десетина километра от града, по идея на чичо ми издигат каменна двуетажна фабрична сграда, поставят няколко стана, сновило и други спомагателни машини, доставени от Германия, задвижват ги с водно колело и започват производството на камгарни платове под фирмата “ Беров, Момерин”.

Другият брат на баща ми Иван е бил градоначалник на гр. Варна. Убит е от засада от партизани на черната народняшка опозиция.

Чичо ми Андрея Момерин от първата си жена Цанка има четири деца. След нейната смърт той завежда дъщеря си Момерка и двамата си сина Христо и Сава да се учат в католическия пансион Сен – Жозеф в София, а по-късно изпраща по малкия си син Иван в Германия да изучава секрета по производството на лачени кожи. По-късно, чичо ми пътувайки из Румъния по пласиране на произведените във фабриката им камгарни платове се запознава с българско семейство в Кюстенджа, харесва голямата дъщеря Иванка - /Йова/ и се оженва за нея. От тази си втора жена им се раждат три деца Цанка, Стефан и Васил. Втората жена Иванка чичо ми доведе от Кюстенджа със сестра си Мария -интересно и забавно момиче с артистични наклонности – наричахме я Аста Нилсен. Тя се ожени за Симончев съдружник на Климент Писков – съдържатели на сладкарница “Охрид” в София. Здрава е макар и доста възрастна има две дъщери на работа в Драматичния театър. До колкото съм разбрал стринка ми Иванка не свикнала на големия разкош, разточителство и ежедневните гощавки във фабриката е повлияла на чича ми да направи голямата грешка и предложи на баджанака си да се разделят, като съдружническата фирма Беров и Момерин се разформирова и Иван Хаджи Беров

поема актива и пасива на предприятието. Изплаща частта на баджанаката си в пари и платове.

На около осемнадесет километра от града на път за Червен бряг, стария път за през Балкана, чичо ми Андрея Момерин открил по поречието на р. Янтра подходящо място за построяване на фабрика. Почва да закупува от селяните на близките села ливадите им. За да избегне повишаването цената на необходимите му още съседни мери който трябва да закупи на въпроса – защо му са толкоз ливади, той казвал, че ще строи модерен краварник. Необходимите му места е вече закупил, наема работници и се започва изкопа за широка, дълбока и доста дълга вада, която след издигане на бента в горния ѝ край ще погълне водата от цялата река. В другия край на водата където ще се строи фабричното здание се образува висок пад и там ще бъдат инсталирани турбините които ще дадат електрическа енергия за задвижване на машините и осветление на цялата местност. Парите са привършени. За да се завърши трябват още много средства за построяване на сгради, жилища, машини оборотни суми за материали. Чичо ми се принуждава да образува акционерно дружество фабрика “Надежда” за производство на чисто вълнени фини платове, влезли акционери разни личности, които понятие нямат от индустрия. Внесените суми от акционерите са привършени и се налага дружествения капитал да се увеличи като новите акции се изкупят от старите акционери, но едни са съгласни, други не и в събранието стават пререкания и кавги. Било ми оскърбен, че критикуват и оспорват предложението му и се убедил, че с тези прости хора мъчно ще може да се работи, дава си оставката като член на управителния съвет на дружеството и в последствие си продава акциите. Управителният съвет на Българска Търговска банка с централа гр. Русе взема решение за построяване фабрика за камгарни платове и преди на местото на старата изгоряла от пожар тъкачна фабрика в гр. Трявна. Възлагат на Васил Карагъзов, бивш директор и акционер по линия на жена си в Вълнено текстилно акционерно дружество Иван К. Калпазанов, който току-що се завърнал от Русия, където беше емигрирал поради някаква афера, да изготви доклад, за построяване на нова текстилна фабрика в гр. Трявна. Г-н Карагъзов предоставя доклада в централното управление на банката, но съвета не го одобрява. Натоварват със същата задача г-н Ганчо Д. Попов, който на скоро със съдействието на Гъбенски построиха до самия Хаджи Цонев мост, стария път за Балкана, камгарина предачница, обаче и неговия доклад не е одобрен. По поръчение на г-н Губиделников, председател на управителния съвет на банката, пристига в Габрово, г-н Георги Р. Цанков—член от съвета и търси среща с чичо ми Андрея Момерин, намира го и го моли да отиде в гр. Трявна да огледа самото място на изгорялата фабрика съсобственост на банката, местата покрай реката и в подробно изложение да даде мнение за най-подходящото място където да се издигнат постройките за една голяма и модерна фабрика. Да препоръча двигателната сила която ще е необходима за предвижване на предачните машини и станове т.е дали трябва да се инсталират водни турбини или парна машина. Чичо ми знаеше, че по тази материя съм запознат от получаваните проспекти и планове за строеж на текстилни фабрики и инсталирането им, получавани от фирмата “Хартман” в Германия, Принц Шмид и Синове в Англия и други фирми от Швейцария - в Габрово бяха се запалили доста фирми да строят текстилни фабрики, които прибъгваха за оферти и сведения при нас, които ние получавахме от фирмите в чужбина. Трябваше да се знае колко предачни машини или тъкачни станове ще се поръчат за да им се даде сведение за необходимата енергия и размера на заплатата, двигателна сила необходима за провеждането им. Чичо ми извика и отидохме заедно в гр. Трявна. Два дни оглеждахме местата далеч по течението на реката, възможностите за построяване на бент, прокаране на вода, получаване на пад за инсталиране и турбина за произвеждане на електрическа енергия за движение на предачните машини и станове на бъдещото предприятие за производство на вълнени преди и платове. Огледахме и измерихме мястото на

изгорялата от пожар фабрика, път и вода за построяване на фабрично здание с необходимите други отделни складове и жилища. Спряхме се на два варианта. Първият фабриката да се построи на мястото на изгорялата фабрика, близо до реката като за двигател и осветление се достави голяма парна машина. Втория вариант- На повече от километър да се изкупят местата, издигне висок масивен бент за да се образува микро язовир, да се изкопае дълбока вада, да се вкара водата в нея и от пада който ще се образува се постави турбина за продвигване машините – евтина двигателна сила, но да се реализира този проект ще са необходими много средства. Двете изложения подробно написани с указание на фирмите от които да се доставят машините и скици на постройките чичо ми занася в гр. Русе пълния състав на управителния съвет на банката на извънредното заседание и той им прочете изготвеното изложение, предава отделно планове, скици и проспекти. Членовете от съвета единодушно одобряват първият вариант, благодарят за обстойното изложение и нареждат на банковия касиер да брой на чичо ми сумати лева 10 000 – възнаграждение за положения труд. Не след много се започна строежа на фабричните постройки – голямо солидно предприятие за производство на камгарни прежди и платове. Назначение за административен директор г-н Илия Димитров, бивш главен счетоводител на фирмата Йосиф Р. Цанков и Со във Габрово при условие, че влиза и като акционер като закупи акции от предприятието с название Акционерно дружество фабрика “Св. Георги” гр. Трявна. В последствие под предлог да се заинтересуват техническо персонал и работниците в производството, той издейства управлението на фабриката да се отпуснат и изплащат на срокове акции на всички съобразно възможностите им. След време директора и акционер Димитров изкупува акциите от работниците и персонала и набира пакет акции за повече от 50 % от дружествения капитал добива бащинство и става господар на предприятието. С напускането на акционерно дружество текстилна фабрика “Надежда” Андрея Момерин започва да дири по поречието в долното течение на р. Янтра, където реката е по пълноводна, подходящо място за построяване на електрическа централа и фабрика за производство на луксозни лачени и велурени кожи. Малкият му син се е завърнал от Германия където е изучил секрета за производство на фини кожи. Далеч от града, до самия бряг на Янтра в едно непроходимо скалист, живописно дефиле, той открива голям пад от изобилна вода където може да се построи електрическа централа за произвеждане на енергия и осветление, за продвигване на тежките кожарски машини. Фабричните здания, жилищно складови помещения, а административни помещения и инсталации са напълно готови. Машините инсталирани и производството върви в пълен капацитет. Търсене голямо, голям пласмент Най-големи купувачи и пласъори на произведената готова стока е известната стара фирма Братя Баклови. София с клонове Русе и Варна, големи акционери в Българска Търговска банка. Финансовото положение на Баклови е объркано и от известно време се крепи на икономическите полици които Акц. Инд. Кож. Дружество Андрея Момерин безогледно им подписва за грамадни суми. Тези икономически полици, те като членове в управителния съвет на банката сконтират лесно.

Кожарската фабрика за фини лачени кожи и велур е в ликвидация, това доходно предприятие с изградена своя собствена водна централа за електрическа енергия и осветление е закупена от Кожарското акционерното дружество Братя Калпазанови в Габрово.

Чичо ми Андрея Момерин прекарал целия си живот в създаване на три големи индустриални предприятия е изморен, застарял, болен и в годината 1926 умира като остави пример всеотдаен и неуморим труд и постоянство.

Опелото му се извърши в енорийската църква “Свети Иван” в присъствието на негови почитатели, близки и роднини.

Поклон пред тленните му останки и вечна да бъде паметта му.

БРАТОВЧЕДИТЕ МИ ПО МОМЕРИНСКА ЛИНИЯ

САВАТА

Савата говореше, четеше и пишеше сравнително добре по френски. Продиктувал му писмо с кратко съдържание до една фирма, която молихме да ни изпратят каталог за наличните си стоки. Каталогът се получи, отдел маски показахме на местния солиден търговец Иван Рашеев – дядо на Косю Драганов.. Той ни възложи голяма поръчка да разни маски, която изпратихме на фирмата с поръчение пратката да бъде изпратена в рамбурс на фактурната стойност чрез международната експедиционна къща Шенкер и Со. Пратката пристигна и се освободи от клиента. Един месец преди настъпване на карнавала Рашеев разпродава маските до последното парче и с доволен от реализираната печалба. Не се мина много време ние получаваме на адрес Момерин и Со припадащата ни се 10 % комисионна от фактурата стойност – сума доста значителна. Тази сделка ме наведе на мисълта да предложа на Савата за образуване на фирма която да се занимава с представителства на местни и чуждестранни фирми. За по-голяма тежест фирмата да се регистрира на имената на бащите ни под название Компания Момерин. Братовчед ми възприе с голям ентузиазъм идеята, вземаме съгласие на бащите си и започнахме работа. Поръчахме бланки с фирмата, пликове, печати и всички необходими принадлежности, доставихме си пишеща машина “Адлер” с два шрифта - българска и латинска азбука и едновременно фирмата Кабакчиев - София ни възложи продажбата на тази пишеща машина. Започнах ме да искаме от разни чуждестранни фирми да ни възложат генерални представителства. Международната експедиционна къща “Шенкер и Со” ни възложи представителство. За този отдел привлякохме Хаджи Димитър Златаров, завеждащ Габровския клон на експедиторска фирма с централа гр. Русе. Банкерската къща Братя Мутафови гр. Варна ни възложиха представителство като отдел стока за продажба на ангро големи количества в бъчви украинска тарама хайвер, газ в тенекии “Батум” и др. Трайчо Новоселец от София ни възложи представителство и склад на сурово и сухо солени Рангунски кожи, Трапезунско рибено масло, дегра и др. Фирмата Манис и Со гр. Франкфурт, Германия ни възложи представителство Ото Ритер, генерален директор на Г.Ф. Гроир от Германия ни посети и сключихме договор за генерално представителство и склад за България на произвежданите от фабриката плетачни машини. Фирмата Казаков във Виена ни изпращаше разни . Вдовицата Н. Кремена в Париж им възложи генерално представителство и консигнационен лагер на всички видове тежки кожарски машини с право да ги продаваме на кредит по шест и девет месеца. Тези машини ние продавахме в брой като използвахме парите, а на фирмата одобрявахме минимална лихва. По текущата ни сметка в Българска народна банка ние винаги разполагахме с налични пари и извършвахме с която на клиентските полици на кожарските предприятия. Кантората ни обзаведена по европейски образец, работихме с голям замах и реализирахме големи печалби. Състоятелни личности започнаха да ни посещават, предлагат за преустройство и фирмата в акционерно дружество. Като акционерите внесат съответния капитал в закупуване на акции на всеки от нас тримата имаше определена служба. Моята задача беше да редактирам отговорите на местната и чужда кореспонденция, която Сава Момерин и кореспондента ни написваха по немски или френски на пишещата машина. Димитър Златаров завеждаше експедицията и продажбата на наличните машини, и завеждаше счетоводните книги. Наложих ни се обаче аз да отида на работа в фабриката на баща си, братовчед ми Сава Момерин също се налагаше да отиде в помощ на баща си. За съжаление се принудихме да ликвидираме това добре организирано и доходно предприятие и закрием фирмата “Компания Момерин”.

Сава се ожени за жена от добро Софийско семейство, елегантна, красива госпожица – дъщеря на състоятелен македонец, строител. От жена си Райна, Савата има едно дете

момиче - Кети, пораснало се оженва за проф. д-р Иван Матев специалист по хирургия на ръката .

Савата притежава вила в Долни Богров и преживее завещава половината от вилата на дъщеря си Жана и другата половина на брата си от втората майка на име Васил, завършил търговско училище в гр. Свищов. Васил се оженва за жена от богато семейство от гр. Харманли, след няколко години заболява и умира като му оставя апартамент в София и много бижу. Вън някъде от София има построена от него вила, в Долни Богров в втората вила и място има участие на половината. Материално е добре, подушва го една учителка отива на вилата да го посети и му казва: от много време аз те обичам, и сега те обичам, няма да си отида и искам да ти стана жена. Той е болен от инфаркт, вижда го тя в смесена младежка компания, чула го вечерта, а на сутринта го намира прострелян на пода с разбита глава умрял.

Намирам за необходимо да кажа няколко думи за братовчедката си Райна.

Със своята величествена осанка, изключително блестяща красота, аристократични маниери, прекрасна фигура, благозвучен говор и жизнерадост Райна възпелаваше възжеланията на мъжете. Това е в ограничени рамки нейния портрет.

По-голямата и сестра омъжена за гинеколога Доктор Добринов, лекар с голяма известност по специалността си е търсен от най-лафтните дами от столичния елит за съвети и прегледи, а той наистина беше представителен, елегантен и здрав хубав мъж. Семейство Сава Момерин живее в къща под наем в квартал "Баждар". Савата находчива личност станал необходими в управлението на фабриката се налагало по някога да остава там за ден-два. Жена му Райна се запознава с Юлия - майката на Йордан Рибаров, който живеели на близо. Двете жени се сприятелили и започнали на често да се събират. Йордан за морала на когото се носели най-различни слухове не може да се отрече че е с просветен книжовен вкус, забавен, увлекателен и първокласен разказвач. Посредством майка си се сближава с Райна, която увлечена по него му позволявала да я ухажда, флиртува и завъртат по интимни връзки. Разбрал за тези им интимни отношения, разгневен през тази действителност Сава Момерин след няколко болезнени разпавии скъсва всякакви семейни връзки и пристъпва към разтрогване на брака с жена си Райна. След този скандал станал обществено достояние мълва започнала да се носи, че Йордан Рибарев бил безподобен развратник, типичен циник, пияница и безсрамен изнудвач. Под формата на временни заеми той не е оставил познат и приятел да не е измъкнал по значителна сума, която не помисля да върне. Разбрали го че е човек без чест, всички го изоставиха. Йордан Рибарев е разстроил живота на много други млади семейства и завърши с най-страхотната трагедия – отравянето на младата красива и невинна ученичка, единственото дете на почетното семейство Полковник Петър Займов от Габрово. Семействата Заимови и Рибареви се сближават и почнали да се събират. На Заимови дъщерята, ученичката Катя и синът на Рибареви много по възрастен Йордан имат възможност да се събират и си приказват. Йордан увелича момичето в любов. Заимови долавят за близките им отношения и настояват дъщеря им да скъса всякакви връзки с Рибарев, последния й назначава среща и настоява двамата да се отровят. Денят на отравянето е определен. Рибарев снабден със силна отрова е на определеното място и час, там е и Катя. След като си казали, че решението си трябва да изпълнят. Рибарев подава стъклото с отровата на заблуденото момиче и то изпива от течността в стъклото половината, подавана Рибарев да пие, но той отказва. Момичето в агония почнало да се гърчи от болки и умира на самото място. Подведен под отговорност за отравянето на момичето се разглежда делото в пълен съдебен състав в присъствието на гражданството Йордан Рибарев е осъден на затвор. След години го засяга амнистия и е освободен от затвор. Презиран от гражданството той избягва в гр. Пловдив, където започнал на ново пиянство и покварен живот. Родителите на майка му са руснаци. Бащата поп Булат служи в църквата "Св. Богородица". Сутрин преди да отиде на служба заедно с Ганчо Мацката и други

професионални пияници увисват пред вратата на някоя кръчма да им се отвори и почнат да пият. Поп Булат имаше мощен бас и кога запее в църква се чуваше по улицата. Жената на Йордан Рибарев – Иванка е скромна и добра. Свири добре на пиано в оркестъра на първокласни ресторанти, дъщеря е на Иван Брашов от Габрово секретар на Русенския апелативен съд, жена му Берта е еврейка.

Катя Полковник Петър Займова е погребана в присъствието на много народ в габровските гробища. На надгробната и плоча си вдълбани следните прощални думи: На подлата ръка на Йордан Рибарев тури край на пролетта на твоя живот в утрото на твоята младост. Престана да тупти любящото ти сърчице, занемя милата ти усмивка завинаги. Ангел беше ти Кате, чиста непорочна с кристална душа.

Поклон пред твоя свят гроб

Мир на скъпата ти душа

ИВАН

Третият най-малък син от първата му жена се казва Иван – специализирал в Германия по изработване на луксозни лакове и велури, кожи внесени и до сега от странство. Иван се оженва за снажна, представителна и хубава рускиня дошла от Галиполи със съпруга си инвалид белогвардейски полковник, който не след много замина сам за Париж. Рускинята му доведе момиче което се оженва за евреин и почина в Израел – Тел Авив. От брака им се ражда момче кръстено Андрея който завършил университета. След смъртта на баща си и майка си продава наследствената вила в Долни Богров и си купува в София апартамент.

.. МОМЕРКА пък се оженва за Трайчо Новоселец.

Най-голямата от децата на чичо ми е дъщерята му Момерка завършили католическия пансион Сен-Жозеф в София, оженена за богатия македонец Трайчо Новоселец съдружник по отдел сухо-солени кожи с банкерската къща Юда в Израел и Св – София. Семейство Новоселец имат дъщеря Еленка и двама сина завършили инженери – Георги и Любомир женени и имат деца. Бащата и майката са покойници. Трайчо Новоселец - находчив търговец, съдружник по отдел сурови кожи с банкерската къща “Юда Б. Израел” – София, посещава Габрово начесто по продажба на суровини и сухо солени Рангунски кожи, трапезунско рибено масло и дегра, търсени много от кожарските фабрики в града, случайно се запознава в кантората на чичо ми с дъщеря му Момерка, харесва я прави предложение и се оженва за нея. Съпругата на Трайчо Новоселски Момерка е здрава с двама сина и дъщеря. Най-големият син на чичо ми се казваше Христо, той като дете е боледувал и оглушал. Занимаваше се с производство на кожени изделия – куфари, дамски чанти и др. Задоми се за момиче от гр. Свищов, казва се Анка, Христо почина, тя е още е жива и живее в София. Вторият по-малък брат Сава се ожени за жена от добро Софийско семейство, елегантна, красива госпожица – дъщеря на състоятелен македонец, строител, голямата ѝ сестра е женена за гинеколога Д-р Добринов. От жена си Райна, Савата има едно дете момиче, пораснало се оженва за лекар хирург, специалист по ръцете – проф. Иван Матев. Третият най-малък син от първата му жена се казва Иван – специализирал в Германия по изработване на луксозни лакове и велури, кожи внасяни и до сега от странство. Иван се оженва за снажна, представителна и хубава рускиня дошла от Галиполи със съпруга си инвалид белогвардейски полковник, който не след много замина сам за Париж. Рускинята му доведе момиче което се оженва за евреин и почина в Израел – Тел Авив. От брака им се ражда момче кръстено Андрея който завършил университета. След смъртта на баща си и майка си продава наследствената вила в Долни Богров и си купува в София апартамент. Втората жена на чичо ми Иван доведе от Кюстенджа със сестра и Мария интересно и забавно момиче с артистични наклонности – наричахме я . Тя

се ожени за Симончев - съдружник на Климент Писков – съдържатели на сладкарница “Охрид” в София. Здрава е макар и доста възрастна, има две дъщери на работа в Драматичния театър. До колкото съм разбрал стринка ми Иванка не свикнала на големия разкош, разточителство и ежедневните гощавки във фабриката е повлияла на чича ми да направи голямата грешка и предложи на баджанака си да се разделят, като съдружническата фирма Беров и Момерин се разформирова и Иван Хаджи Беров поема актива и пасива на предприятието. Изплаща частта на баджанака си в пари и платове. При едно пребивание в Габрово той ни прави посещение във фабриката на заминаване и пожела да се види с майка ми. Надвечер беше и скоро се стъмни, майка ми поканва госта в нейната столова на средния етаж в къщата, светва в стаята и Трайчо е поканен да седне до стената срещу прозорците, които гледат към булеварда. На прозорците са спуснати бели тюлени пердета, но от пътя се вижда през тях в стаята, макар и не много ясно. Майка ми поднася на госта чаша със стара сливова ракия и както си говорят се чува гръм от пистолет, куршумът пронизва стъклото, профучава и се забива в стената, точно един педей над главата на Трайча, става смут, викат ме от кантората, вземам със себе си вардианина и завеждаме Трайча в къщата на чичо ми непосредствено до историческия мост “Игото” който поради невежеството на общинската управа бе съборен. Хулигана комунист е имал за цел ме да застреля, познавам го много добре и неговата тайфа. /Петър Падалски/. Неведнъж връщайки се нощно време от дома на годеницата ми г-ца Начева ми е устройвал засади, но благодарение на самообладанието и безстрашието ми с насочен пистолет срещу бандитите съм се измъквал заднишком. Една нощ преживях нападение при работа за боядисване, прехвърлили високата ограда на фабриката, двама от бандата и водача им, повалили внезапно нощния пазач и се опитали да разбият вратата за горния етаж на жилището където спят работнички. Събуден от вика излизам със зареден пистолет и се започва стрелба. Престрелката завърши с нараняване водача на бандата с куршум в лакътя на ръката. По деветоюнския преврат този бандит бе намерен прострелян в канавката към гробищата.

Трима от синовете на чичо Андрея - Сава, Иван и Васил се установяват в малкото си имение от около тридесет и пет декара в Долни Богров – Софийско, където имат построени две вили, там се заселва и майка им Иванка, която след продължително боледуване умира. Тримата братя обработват земята, произвеждат много търсения капини, ягоди, малини, домати и плодове които пласират на Софийския пазар. На същото място устройват работилница за топене на изхабени и непотребни фотографически плаки и произвеждан някакъв артикул. При топенето се употребявало ацетон който се отразява зле на очите. Трудово кооперативно земеделско стопанство им отчуждава обработваемата земя тридесет декара като им оставя пет декара около вилите, които те продължават да обработват. Иван почива от инфаркт. Савата блъснат от тролей намират в моргата на бул. “Пирогов” починал. Васил с жена си живее там, сестра им Цанка е омъжена за инженер живеят във Варна. Стефан находчива личност поначало се занимаваше с пласиране на едро на блажни бои и лакове, сега е пенсионер, женен е за госпожа Вера Салплиева, първокласна за времето си оперна артистка от класата на госпожа Мими Балканска, неподражаема в ролите си, която дълго време се подвизава на сцената в оперния театър, темпераментна и хубава с влагане финес в ролите си и береше лаври и овации от възторжената аудитория.

След Септемврийската епопея са въдворени на местожителство в гр. Плевен, а след няколко години когато положението се нормализира, се завръщат в освободения им апартамент в София на ул. Оборище, ремонтират го и си живеят по настоящем в него. Имат дъщеря артистка омъжена и те живеят в гр. Кюстендил.

КРЪСТНИКЪТ МИ МАНАФОВ

Манафови притежават голямо стопанство с двукатна масивна къща обширна цветна градина по край която протича пълноводна вада гъмжаща от мряна риба. Имението се намира на стария път за през Балкана не много далеч от града. Този чифлик е известен с наименованието “Манафовото”. Кръстникът ми е единствения в града, който притежава голям, дълбок лакиран с гумени колела файтон в който се впрягаха две породисти черни катани Файтона и конете са поверени на млад, едър, охранен турчин на име Али, винаги докаран с контешко турско облекло и висок ален фес с дълъг чер копринен пискюл. В това имение син му Стефан дава на баща си идеята за построяване фабрика за производство на фаянсови изделия. Изкопите за основите на фабричните постройки се работят усилено по това време Инженера Ст. Манафов е открил в Балкана, местността “Бузлуджа” кариера от бъл. мрамор и започва едновременно да строи вила от мрамор пред която както казвал той всеки пътник да се спре и загледан остане в захлас от чудната ѝ красота. Бащата се противопоставя да се строи до като не се построи фабриката, инсталират машините и види с очите си произведена готова продукция и двамата са упорити, не могат да се разберат, скарват се, отношенията са обтегнати. Стария Манафов типичен консерватор дава нареждане да се спре строежа на фабричните сгради и вилата. Син му Стефан с жена си Мария демонстративно напускат бащиното си жилище и отиват да живеят в друга роднинска къща. Засегнат дълбоко от осиновените си две деца, Манафов решава да ги лиши от наследство. Свиква близките си съмишленици от партията т.н. народническа, която той я възглавяваше и неин дългогодишен шеф и депутат в камарата. На всеки дошъл той предава на съхранение по един доста обемист пакет облигации от Руския държавен господарствен императорски банк на голяма стойност. Редът е на баща ми, Кръстника държайки два пакета облигации в ръцете се обръща към баща ми с думите “Христаки тези два пакета ти ще вземеш”, баща ми се двоуми, поотдръпва се и под страх че с това поема голяма отговорност отказал да ги време. Пред запален сребърен трисвещник, кръстника му казал: “са ги вземеш или са ги изгоря”, баща ми пак отказал, вратата се отваря и влиза помощник кмета на града Христо Русев – Манафов отстранява облигациите от свещите на стойност за много хиляди златни рубли и ги подава на влезлия. Документът за предадените на съхранение облигации Манафов от никого не е поискал да вземе. След около един месец Манафов не се чувства добре със здравето и заминава на бързо на лечение в Русия гр. Златная Ялта, но с пристигането болестта му се влошава и скоропостижно умира от болестта си – скоротечна туберкулоза. Тялото му балсамирано, поставено в масивен, бронзов, лъскав саркофаг бе сложено за погребение в родния му град Габрово. При стечение на роднини, близки приятели, съмишленици, партийни делегации от София и окръга, и цялото гражданство, се извърши тържествено опело от духовенството на всички църкви от града, монахините от девическия манастир и сборен църковен хор. Погребан бе в цветната градина на девическия манастир – близо до църквата “Свето Благовещение” строена през 1846 г. След смъртта на Христо Манафов съхранителите на ценните книжа занасят в Българска Народна банка гр. В. Търново обменят ги в златен лев и обсебват парите. Образованото от Манафов, благотворително дружество “Утеха” се разграбва включително всички движим и недвижими имоти от алчните негови съпартизани. Съпругата му Радка Манафова е изгонена от къщите, останала без подслон и я прибира г-жа Мария К. Цокева по баща Шапова да живее при нея. Мария като кръгло сираче кръстницата я прибра, възпита и ожени. Кръстницата умира от мъка и е погребана в гробницата до тази на съпруга си който Манафов приживе беше приготвил две гробници и два паметника от черен мрамор. Сега девическия манастир, историческата църква, отдайте на игуменката и монахините и тази в която се е крил през турското владичество Апостола за свободата Дякон Васил Левски, паметници и гробници, старинната чешма са сринати из основи,

мястото е заравнено и превърнато в парк за почивка. За кръстникът си Христо Манафов искам да допълня, че той не беше човек със старите чорбаджийски схващания и маниери, а истински съвременен аристократ. Умен и уважаван от гражданството известен из цялата страна на почетен и благодетелен, но страдащ от неизлечима болест и семейни недоразумения, нещата се стекоха тъй, че за късото време не успя да подреди и подсигури грамадното си състояние в солидно завещание и повери изпълнението му на честни и почтени съграждани. Лицата, които влизаха в еуфорията на образуването от не благотворително дружество “Утеха” се оказаха крайно недобросъвестни и безчестни. След смъртта му почнаха да се надпреварват да грабят по разбойнически начин средствата на дружеството което трябваше да съществува за вечни времена за утеха на болни и бедни и за увековечаване на паметта на създателя му Христо П. Манафов

РОДНА КЪЩА

Роден съм в бащината си къща на ул. “Радецка” в центъра на града Габрово. На времето трите къщи от които двете двукатни са разрушени по регулационния план на града и на тяхно място е построена къщата на индустриалеца Ботьо Радев, а по-късно извзета от държавата и преустроена на смешния градски универсален магазин “Гум”. Точно срещу тази сграда пряко улицата “Радецка” на около тридесет крачки разстояние е издигнат обелиск – братска могила за падналите руски войни при защитата на Шипченския проход. Този за времето си величествен бело-мраморен паметник е издигнат в градината на съборната църква “Света Богородица” строена през 1865 година. Кръстен съм на името на чичо си Андрея. Обреда при кръщението ми е извършен в Енорийската ни църква “Света Богородица” от свещеник иконом Стефан Станимиров и съм възприет от Светата купел от кръстника ми и кръстницата Радка и Христо Манафови.

Старата ни еднокатна къща е с дюкян на кюшето на улицата, пода му е на равно с улицата, облицован е от вътре целия с джамлъци, а отпред от двете страни на вратата витрини.

Новата ни къща е на бул. Априлов 56. Партера представлява голямо помещение осветено от към улицата с стъклена врата и по един много широк прозорец, а от към двора за да се влезе в партера - по-малка врата. Слиза се с няколко стъпала надолу тъй като подът на плетачницата е под нивото на уличното платно.

БОЛЕН

Лятно време е. В най-големите горещини група момчета от махалата отиваме да се къпем в реката, в една местност извън града наричана “скока”. Мястото е канаристо. Водата минава помежду две скали и пенлива скача в дълбок вир. Канарата от която скачахме със скръстени крака и ръце, защото дупката е тясна се казва “Свети Никола” а долу вира дълбок два човешки боя се казва хамама - от него излиза и се качим по скалите да се печем като гущери. По традиция целия род с пълни с ядене кошници, отиваме на дядовата градина за обед и вечеря. Градината е много голяма подредена с леги всякакви цветя и разни видове овощни дървета. В дъното обширна ливада а в средата грамадно клонесто дърво - орех. Край градината и двора на гимназията минаваше пълноводна вада която до Паскалевата градина караше чаркове за гайтан, а до сами дядовата градина имаше воденица и чрез три улея подкарваше три камъка за мелене на брашно. Тази обширна и хубава градина непосредствено до двора на гимназията Омарчевски като министър на просветата отчужди за игрище на учениците от Априловската гимназия и построика на сграда за спортна зала и изложби. След продължително къпане в “скока” аз отивам в градината и лягам без някой да ме знае

във високата трева под сянката на дебело клонесто дърво с обилно свели се клони от рода на сините маджаркини, похапнах доста и съм позаспал. Намират ме случайно вкочанясал, завеждат ме в къщи където легнах болен за да стана едва след три месеца. Извикват д-р Краус и той констатира че съм заболял от злокачествен тифус.

Температура четиридесет градуса. Роднини който идвали да ме видят, казвали че за живота нямамо никаква надежда. Леля ми хаджи Евгения Хесапчийска стара монахиня от девическия манастир ми носела всяка сутрин осветени прусоли, четяла молитви и казвала на майка ми че живота мие към края си и че ще умра. Косата ми цялата олетя, тъпанчето на лявото ми ухо от високата температура изгоре, краката ми се огъват и не мога да се държа на тях. Не мога да спя сънувам страшни работи и бълнувам.

Леля хаджийка е от богат Хесапчийски род, водили са я в Ерусалим. Заболяла от една шарка, лицето ѝ е цялото надупчено и родителите ѝ я дават послушничка в девическия манастир, а след това я подстригват за монахиня. Тя е сестра на баба ми. Старата Хесапчийка - майка на леля хаджийка и на баба ми Мария Христо Цоню Селвелиева, когато да умира показала на баба пизуля зад жамала замазан с вар и казала –дъще, там е златото. Син ѝ Иван Хесапчийски подслушвал и разбрал къде е скрито златото и една нощ го изважда и лишава двете си сестри от наследство, което им се следвало. От тогаваш е почнала враждата между двата рода Хесапчийския и Селвелийския.

Минават три месеца от как съм болен на легло. Слаб като вейка най-сетне стъпих на краката си, постепенно взех да се засилвам с даваната ми силна храна и специално вино “Серавало”. Оздравях. Пророчеството на леля хаджийска и на всички роднини не се сбъднала!

СМОКЪТ

Преди да се премине моста над р. Синкевица нагоре по самото течение още от самия речен бряг се издига стръмна урва обрасла с висока гъста гора и храсталак наричана Чардафоновото. Над самата гора е обширната наклонена към гора поляна обрасла във висока папрат, трънак и тлъста трева. Над нея се простират мерите на селяните на Горни Бакойци. Имах навик да отивам сам в тази уединена, тайнствена и не посещавана местност в която растяха едри ароматични горски ягоди. Там учех стихотворения наизуст за да упражнявам паметта си. Една привечер при залез слънце аз рецитирах стихотворение и когато се провикнах с пълен висок глас и ехото ми повтаряше последните срички, видях грамаден смок като плъзна лъскавото си тяло дебело колкото горната част на ръката ми от кравата която беше на близо, шмугна се и се изгуби в гората. Не се уплаших и продължих в същия тон да викам. Тази крава съм виждал и друг път на същото място, тя навярно е свикнала да дава на смока мляко.

УЧЕНИК

Навършил седем години, баща ми ме записва в първо отделение в началното училище “Метоха” в шести участък. Училището се състои от две по-големи стаи и една по-малка за класна стая на двете учителки. Това е много стара паянтова къща, покрита с плочи и прогнила. По време на дъжд от покрива капе на много места и макар да се подлагат разни тенекии в стаите протичат вади. Дворът е ограден с изпочупени таборици, потънал в боклук и обрасъл с бязак и коприва. През разнебитена дървена стълба се излиза в един нищо и никакъв коридор, от който се влиза в стаите за преподаване. Учителката ни Пенка Теофилова Постомпирова е добра и опитна преподавателка. Съученици с които дружах бяха синовете на директора на мъжката Априловска гимназия - дядо Смилчо, преподавател по ботаника и сина на Антон Наследников, учител по български език, т.е Виктор Герджиков, Боян Смилов и Тихомир

Наследников. Посещавахме дома на Наследников, той ни четеше разказчета и ни караше да ги разказваме.

Четвърто отделение изкарах в Горнокрайското училище, даскал ни беше Коста Саков, който се готвеше за свещенически сан и ни караше да знаем наизуст Верую и други молитви, които трябваше да сказваме в празничните дни при богослужение в църквата “Света Богородица”. Родителите ни държаха брат ми и аз да бъдем винаги чисти и спретнато облечени.

Ученик съм в първи клас в Априловската гимназия. В махалата ни живееше състоятелната фамилия хаджи Стойчеви, производители на гайтан. Големия брат Стефан имаше син Петър, завърнал се от странство, където следвал търговия. Тази личност беше много любезна, имаше навик като ме срещне на улицата да ме спре и се пошегува нещо с мен. Той дружеше с трима свои връстници: Г-н Венков, учител по литература, и едновременно редактор на местния седмичен вестник “Възраждане” и Петър Минчев, също завърнал се наскоро от странство и се включил в търговията на баща си, като открил отдел банкерство. Третият му приятел беше учителят Кондов, преподавател по история, личност уважавана от гражданството, представителен с голяма черна брада, носеше се артистично, с широка връзка, широкопола черна плъстена шапка, любезен и учтив македонец, с големи ораторски способности. Начесто в празнични дни, след църковния отпуск в градината на църквата, покачил се на маса той произнасяше прочувствени патриотични речи най-вече за освобождението на поробена Македония, а множеството ентузиасиран народ му ръкопляскаше.

Среща ме един ден Петър Хаджи Стойчев и ми казва: “Принце, тъй ме наричаше на шега той, ела днес след обед в кантората ни. Група приятели образувахме първото в страната гимнастическо дружество и искам в списъка за малките борци теб да запиша първи.” Отидох, дадох му нужните данни, издаде ми членска книжка номер първи и напечатах марша на дружеството, съчинен от учителя господин Венков, наричано “Борец” а в последствие всички гимнастически дружества в страната се наричат “Юнак”. При маршировка из града ние пеехме:

Форма на юнак обичам
и юнак се веч наричам
със туй име ще се кича,
че то мене най прилича.

Всеки млад, всеки стар
е роден за юнак
ази съм най-юнак
ази съм най-здравак
Игрите са биле най-стара идея
и аз ще играя докато живея.

Всеки млад, всеки стар
е роден за юнак
ази съм най-юнак
ази съм най-здравак

МАКЕДОНСТВУЮЩ

Под натиска на узурпатора Цар Фердинанд, управляващите правителствени лакеи промениха политиката си по Македонския въпрос, като започнаха безогледното преследване на водачите и разтурването на Вътрешната тайна Македоно – Одринска организация. В Габрово беше интерниран революционера мичман Тодор Саев. Живееше на квартира в нашата махала в къщата на баба Иванца Донковата срещу

църквата “Света Богородица”. Заедно с моят връстник Асен Саков решихме да отидем при воеводата и го помолим да ни впише в тайния списък на желаещите, които са решили да минат с четата му във вътрешността на Македония и се бият за освобождаването и. Почукваме на вратата, отваря се и влизаме, посочи ни се да седнем на миндерлъка. След кратко мълчание воеводата ни запитва защо сме дошли. Смутени му казваме, че искаме да ни запише в четата си. Усмивнат той хвърли бърз изпитателен поглед върху двамата ни и каза: “Много сте още малки и слаби момченца, устава на организацията строго забранява да се допускат в четите непълнолетни, вие има още много да растете, да заякнете докато станете годни за въстаници, а до това време дано поробена многострадална Македония, бъде освободена и отидете там да се радвате на този край вълшебен.” Каза ни още няколко прочувствени думи, похвали проявения от нас патриотизъм и най-любезно ни изпрати. Излезли навън, ние все още се самоубеждавахме, че сме силни и годни за въстаници и решаваме да си проверим силите по издръжливост. Нагласихме се на другия ден Неделя, сутринта рано да се намерим на площада пред градския часовник, не закусили, без да почиваме ние трябва да преминем през каменистия цигански баир и стигнем в гр. Трявна. Пристигнахме в този град и спряхме в църковния двор. Църковната утринна служба не беше завършила. С два черни петака купихме два семита седнахме до близката чешма, изядохме ги и се напихме с хубава, студена вода. Веднага тръгваме обратно назад по същия път, изминахме стръмния и висок баир с голям зор. Пристигнахме си с наранени крака, вирвода потни, капнали от умора и сила нямахме да проговорим. Едвам се доვлякох до къщи, и се тръшнах в кревата, задъхан ни жив ни умрял. Обедът минал отдавна. Баща ми е в къщи и ме пита - какво ми е? От глад и умора не мога да му отговоря. Пита ме дали искам да обядвам, клюмвам с глава и той заръчва на слугинята да ми донесе обяд. Виждам сложена на масата пълна чиния със сърми, оцъклили се в тлъст, червеникав сос, събират ми се слюнки в устата, но ченетата ми се заключили и не мога троха да преглътна. Баща ми казва на слугинята да ми донесе чаша с хладка вода – глътка по глътка устатата ми се разтвори и лека полека се нахраних. Неразсъблечен, съм заспал веднага кат заклан. Когато се събудих, ми беше мъка, че толкоз желаната мечта се осуети.

Дойде ден /лятото на 1907 г./ да се явя пред донаторната комисия, одобрен съм, ще служа две години пехота, по-голям късмет по жребий не съм сънувал - изтеглих билет да служа четири месеца. Получавам повиквателна да се явя в казармата на 18 Етърски полк в гр. Велико Търново, където съм зачислен. Бригаден командир на квартируващите два полка е г-н генерал Кирков, познат на баща ми. Лазарчето - син на богатия Търновски сарафин Бобев - дописник на Софийските ежедневници, Богдан Бошнаков /с когото съдбата ме събра в лагера Белене/ и аз сме в първата рота с командир поручик Петров, всеки един от нас разполага с доста пари и връзки с младите офицери от полка. Ползваме се с отпуски, обличахме се с куртки и шапки от бяла чортова кожа и носехме собствени лъскави ботуши. Посещавахме хотел “Янтра” със съдържател Мерджана и разполагахме със стая за игра на карти. Вечер сме в Хаджи – Цоневия салон там горе на “Вароша” – танцуваме с великотърновските девойки и си въобразяваме, че са от болярско коляно и в кръвта им плуват златни коронки. Изкарах военната си служба и се завърнах при баща си на работа.

СЪРБИЯ

Получих от баща си нареждане да замина за Сърбия да посетя в г. Ниш солидния наш клиент Живоин Кузманович по уреждане на откритата му сметка и да му взема поръчката. Същото да направя и с клиента ни в гр. Парачин, който, дължеше доста голяма сума по текуща откритата сметка и му взема поръчката.

По това време пребивавах по покана на Фердинанда престолонаследниците на петтях балкански държави в София.

Министър-председателя Иван Евстатиев Гешов им беше дал вечеря в дома си на ул. Цар Освободител на която им било сервирано само златни блюда и прибори. Тогава е било постигнато споразумение пътуването из балканските страни да става свободно. В гр. Ниш навярно поради близостта му с нашата столица сръбското командване е съсредоточило от всички родове големи войскове части и оръжия.

Клиента ни Живойн Кузманович, едър представителен мъж, беше доставчик на целия гарнизон за фураж на конете и храна на войската и всички необходимо, независимо от това той беше собственик на голям универсален магазин за всевъзможни стоки.

Посрещнат бях много радушно и поканен в домът му на вечеря. Домакинята на име Марсела, лепа сръбиянка, жена фина с изтънчени маниери.

Направи ми впечатление, че беше поставен голям кабинетен портрет на министъра на народната отбрана генерал Степанович в парадна униформа с много ордени, някакво посвещение и саморъчен подпис, поставен в изящна позлатена рамка. Спрял съм погледа си на снимката, любезната госпожа ми пояснява: това е нашия министър на войната, който ни прави често посещение. Вечеряхме превъзходно, прислужницата почисти масата, поднесе се бяло кафе и след като го изпихме госпожата се извини, че ще ни остави за малко, след кратко време се появи в чер копринен вечерен тоалет от дантела - сепъл без гарнитури, фризура която много и отива и финно колие на лебедовия врат. С Кузманович се уточнихме, сутринта към 10 часа да го посетя в кантората му. Благодарих за хубавата вечеря, сбогувах се и негов доверен човек ме придружи до хотел "Ориент", там научих, че министъра на честичко инспектира гарнизона и редовно отсядал в дома на господин Кузманович.

На другия ден сметката е уредена, чека срещу Генералската банка в София е в портфейла ми, поръчката в чантата ми. Казах на газдата, че заминавам за гр. Парачин, каза ми че членове от тайната терористична македонска сръбска организация вилняла из тези места и по-добре да не съм отивал. Имам нареждане от баща си и трябва да отида. Заминах. Вървя по главната улица на гр. Парачин, обръщам се на няколко пъти, направи ми впечатление, че на дистанция на револвен изстрел личност облечена в ловно облекло ме следи – спрях се и го доизчаках, питам го с малко неспокоен глас, случайно ли вървите след мен или ме следите поради някакво съмнение? – козирува ми и каза, че по нареждане на газда Кузманович от Ниш ме охранява, стиснах му ръката с голяма благодарност и продължих за магазина на клиента, намерих го, голям модерен магазин пълен и препълнен със стока и клиенти. Веднага пристъпихме към работа, уточнихме се за дължимата сума, подписа ми чек и взех поръчката му, а на другия ден съм в Ниш. Отсядам в хотел "Ориент" с голяма сенчеста градина. На естрадата струнен оркестър от единайсет чехкичета от еврейски произход. Диригентката е млада хубава жена. Заемам свободна маса и не след много време пристига нашия търговски представител за Сърбия г-н Найм Узиел. Още не седнал диригентката изненадана, изтърва цигулката от ръцете си припада да и се сгромоляса на пода. Г-н Найм Узиел веднага се затече, грабна я на ръце и отнесе в една от стаите на долния етаж на хотела.

Мина се повече от час и половина диригентката се съвзела Узиел я води под ръка представя ми я и сядат около масата. Диригентката била негова годеница, височка, възпълничка и апетитна чехска еврейка. В ресторанта градина на хотел "Ориент" се сервира вносно бутилково вино и местно налято в гарафаки по един литър. Донася се на масата бутилка французко бордо и специална закуска от агнешки дреболии на скара. Сервитьорката поднася на Узиел на табличка някаква бележка. Бележката е от запасния майор г-н Бранкович, един от главните съзаклятници във военния преврат на армията за детронирането на крал Александър и кралица Драга от сръбския престол. Майора при нападението на двореца я открива в една от спалните и оттам в скривалището и в което се влиза чрез тапицираната секретна вратичка, грабва я и от

прозореца на третия етаж е хвърля долу на плочника където тя намира смъртта си . Наим Узиел предаде на момичето да съобщи на майора, че ще ни е много приятно, ако ни направи честа и заповяда на нашата маса. Майора е висок елегантно облечен с военна стойка в бял костюм – плат шантунг, широко поло панамена шапка и с черни рогови очила, дойде, представи ни се и седна. По особеното му държание пролича, че майора много харесва диригентката, но като разбра, че тя е годеница на Узиел коригира начина на държанието си. След изпиването на няколко рунда от специалното вино той поиска да плати - не му позволих, понеже е гост на моята маса – стана извини се, сбогува се и си отиде.

БАЛКАНСКА ВОЙНА 5 ОКТ. 1912 – 17 МАЙ 1913

Настъпва година 1912. В навечерието на Балканската война българският трибагренник се издига срещу турския полумесец. Обявена е обща мобилизация. Получавам повиквателна в срок от двадесет и четири часа, снабден с храна за три дни и необходимите принадлежности да се явя в казармата на 23 Шипченски пехотен полк в гр. Казанлък. Баща ми изпраща веднага един от служителите в хана на “Гюлчето“, където винаги към обяд пристига Байряка от Шипка с двата си коня докарал пътници. Момчето довежда Байряка и баща ми му брой сумата, която поиска за двата оседлани със самари коне. Сбогувам се с домашните, целувам ги, закичиха ме с китка здравец, и баща ми с твърд глас ми каза “бий се храбро, върни се герой”. Часът е един след обяд, заедно с майстора ни плетач Цонката Корнаджев се прекръстихме и с Божия помощ тръгнахме – вървим по стария, запустял път успореден на един от ръкавите на р. Янтра и стигаме в малкото селце Червен бряг, сгушено ниско в скутовете на Балкана. След малък престой пак тръгнахме. Байряка е стар планински вълк, здрав шипченец, праметнал пушката през рамо, два пъти на ден преминава кестерме Балкана по старите хайдушки пътеки, използвани понякога и от разбойници. Качи ме на коня, а той върви като сърна. Хващаме стария римски път, обрасъл с храсталак и с разбит калдаръм – пътят е страшен и стръмен, сипеи, дълбоки пропасти и урви, мъчно се върви. Излизаме на Топлешка поляна, напивам се с бистра, студена вода, продължаваме по ковашката калдаръма, стигаме Узун-укуш и спираме на връх “Св. Никола”. Схлупена, стара, каменна сграда, ядохме балкански кашкавал и кисело овче мляко с нож да го режеш. Конете са нахранени и починали, тръгваме надолу по кривините с дълбоки пропасти - страх да те вземе. Оттук като на длан се вижда ширналата се Розова долина с Шипка, Павел баня и Казанлък. Балкана е минат, в Шипка сме. Всички са на конете и по равния и широк път покрай Шейновска кория стигаме в Казанлък. Сбогуваме се с Байряка и се явяваме с Цонката в казармата на 23 пехотен Шипченски полк, записаха ни в 13 рота с командир младо хубаво в нова униформа офицерче, току-що излязло от военното училище и произведено подпоручик - син на полковник Касъров, който по-късно в Междусъюзническата война бе пленен от гръцки части и изпратен на заточение в остров Трикери. Рано сутринта ротата е строена, явява се подпоручика и ни поздравява, проверява ни по списъка и нарежда на фелдфебела да провери дали всеки носи сухарна торба и необходимото в нея. Облеклото е оскъдно и износено. Извикват ни под ред и ни дават платнище, раница и скъсани шинели, куртка, панталони и обуца, пушка и нож, паласки и патрони, неприкосновен запас няколко сухара. След обяд втора проверка и усилен марш за турската граница. Наближаваме град Харманли в който квартирува шести конен полк. В него служи зет ми кавалерийският подполковник Христо Начев Денчев. Помолих ротния командир да ми разреши да прибягна и му се обадя на него и на сестра си и след това да настигна частта в гр. Мустафа-паша където полкът ще спре на малка почивка. Разрешено ми е. Заварих зетя си в казармата в бойна готовност за поход. Като ме видя как съм облечен, каза ми да хвърля шапката, палтото, панталоните, обувките и шинела. Заповяда на фелдфебела да ме заведе в склада и ми

даден нов дебел и дълъг шинел, куртка и панталони, ботуши, прати ординареца си до вкъщи и ми донесе астраганен офицерски калпак с червено сукнено дъно, обшито на кръг с галон. Каза на конния си ординарец да оседлае коня си и още един за мен, докара ги. Благодарих на зетя си за направеното, сбогувах се, възседнахме конете и в бърз тръст стигнахме в Мустафа-паша. Намерих ротата, представих се на господин подпоручика, той ме поогледа, стегнат в новата премяна, поздрави ме за точното и навременно пристигане. През време на няколко часовия престой се срещнахме и с моя съученик и съгражданин Еким Топузанов, който служи в друга рота от полка. Покани ме да го придружа до къщата на негова приятелка - учителка. Беше вкъщи млада, хубава и добре ни нагости. Дава се тръбен сигнал за сбор. Сбогуваме се с любезната госпожица и отиваме да се строим в частта си, проверка и тръгваме в колона по четири в усилен марш.

НА ТУРСКА ТЕРИТОРИЯ

Навлизаме в село Кадакьой на турска територия. За превземането на това село предния ден в сражение с неприятели капитан Андреев начело на войсковата си част се бил храбро и паднал пронизан от куршумите на турските пълчища, които бити отстъпили в паническо бягство. В памет на този храбър офицер паднал жертва при настъплението в Турция, селото е преименувано в Капитан Андреево. След дълъг обход на гр. Одрин, полка по заповед на главното командване получи задача да заеме позиция на Айвазбаба* в източния сектор, участък Сазла-дере, където нашия 23 полк се установи между други два полка. Започна се бързо до укрепване на окопите, входовете и землянките. Цоню Корнажев – мойт другар, с когото заедно пристигнахме в Казанлък, вижда до окопа който копаел дърво със скоруши, покачва се да набере и си разкваси устата, но вражески куршум то пронизва и той се сгромолясал мъртъв под дървото. Той е първата свидна наша жертва след заетата позиция в Сазла-дере.

*АЙВАЗБАБА – форт от Одринската крепост, 3.5 км североизточно от града.

Обсадата на крепостта е затегната. Главнокомандващият турската армия Мехмед Шукри Паша с целия си генерален щаб са здраво обсадени. Големи войскови части правят отчаяни и ожесточени нощни нападения за скъсяване обръча при Сазла-дере за да се измъкнат от крепостта и се явят в тила на нашите войски, които се бият храбро под командването на генерал Радко Димитриев при Чаталджа, на 25 км от Цариград, обаче всеки път 23 Шипченски полк командуван от храбрия полковник Иван Пашинов със своите смели орлета и съдействието на другите полкове са избивали турските пълчища до крак! Главнокомандващият нашите войски при обсадата на Одрин Генерал Велчев избърза да даде заповед за настъпление, но неподготвена тази атака пропадна. Главнокомандващия генерал Велчев е сменен с генерал Вазов. По тези места не се помни да е имало такава сурова зима, северняка пронизва до костите, от студ дърво и камък се пука. На позициите огън за огрев е строго забранено да се пали. Продоволствието на частите е затруднено поради местоположението, вражеската артилерия стреля на всеки показал се войник. Кухнята при нестроевата рота е далеч, в складовете липсва най-необходимото за сутринната закуска. Дава се канче топла вода с лъжица мармалад.

ПРОДОВОЛСТВИЕ НА ПОЛКА

Командирът на полка Пашинов, който ме познава покрай зетя ми кавалерийския полковник Христо Начев нарежда на адютанта си, млад капитан, да ми съобщи да се явя при командира. Отивам при землянката, чукам на нещо подобно на вратичка и слизам, козирувам и казвам на ваша заповед съм господин полковник. Кочо – непълнолетния му син когото води като доброволец в полка е в землянката, поздравяваме се, с него ме е запознал Александър Папазов от фирмата Митко Папазов и брат, производители на розово масло в гр. Казанлък. Командирът ми казва: - Ти,

Момерин, по моя заповед ще си подбереш от 13 рота двадесет отракани войници, а към шест часа в близкия навес ще ви чакат два оседлани коня, ти и Кочо напред, момчетата с вас, тръгвате за изпълнение на възложената ви задача – продоволствието на полка. Теб, обръща се към мен, назначавам за началник на отряда, ето вземи това акредитивно писмо за всеки случай. Базата ви ще бъде село Павликьой - железопътната гара по линията за Цариград. Продукти ще получавате от дивизионните продоволствени складове в близките градове Баба-ески*, Дедеагач, Лозенград и др. Ще образувате малък продоволствен склад за снабдяване на полка с най-необходимите продукти.

- Ще се стараем г-н полковник.
- Свободен сте, утре рано бъдете готови за път!

Сутринта точно в четири сме на път. В бърз поход към девет часа влизаме в голямото село Залъф. На мегдана е бакалия - дюкян с кръчма на Арфонди чорбаджи, богат гръкоман, собственик на чифлик с много земя и добитък, само стадата му овце наброяваха хиляди глави. Седнал съм на маса близо до тезгяха и разпитвам Арфонди за селото, което се състои от българи и гръкомани. Каза ми, че има чифлик и на къде е. Напълни две петлитрови дамаджанки с вино, което държи за себе си, тапите замазани с червен восък и залепи по една златна меджидия върху восъка.

*БАБАЕСКИ-град на 50 км от Одрин в посока Истанбул

Момчетата ги прибраха. Аз исках да платя виното и масрафа на момчетата, отказа да вземе пари. Стигнахме до разклона на пътя за българското село Еникьой, реших да отидем до чифлика. В градината е построена двуетажна къща за живеене, в отделен заграден двор са построени яхъри, саманлъци, складови помещения и жилища за работници и аргати. Изобилна студена вода блика от два големи чучура в дълго каменно корито. Едно помещение е препълнено с тонове сухо сено. Мина ми през ум, че в него може да има нещо скрито. Накарах момчетата да вземат дълга върлина и да мушкат в камарата. Натъкнаха се на нещо кораво, разбутаха сеното и извлякоха една съвършено нова военна германска каруца, боядисана в куршумен цвят – извлякоха я, отвързаха от конюшната охранена млада кобила, откачиха необходимото снаряжение и я впрегнаха. Дадох на една изплашена личност, изпълняващ длъжността управител на чифлика, реквизиционна бележка и тръгнахме на път за с. Еникьой. След малка почивка се отправихме за селото Павликьой където след уморителен път пристигнахме, настанихме се в една безстопанствена къща близо до река Еркине. Заковахме табела вън на вратата: “Продоволствен склад на 23 Шипченски полк на позиция в Айваз-баба, сектор Сазла-дере.”

Мой далечен роднина майор Илия Сирманов, ранен в боевете при Чаталджа, е назначен за комендант на железопътната гара в помашкото село Павликьой. Разпращам на майора за какво съм изпратен и за тежкото положение на войниците от полка относително прехраната им. Дадох му да прочете акредитивното ми писмо и го моля за съдействие. Завежда ме в една сграда, на вратата закована табела с надпис по латински, че това е болница на чужда мисия, войник с нож на пушката е на пост. В настъплението на нашите бойни части и настъпилата паника болни, ранени и персонал едва успели да се евакуират към Бунар-Хисар. Инвентар, складове с продукти останали непокътнати. Майорът заповяда на часовия да прибере до нашия склад и да доведе четирима войника с впрегнатата каруца. Склада е претърпан с разни припаси, момчетата почнаха да изнасят каси със захар, тенекии със сирене и маслини, пити кашкавал и буркани конфитюри, масла и бутилки с ром “Ямайка”. Всичко изнесено е описано в два екземпляра, подписани от майора и мен. Всичко е подредено в каруцата и покрито, слагат и двете дамаджани залъфско вино за командира на полка и след един час каруцата, охранявана от двама войника, каруцаря войник и Кочо тръгват за позицията. За момчетата от отделението взехме отделно малко от продуктите за закуска, а за обед и вечеря майора нареди да ги зачислят на котлова храна в неговия

взвод. Часа е към дванайсет. Нас майора /Илия Сирманов/ ни заведе в бюфета на гарата където е офицерския стол, нахранихме се, Кочо се сбогува, застана начело на малкия ешелон и тръгнаха. След два дни тримата войници се завърнаха с писмо от командира в което между другото ме поздравява за направеното. ...Обсадата на Одрин продължава. От Люле-Бургас* Дедеагач, Баба-ески и други базисни магазини натрупвах голямо количество продукти, които подредих в една почистена стая с капаци на прозорците, заключих и ги запечатах с червен восък. Наближава Коледа. Разреших на Стефан Хаджи Станчев от отделението ми и на себе си негласна отпускат до гр. Родосто*

*ЛЮЛЕБУРГАЗ – град на 80 км югоизточно от Одрин

*РОДОСТО /ТЕХИРДАГ/ - град на Мраморно море, сега в Турция.

Хаджи Станчев е от Габрово, държеше деликатесен магазин “Златна рибка”. Наредих му да подготви пътуването. На момчетата дадох нужните указания, а най-важното, назначения от мен К. Бояджиев за мой заместник да държи всички да бъдат постоянно около склада. Големи композиции от вагони с войници и съоръжение ежечасно минават за Чаталджа, а други се връщат с болни и ранени войници. Хаджи Станчев е находчива личност. Намерил голям мангал със скара, насипал го с дървен кюмюр, напълнил дамаджана със старо Залъфско вино, взел всичко нужно за ядене, две столчета и всичко занесъл в един празен еф-вагон, прикачен за Чаталджа. Влизаме двамата във вагона, влака тръгва, възгласите се разгоряха, притворихме капачите на вагона и седнаме около мангала. Развърза раницата си, измъкна един пакет посолени тлъсти свински пържоли и след като възгласите поутихнаха сложи пържолите да се печат. Вадим ги в чугунена чиния режем и ядем с голям апетит и пием с канчета от хубавото вино, така неусетно стигнахме до гара Муратли* където влака спира да вземе вода. Слизаме, защото от тук е нашият път за Родосто. Първият когото срещаме е Попов, габровския лесничей, запасен капитан, комендант на гарата. Завежда ни в палатката си, голяма обла турска офицерска палатка, в средата гори огън - седнаме около огъня. Часът е към един, обедно време. Хаджи Станчев подава голямо пълно канче от нашето вино, което Попето много хареса. Ние не сме гладни, а Попето пие но не яде, виното е силно и той може би и уморен взе да се понапива. Хаджи Станчев взе да разправя нещо весело и почна да се смее. Неочаквано Попето измъкна заредения си парабел и го насочи към разказвача със закана,

*МУРАТЛИ - гара на жп линията между Одрин и Истанбул..

че ако някой се засмее ще го застреля, защото хиляди наши братя мрат по фронтовите, и ние трябва да мълчим и плачем. Пиянството на Попето е лошо, не знае какво прави. Беше поменал в началото, че като се наобядваме ординарецът му ще ни закара с кабриолета му до Родосто. Продължаваше да пие с голямото канче, но по едно време се поунесе и ние двамата се спогледахме и измъкнахме от палатката. Пеш взехме пътя за Родосто, но шосето е малко заледено, по едно време Хаджи Станчев се простре посред пътя, захвърли раницата и казва, че повече не може да върви /той е много пълен /. Отпочина и тръгна. Из пътя забеляза кръчма и настоя да спрем. Казах му - не! Вече сме в предградието на града и ще спрем в центъра, в първокласен ресторант и хотел. Залисани в разглеждане забележителностите на града ние сме тръгнали по улицата, която ни изведе към вечно зелените, слънчеви брегове на гладкото като огледало Мраморно море. Недалеч забелязахме силно осветено здание. Оказа се първокласен крайморски ресторант. Съдържателят - симпатичен арменец ни посрещна много любезно и ни покани на маса с изглед към морето, далеч някъде се очертават контурите на остров Самос. На другата маса срещу нас е седнал руски генерал доброволец дошъл от Галиполи. Съдържателят ни поднася карта с менюто за вечеря, обяснихме му че предоставяме на него да ни сервира екстра вечеря. Сервитьорката донесе бутилка бяло “Акропол”, наля двете чаши, донесе очистена от кости опържена в зехтин и залята с

лимонов сок риба, гарнирана с черни едри маслини “волос”, пържени картофи, а след това по един виенски шницел със зеленчукова салата, за десерт - чудно хубаво приготвен кадаиф с препечени орехови ядки. Навечеряхме се много добре и си допивахме виното. Часът е 23.00, приближава полунощ, точно в 24.00 ч. се поздравяваме с Рождество Христово, честития имения ден на Стефан Хаджи Станчев, той прибягна до багажа си и донесе бутилка шампанско и кутия с чер хайвер. Сервитьорката донесе кофичка с лед и натопа бутилката, а в чинията хаджията изсипа половината от хайвера, донесе малки топли препечени филийки, малко лимон. Помолихме съдържателя да покани от наше име стария богатир и да заповядат на масата да прием по чаша шампанско по случай празника. Бутилката изгърмя и момичето напълни чашите, чукнахме се за здраве. Виното се изпи, генералът стана, каза “спасибо” ръкува се и си отиде. Помолихме го да ни посочи хотел, където да спим, направи движение един вид - лесна работа. Последните посетители на заведението си отидоха, съдържателят даде някакви нареждания на персонала, запали донесеното му фенерче и ни подкани да тръгнем след него. Вървахме по крайбрежната морска алея между тропически, сенчести дървета. Стигнахме до къща, по-скоро вила с широко стълбище от няколко стъпала и площадка от бял мрамор. Вестибюлт е остъклен с разноцветни джамове, а вътрешната врата е с голямо армирано матово стъкло оковано в масивна, дървена рамка, на нея врата е прикачено бронзово чукче и щом нашият водач почука с бързи прекъсвания три пъти по ред, коридорът светна. Виждаше се по средата висок бронзов мангал и до него седнал в кресло да си грее ръцете възрастен мъж. Притежател бил на много лозя, производител на вина и вносител на таквиз от Алжир. От дългия коридор се зададе жена млада с копринени шалвари и налъми на бос крак, изработени със седеф, приближи се бавно до вратата и изслуша водача ни, любезно ни поздрави и покани да тръгнем след нея. Към края на коридора ни пресреща друга една, малко по-възрастна жена и тя с копринени шалвари, плюшен елек и скъпи налъми. По-младата отвори една врата и ни кимна да влезем. Баня с емайлирана бяла вана, душ, умивалник и биде, мраморно коритце с кран за вода за измиване на краката. Изправени пред коритцето, ние стоим. Разбрала че се стесняваме да се разсъбличаме пред нея, извика на прислугата да ни донесе багажа, усмихна се и си излезе. Събухме скъсаните чорапи, измихме си краката, взехме душ, облякохме чисти долни дрехи и чорапи, нахлузихме сандалите, облечени излязохме на коридора - там ни чакаха млади хубави пращящи от здраве две сестрички – арменчета. По-малката на име Есмералда, наскоро оженена, ни поведе за горния етаж. Въведе ни в спалнята постлана с килим, а насреща между големи прозорци, балдахин със спуснати светло бежови копринени завеси, от двете страни на двойния креват - нощно шкафче със сребърен свещник и изящно стъкло с вода. В долното отделение на шкафчето, порцеланово бяло гърне, покрито с бродирана копринена кърпичка. На двете легла възглавници и нощница, чаршафите бели. И двамата сме се загледали в тези идеално чисти постели и се чудим да лягаме ли или не. Целите сме въшлясали. Започнахме да се пощим и да хвърляме въшките в гърнетата – засметаниха се отгоре. Седнали на една отоманка, предлагам на хаджията да легнем и спим върху килима на земята, съблякохме се и легнахме с подвити крака, по войнишки, и сме заспали. Сутринта в седем часа, облечени слизахме долу. Въпреки голямото им настояване да закусим, отказахме като се извинихме, че трябва непременно да се явим в комендантството и дадем обяснение защо сме дошли в Родосто и че след това ще отидем край морето да се окъпем. После отидохме в търговската част на града, подстригахме се, избърснахме се. В магазин за мъжко бельо си взехме по един комплект и носни кърпички, а от друг дюкян купихме по голяма кутия цариградски шоколадови бонбони. Отидохме край морето взехме една кабина, измихме се, изкъпахме се и облякохме купените дрехи. Тръгнахме си за квартирата, по пътя от цветарски магазин взехме по букет хризантеми, влизаме, посрещат ни и не могат да ни познаят, но и ние ги гледахме озадачени и не можем да ги познаем, облекли цветни

копринени пенюари, вчесали си косите ала Мария Стюарт, а отзад спуснали по две дебели черни витки, дълги чак до петите им. Поднасяме им цветята и избухнахме в смях. По-младата госпожа, която вечерта ни посрещна, е наскоро оженена за лекар, който е интерниран във вътрешността на страната в болница да лекува болни и ранени, писмо от него не е получавала и е в неизвестност, сестра и е с една, две години по-възрастна, женена за офицер на действаща служба в турската армия, за участието на който също нищо не се знае. Тези две млади жени са много внимателни и много любезни с нас и щом поменем, че ще си отиваме надават вик и казват, че няма да ни пуснат, задържат ни сутрин за закуска, задържат ни за обяд и вечеря. Масата е винаги прецизно подредена, сервират се разнообразни и вкусни яденета и десерти, вино от хубаво, по-хубаво се точи от избата. Черпехме се, пеехме и рецитирахме стихове, а те искрено се радваха. Настъпи последния ден за заминаване. Великолепен обяд, чудесно старо вино, другаря ни донесе второто шише с шампанско, което купи с хайвера за Коледа при едно прибягване до Солун. Изсипа в чиния черния хайвер, чукахме се и пихме за здравето на двете прекрасни жени. Прощаването беше трогателно и сърдечно, отидохме с файтон до гара Муратлий, а от там с влака за Павликъой, в склада всичко е в ред. Нареждам да се натовари каруцата с продукти и при преминаване през Залъф, да се напълнят двете дамаджани от същото вино, което командира много харесал и да му се занесат в землянката. Среща ме Майор Сирманов, коменданта на Павликъой, и ми каза, че войник ще ми донесе пита кашкавал, да я отнеса в къщата на един богат грък. Този грък ще ми наброи петнадесет турски лири. Той и други заплашвал, че ще ги интернира в България да чукат чакъл по пътищата и им вземаше откуп. Занесох пакета, взех лирите и му ги дадох. Каза ми, че след два дни пристига Царица Елеонора с важни дами самарянки които ще присъстват при покръстването на всички помаци и помакини от селото и за освещаване мястото, където ще се строи бъдещата църква. Ще се пусне подписка за събиране на пари за строежа на църквата. Царицата пристигна в уречения ден, между самарянките беше и майката на Сирманов. Покръстването се извърши, пари се събраха, но какво стана с тях не зная. Мустафата, бившия кмет на помашкото село Павликъой, аз покръстих с името Андрея и му дадох две лири, когато ми целуна ръка. След демобилизацията го видях в гр. Стара Загора да продава из улиците илюстрирани картички, усъмних се в този лукав помак и донесох, че е съмнителна личност да го проследят. Установиха, че е завербуван от турското разузнаване в шпионаж и биде хвърлен в затвора. При изпращане от Павликъой на царица Елеонора със свитата и придружаващите я самарянки със специалния влак, бях до коменданта майор Сирманов и видях как той взе от майка си ръчната и чанта, пусна в нея платнена торбичка натъпкана с турски лири и я даде. По всичко проличава, че усилено се правят приготовления за форсирано шурмуване крепостите на Одрин. Получих заповед да натоваря наличните продукти, които имам на лагер в склада и веднага да тръгна с отделението за частта.

ОБСАДАТА НА ОДРИН

Беше началото на м. март 1913 г. Водят се ожесточени артилерийски и пушечни боеве, атакуват и се бомбардират непрекъснато Одринските твърдини. Готви се общо настъпление. На 11 март в полунощ се предаде от уста на уста “напред”. Предпазливо запълзахме, при всяко светване на противниковите прожектори се притискахме плътно към земята, тогава чувах ударите на сърцето си, което сякаш ще изхвъркне. През първата нощ овладяхме предните позиции, а през втората - фронтовия пояс. Особено голям бой падна на форта “Айвазбаба”. Нашите орлета с гол в ръката нож се биха храбро и ожесточено – нахълтвахме в укрепените подземни галерии и немилостивно изстребвахме противника, който не издържа ужаса на сечта и хукна в паническо бягство да се спасява под страшния вик “на нож” и “ура”!*

На 13 март 1913 г. на “непревземаемата” Одринска крепост се издигна белия флаг за пълна капитулация. С нашето отделение от 13 рота ние едни от първите стъпихме на твърдината Айвазбаба за овладяването на която в адските пламъци за честта на родината се биха и паднаха самоотвержено наши братя герои. Главнокомандващият на обсадената турска армия в Одрин Мехмед Шукри Паша предаде скъпоценната си сабя и капитулира пред храбрите български бойци.

*23 Шипченски пехотен полк заедно с 10 пех. Полк съставят Втори бригаден участък в състава на Втора армия.. Решителното настъпление започва точно в 4.00 часа на 12 март, начело с шурмовите колони. Сутринта на другият ден командира на полка **Иван Пашинов** застава начело на 12 рота и заедно с полковото знаме повежда войниците в атака. Ведно с батареите на майор Друмев шурмуват, турците започват да напускат своите позиции и да бягат панически към града. Части от 23 и 53 пех. Полкове достигат телените мрежи, правейки си път с лопатки и ножове ги прегазват и вадейки с ръце коловете се хвърлят във вихрена атака срещу форта Айвазбаба. Към 8.30 часа **при 23 пех. Полк и при 2 бригада на 3 пех. Дивизия се явяват изпратените от Шукри паша парламентъори за предаване на крепостта. В 10.00 ч българските войски с развети знамена и военна музика навлизат в Одрин.** Одринската операция рязко влошава стратегическото положение на турската армия и на 3 април 1913 турското правителство предлага примирие. Източник – “Енциклопедия България”.

Целият редут бе обсипан с гнезда за тежки крепостни оръдия. Тези гнезда приличат на малки тунели в които на железни релси се придвижват оръдията. Прислугата и самите оръдия се намират на земята, която нито една граната не може да разбие, пък и нашите полски оръдия са безсилни пред крепостните “Круп”.

Превземането на една непревземаема крепост стана не с полските ни оръдия, а със здравите мишци и дух, с беззаветната жертва и всеотдайната храброст на нашия войник. Един подвиг макар и сред хилядите стонове. Мълком да се надсмееш над именития немски генерал – после турски паша Фон де Голц, който беше казал, че трябва три години, за да падне Одринската крепост и то под напора не на друг а на пруския войник. За другите войници, от които и да бъдат армии Одринската крепост била непревземаема - а тя падна за три дни.

С отделението сме в “Султанселим джамеси” – построена от майстор – българин на име Лалю, на който не било позволено да си вдълбае името и вместо това той някъде в стената на мраморна плоча издълбал едно лале. Грамадната джамия е постлана със скъп, по мярка работен персийски килим. В едно подземно скривалище открихме наредени много пълни и тежки каси, разбихме две каси - в едната се указаха съвършено нов модел французски пушки, а в другата патрони за тях. Взехме си по една пушка и по сто патрона, които аз поставих в еднодневката която носех. С падането на Одринската твърдина, превземането на Османската столица Цариград е предстоящо. Майката на цар Фердинанд - Княгиня Клементина изпраща в пломбиран вагон по барон Хиршовата железопътна линия за Чаталджа, служащата в тържествени случаи позлатена каляска на Людовиците, хермелиновата наметка, златния жезъл и корона за победоносното влизане на цар Фердинанд в столицата на османлиите, но вековния завет на всемогъщия цар на Русия Петър Велики е: когато и да било, първи руски богатири трябва да влязат в Цариград и те първи да забият кръста върху църквата “Света София”, обърната в джамия. От Санкт Петербург се дава заповед на главнокомандващия българските войски при Чаталджа, генерал Радко Димитриев, който е на действаща служба в руската армия, незабавно да спре настъплението. Превземането на Цариград е осуетено и вагона с реквизицията на цар Фердинанд е върнат обратно в София.+ Установено е, че между войниците от полка има заболели от холера. Полкът е евакуиран на един от островите на р. Марица. Натоварен съм от командира да взема четирима войници, да обходя богатите бейски къщи в стария Одрин и да реквизирам големи бакърени самовари, с които си служат по чифлиците по време на кърската работа и които са необходими за приготвяне чай за заразените от холера войници. В първата бейска къща на вратата на която почукахме с бронзовото чукче ни се отвори със закъснение. Влязохме заедно с войниците в бойна готовност с натъкнати ножове на пушките. Уплашено, побледняло и треперещо от страх цялото

семејство почитателно ни посрещна със “силлях и буйрумус чауш ефенди”. Обясних им целта на посещението, успокоих ги, поисках да ми предадат наличните бакърени самовари. Донесоха ги и ни ги предадоха. Направило им, види се, впечатление добрите ни обноски, те предали по комшулукам на хората от съседната къща, че няма нищо страшно, защото при почукването на тази втора бейска къща вратата се отвори веднага от домакинята - млада, черноока госпожа без фередже и заговаря по френски, че знае за какво сме дошли и приготвила два големи бакърени самовара, които войниците прибраха. Помощникът ми Папазов и благодари с няколко думи по френски за любезността и, а аз на заминаване се малко поклоних и казах на турски теше кюредере ханъм ефендим. Лесно и бързо събрахме нуждите самовари. Предстои ни да си намерим квартира в новата част на гр. Одрин. Предмestiето “Караагач” е железопътна гара по линията за Цариград. Един добър случай, - пристига от гр. Казанлък служащ от розоварната “Братя Ботьо и Димитър Папазови”, който предаде на другаря ми Александър Папазов, син на един от братята сумата от осем хиляди лева в злато за да закупи терше, което се смесва в розовото масло, за да се реализира по-голяма печалба. Сашо прибра парите и написа до фирмата бележка, че тази сума задържа у себе си и иска да му изпратят други осем хиляди за терше. Служащия носеше и писмо от директора на Папазови, г-н Ардамес Асланян, адресирано до сестра му, на средна възраст жена вдовица с две дъщери – по-голямата красива като италианска мадона на име Анабел а по-малката, Елизабет е млада чернооко прелестно девойче в тъмно синя униформа, палтото и с позлатени копчета, се завърнала от Цариград преди да започне войната, където е била в пансион. Народност арменска, говорят малко и смешно български. Къщата е голяма едноетажна с веранда и голямо антре, остъклени с цветни джамове, отпред малка цветна градина – нещо като вила, на хубаво място в квартал “Караагач”. Предаденото и писмо госпожата прочете - в него брата и нарежда да влезе във връзка с полковник Таминов, да намери Александър Папазов и му предложи да се настани в къщата им. Прочела това тя веднага направи предложение на нашия приятел, още повече, каза тя, че преди ден офицери от артилерията и казали, че след някой ден ще се нанесат в къщата и. Папазов и казва че е с двама приятели и сочи мен и Христо Христов, брат на тогавашен министър, че работим заедно и сме натоварени от командира на полка с инвентаризацията на полковото имущество, госпожа Асланян предложи да останем тримата като на другия ден ще имаме на разположение две големи стаи. Приятелят ни Христов веднага написа на голям дебел картон с тлъсти черни букви “Щаб на 23 Шипченски полк” и го закова над главния вход. Аз имам още няколко турски лири. Папазов се опаричи с донесените, а и Христов имаше. Благодарихме на госпожата за любезността и да ни приеме, казахме довиждане и се отправихме за чаршията. Намерихме дрехи, измерихме си по панталон и куртка, накарахме да отпорят от панталоните червените генералски лампази и лъскави пагони от куртките, изгладиха ги и си ги взехме. В друг близък дюкян си взехме фуражки, каквито носеха кондукторите по Хиршовата железница, ботуши с меки нагънати кончове, чорапи и бельо, подстригахме се, избръснахме се и се изкъпахме. Докарани, ни турци, ни българи, с пристегнати каиши над куртките, към 11 ч. по обяд се представихме на командира. Изглежда ни, усмихна се под мустак, нареди всички книжа в тежкия щаб да се пренесат в квартирата ни. Снабдени с необходимите канцеларски потребности, настанени на дълга маса в столовата ние започнахме работа. Сутринта на другия ден войник донесе половин кофичка овче прясно мляко и почистено тлъсто млада агне, това от полковото стадо. Освен столовата, която служи и за работа, имаме на разположение още една голяма стая с подредени три кревата с чисти чаршафи, възглавници и одеала. Вечерта към девет часа ще имаме посещения от командира полковник Иван Пашинов и придружаващите го капитан Тафров от запаса, съдия в гр. Пловдив, сега военен следовател в полка и поручика от запаса археолог професор Стефан Бончев от гр. Габрово, много терсене човек. Госпожа Асланян ни препоръча на

нейно близко семейство, което имало във винарската си изба запазено четиридесет годишно вино с цвета на старо злато. Виното опитахме – силно, приятен аромат, чудесен цвят - за царска трапеза. Замолихме стопанина да ни напълни една дамаджанка от десет оки, той изненадан ни загледа, види се, че се почуди как може да вземем толкова много от това твърде скъпо вино, ние обикновените войници. Хазайката ни има свой арменски начин за приготвяне на шишчета от агнешко месо, нарязаните парченца месо покрива с някакви зеленчуци да поемат миризма, след това между парчетата месо набождат в шиша всевъзможни чушчици и др. Шишчетата се пекат бавно на побелели въглища в широка скара намазана отгоре с тлъстина. Така изпечени се сервират топли на дървени танури, сочни с чудесен аромат, топят се в устата. Гостите са в столовата и малкото девойче им сервира гръцки коняк “Кампа” с парчета лимон и захар. Шишчетата се поднасят подредени на затоплени танурчета. Непрекъснато се налива от божественото питие и внасят шишчета, пият се наздравници за хазайката която е обсипана с комплименти за приготвяния от нея специалитет. Внасят се в голяма порцеланова чиния изпържени в краве масло агнешки дреболий. В добро разположение всички ядат, пият и се веселят. На седналата до мен Елизабет аз често сервирах момички, бърбечета и други делисиозни работи. Командирът вика “виното е чудесно” и се чука с всички. Папазов усилено пие по две причини, че виното е незаменимо и поради известието, че игривата му жена, “мадам Бовари” и викат е отпътувала с млад австрийски офицер за Виена и прекрасната му къща в Казанлък “Вил ла роз” е изоставена и опустяла. Обстановката, любезното семейство Асланян, хубавото вино и прекрасно сервираната вечеря се хареса много на гостите. Командирът пожела да се напълнят чашите и произнесе кратък тост за щастието и дълговековието на семейството. Поднесе се неизбежното кафе с някакъв десерт след което гостите станаха, благодариха за сърдечния прием, сбогуваха се и си заминаха. Всяка съботна сутрин се донасяше кофата с прясно мляко и одрано почистено цяло тлъсто агне и отделно много агнешки дреболии, а вечерта, точно в определения час, гостите са дошли, насядали около масата и се черпят с коняк поднесен им от Елизабет докато стане време за вечеря. Хазайката ни г-жа Асланян е поканена от богатата арменка, собственица на монументална сграда, в която се е помещавала английската мисия за подпомагане на ранените турски войници и офицери, които, навреме подразбрали че обръча за обсадата на Одрин се сключва и могат да останат в плен, се изтеглили във вътрешността на страната. Г-жа Асланян навярно е казала някои работи за нас тримата, че сме находчиви и състоятелни личности и тя пожела да и бъдем представени. Поканата разбира се приехме с удоволствие. Половин час преди уреченото време сме готови, готови са и хазайката с двете си дъщери, двете коли на дивизионния командир генерал Кирков чакат пред вратата и тръгваме за стария Одрин в който край е домът на госпожа Марджукян. Салона, в който домакинята ни въведе оприличихме на конака на някой бей – скъпи европейски мебели, оригинални персийски килими, копринени завеси, кристални полилеи, огледала в позлатени рамки. В един от ъглите на салона се вижда да лъщи голям чер роял, а в другия ъгъл витрина изпълнена с кристали и какви не ценни украшения. Разговорът ни малко трудно се водеше, един от приятелите допринасяше с турския си език, който знаеше от следването си в Цариград. Госпожа Марджукян е сериозна дама облечена в елегантен чер копринен тоалет. Разказа ни, че притежава между реките Марица и Тунджа остров, в който извира с десетки литри в секунда прясна студена вода. Инженер чужденец и дал идеята да построи на самото място пивоварна фабрика. За пласмента на произведената бира предприятието ще разполага с обширен район. Прави ни предложение да образуваме акционерно дружество за построяване на това рентабилно предприятие. След разменените между тримата ни мнения и отговорихме, че поставения въпрос ни интересува и по принцип сме съгласни с направеното ни предложение, но е необходимо да се отиде на самото място, да вземем от водата и я изпратим в София за анализ, да огледаме терена, почвата

и начина за транспорта на суровия материал и готовата продукция, опасността от наводнения. Госпожа Марджукян каза, че ще определи ден, когато да отидем на самото място в острова да го огледаме най-щателно и след като имаме необходимите подробни данни да вземем решение.

.....Събитията обаче предопределиха друго.

16 юни 1913 – НАЧАЛО НА МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА

След страшните кръвопролитни битки при Одрин, Люле-Бургас, Лозенград и Чаталджа, храбрата българска войска освободи от петвековното османско иго поробените наши братя и техните свещенни земи. Злобата и завистта забушува в престъпните души на коварните съюзници. Тайната им подготовка за бандитско нападение, разграбване и оплячкосване на освободените наши области е завършена. Сърби, гърци и власи започнаха да издевателстват и избиват назначените от държавната власт служители, да трупат войски по новите ни граници.

Главната квартира на върховно командващият армиите Цар Фердинанд се е настанила в Светата Рилска обител, там е и австрийския пълномощен министър граф Тарновски. От там в нетрезво състояние Кобурга Фердинанд издаде фаталната заповед “При изгрева на месеца да започне настъпление по целия фронт срещу коварния враг.”

Започна светкавично прехвърляне на войсковите ни части от турската граница към заетите от съюзниците – разбойници стратегически позиции. Войниците макар да са още изтощени и с нездравели рани, а полковете разредени от дадените жертви се нахвърляха с неугасим гняв за мъст със страшния си вик: “Идем, идем сган проклета!”

Двадесет и трети Шипченски пехотен полк под командването на полковник Пашинов е вече в гр. Белоградчик. Зададена му е задача да се мине по снежните планински върхове Росовити камък и други още планински върхове, да се слезе и овладее железопътната гара Кралево – село. Овлдахме гарата и заменихме табелата с надпис Царево село, заехме позиция по левия бряг на р. Брегалница, пристигнаха и други полкове от осмата дивизия – започна окопаване на частите. Сръбските войски са разположени на по-високия десен бряг на реката и са в по-изгодно положение, а зад гърба им се е ширнало “Овче поле”^{*} цялото покрито с цъфнал ален мак.

^{*}ОВЧЕ ПОЛЕ - Хълмиста равнина източно от Скопие

НА РАЗУЗНАВАНЕ

В приморие със сърбите сме. Ротният ми командир подпоручик Касъров пратил да ме викат спешно по заповед на началник дивизията незабавно да се явя в аптеката на Богатинов в Щип, козирувах, казах слушам и се затичах за аптеката, там е началника на осма Тунджанска дивизия Генерал Кирков, имали са тайно заседание, защото там бяха и трима с големи черни бради македонски воеводи облечени в въстанически дрехи, въоръжени до зъби. Генералът ме познава, застанал съм пред него мирно и преди да кажа на ваша заповед съм господин генерал, той извади от чантичката си плик, подаде ми знак и го последвах в аптечното отделение, разгъна бланката, огледа се на около и започна тихо да чете: “Наредете бързо и подробно да се разузнае разположението и съсредоточаването на неприятелските войскове подразделения в участъка на 23 пехотен Шипченски полк. Къде точно край река Брегалница се намира укрепената им линия, разположението на съоръженията им, окопани и маскирани оръдия, картечни гнезда, бронирани коли и танкове и войскове части.”

“Всички офицери са заети на постове си, затова съм се спрял на вас. Задачата е отговорна, ще минете за лице изпълняващо интендантска длъжност. Веднага отивате в нестроевата рота, там ви чакат осемнадесет коли натоварени с пълни чували с жито и

оседлан кон за вас. Начело на ешалона стигате до широкия дървен мост над р. Брегалница, неприятелския пост е в дъното на моста. По средата на моста ще ви спрат, посреща ви началника на заставата подофицер сърбин на когото ще кажете, че искате да говорите с началника на участъка, може би ще ви заведат при него като ви превържат очите. Вземете тази превръзка и ако нямат предложете им я, макар и нагъната няколко пъти през нея се вижда много добре. Вземете и този пакет цигари, при пушене от тях зрението малко отслабва, вие от тях няма да пушите. При каквито и да са трудности възложената ви задача трябва да се изпълни!” – “Ще старая господин Генерал!”

Поведох ешелона и спирам по средата на моста, посреща ме старши подофицер, казвам му, че искам да говоря с началника на сектора, даде ми знак да остана на мястото си. От поста той говори по телефона, дойде и ми каза да вървя след него. Конят ми е едър и висок, всичко на около се вижда като на тепсия, особено в участъка срещу нашето разположение, вадя пакета с цигари, “египте” подавам да си вземе, щракам със запалката и му подавам да си запали, извадих лулата си и почнах да си я пълня, но в същност оглеждах къде какво има, повървахме и нарочно подхвърлих запалката си и му казвам че съм я изтървал – той се наведе да я търси, а пред това време аз го чакам и свободно оглеждам местата. Камари с пръст маскирани с клони, а зад тях оръдия, картучни гнезда, навеси с бронирани коли, танкове и други съоръжения, по надолу към брега на реката дълбоки окопи с дълбоки входове, укрепени с дебели греди, гъмжащи от войници, а най-важното че ми се отдаде възможност да отбележа на ръката си с химически молив приблизителните разстояния от окопите и разните укрепления до брега на реката. Водачът ми подава подхвърлена запалка, питам го харесват ли му цигарите и му подавам пакета, зарадва се и каза “лепа фала”. Спирам коня и човъркам лулата си с шомпола и забелязвам дълги маскирани заслони с войници. Видях се толкоз свободен, че малко остана да извадя бележника си и запиша някои приблизителни разстояния. Пристигаме при една доста голяма заоблена площадка, насипаната с дребен речен пясък, а в средата разпъната офицерска палатка. Слизам от коня, млад майор чул тропота излиза от палатката в бял кител със закачена от лявата страна на китела сребърна значка, каквато носят завършилите генерал-щабна академия, приближава, снемат си ръкавицата, той си подава ръката, малка пауза и му казвам:

- Целта на моето посещение е да ви кажа, че селското население из околността, подплашено се е стекло в Щип и изнемогва за парче хляб. С мелница не разполагаме, а тази която е на р. Брегалница е във ваше владение. Дошъл съм да ви помоля да разрешите каруците натоварени с жито, които чакат при моста да откараме до мелницата и смелим житото.

Отиде в палатката, говори навярно с по-висше началство, върна се, направи със сабята си кръг по пясъка и отсече:

- Мелницата е заета, не може, господин интендант.

- Защо да не може, нали сме в примирие, щом е необходимо за хора, които умират от глад.

- Да, каза, ние сме в примирие. Може ли да идваме в Щип?

Отговорих му, че никой не им пречи да идват, моля заповядайте, ще ни бъдете винаги приятни гости. Млъкнахме. Запитах го, решението на отказ за окончателно ли трябва да смятам, каза - да! Козирувах, метнах се на коня, старшината напред и си тръгнах. Водачът ми пали цигара от цигара, аз спирам често да си пълня лулата и спокойно разглеждам всичко на около и по надалеч, той върви и нищо не подозира, говоря му за отвлечени неща, но нищо от очите си не изпускам. Стигнахме до средата на моста, предадох на нашия фелдфебел да върне ешелона и коня ми в частта, а аз се отправих за аптеката където след малко дойде г-н Генерала. В стаичката на аптеката му разказах най-подробно всичко, което видях и разговора със сръбския офицер – посочи ми на масата пишеща машина система “Адлер”, седнах и написах туй което му разказах.

Написаното подписах и поставих датата и часът на завръщането ми, подадох го на г-н генерала, той го прочете бавно и запита за приблизителното разстояние на маскираните танкове в неприятелския стан до частта на нашия полк – казах му, отговори ми със слаба усмивка “Много добре, свободен си, интенданте”. При пълно затишие нашите части усилено работеха по укрепяване на боевата линия.

БОЯТ ЗА ВЪРХ БОГОСЛОВЕЦ*

Събраните от разните войскови части по фронтовата линия секретни сведения за разположението, снаряжението и числеността на неприятеля са предадени по най-бърз начин. В същия ден при изгрева на месеца започва светкавично настъпление по целия фронт срещу коварния враг.

* Вр. БОГОСЛОВЕЦ - 754 м - около 15 км южно от гр. Св. Никола - Македония

Нашата рота има за задача да отдели бойци, които да изненадат сръбския пост при моста над реката, да ги избият и го овладеят за свободно минаване. Командирът на нашата 13-та рота, произведен в поручик, дава личен пример при преминаване на реката като първи газе и върви напред. Там от нашата рота паднаха двама габровци - Кою Боров и Консула -продавач на вар. Води се ожесточен бой и врага е изтласкан от заеманите укрепени позиции в Овче поле и се съсредоточава във втория укрепен пояс - връх Богословец. Воденият бой за тази крепост е страшен, от двете страни падат много жертви, противникът непрекъснато получава пресни сили в подкрепление, а нашите бойци редят. Ротният ни командир поручик Касъров е тежко ранен, слагаме го в носилка и двама санитаря то измъкват от бушуващата сеч. Отнасят го в болницата в Щип, но отказват да го приемат понеже е препълнена с ранени, занасяме го в моята квартира, която е наблизко, там хазайката ми с помощта на санитарите и дошли комшийки почистват и превързват раната, веднага с един от полковите кабриолети го изпращаме в Горна Джумая на лечение в болницата. Завърнал се, санитарят който го придружаваше разправя, че в безсъзнание из пътя поручика е пял бойни песни, но когато да го салят той бил издъхнал. Майка му г-жа Касърова е с група сестри от Червения кръст из тези места. Разпращат се телеграми да пресрещне синът си в Горна-Джумая ранен, но за голямо нещастие тя го посреща току що погинал.

За подвизите и храбростта на прекрасния млад поручик паднал в жесток бой с многочисления враг на връх “Богословец” е издадена книжка, в която на края е казано че госпожа Касърова е отредила в собствената си къща в гр. София голяма стая с легла, които безплатно да ползват дошлите от провинцията бивши войници от 13 рота на 23 Шипченски полк.

Ожесточените боеве по фронтовите не стихват, нашите храбри момчета повяхнали от умора, отслабнали от недояждане, озлобени от липси на най-налагащи елементарни нужди, стегнати във веригите на съмнителната дисциплина, окъсани, изгубили цвета на униформата си, прашни и с начумерени лица се взират враждебно в някой от охранените началстващи лица.

Врагът е бодър, за първи път влиза в сражение, съсредоточил е многочислени войскове части и непрекъснато трупва резерви и снаряжения, хвърля се в битката с ожесточение.

На укрепеният сектор “Богословец” безброй наши войници и офицери паднаха убити и ранени. Наши войскове части, останали без водачи, почнаха да се огъват и отстъпват по цялата фронтна линия. Може да се каже, че при река Брегалница и връх Богословец завърши печалната ни трагедия. Последните наши резерви са в жалки униформи, похабено съоръжение, оскъдни бомби и патрони и гладни. Би било глупаво да се мисли, че тази разгромена армия ще издържи неприятелското настъпление. В паническо бягство и безпорядък започна бързото ни отстъпление и неприятеля е по петите ни. Избързах до къщата, в която беше багажа ми, взех една част от него в куфара и чантата и тръгнах по пътя за гр. Радовиш*.

* РАДОВИШ - Град в Македония, 20 км югоизточно от Щип

ОТСТЪПЛЕНИЕ

От гр. Щип всичкото население се беше изтеглило, жива душа се не виждаше – куршумите на настъпващата проклета сръбска сган тракаха по покривите на къщите постлани с плочи. С бързи крачки вървя по една от крайните махали на града, на вратите кадъни се показваха и ме замеряха с камъни, изваждах пистолета си, насочвах го насреща им и те се изпокриваха.

Излязох вън от града и съм се спрял на едно високо бърдо от което видях потресающа картина, обширното Щипско поле цялото е осеяно с офицерски и войнишки палатки налягали в тях тежко болни от холера, други навън се натъркаляли по земята се гърчат от болки, изоставени на произвола на съдбата, непогледнати от никого, без лекари и лекарства, без храна и вода, оглушително реват, псуват, други сърцераздиращо пищят, викат, заканват се и проклинат света, но помощ от никъде не идва и те в адски мъки мрат! В този лагер на смъртта угасна и моят вуйчо Борис Селвелиев дошъл от далечна Русия като доброволец в защита на родината.

Настигам из пътя младата госпожица Богатинова, превита от тежкия куфар който носеше, подавам и леката си чанта и грабвам тежкия куфар, тежестта се балансира при носене на двата куфара и аз вървях по-устойчиво и по-бързо.

Това младо и крехко момиче приличаше на ангел без криле, цялата в непорочна белота, единствената дъщеря на г-н Богатинов – аптекар в гр. Щип, закъсняло, бягаше за Радовиш, който град не е далеч. На другия ден сутринта трябва да дойде шофьорът на генерал Кирков да я отведе с колата в София при близки роднини. Взе да се стъмва, момичето ми каза, че скоро ще влезем в тяхното село, където ще можем да поотпочинем. Не вървахме много и приближихме. Накладен голям огън на мегдана в селото, около който се наизтягали турци, но каква беда, аз познах че това е голямото турско село Дутлий. Уплашен и разказах, че преди няколко дни домакина на полка капитан Шкодров беше ме изпратил с четирима въоръжени войници да реквизирам от това село млади теленца – даначета за храна на ранените в полските болници. Аз се бях престарал и събрах чарда от осемдесет глави. Казвам на момичето, че ако влезем в селото в този безпорядък на отстъпление и ме видят и познаят, неминуемо ще ме линчуват и хвърлят в кладата жив да изгоря. Момичето се вкамени от уплаха, без да проговори ме дръпна и отведе в близкия храсталак и ми даде знак да легна. Затича се веднага към огъня и уплашено каза на турците, които я познават, че отряд войници въоръжени с бомби и картечници идели след нея и ако искат да не бъдат изклани, ведната да се изпокрят по къщите си. Уплашени турците хукнаха да бягат, пътят ни е покрай огъня и макар изморени, бързо го отминахме и не след много стигнахме в Радовиш. Отседнахме в нейни роднини, където преспахме в очакване сутринта водачът на леката кола да дойде да я отведе в София.

Стопанката на къщата има дъщеря ученичка в шести клас, казвам “А вие госпожице, какво се бавите и не се стягате да бягате за София?” “О, не! Ние ке се пишем сърби!” Този кратък отговор ме навежда на мисълта за практичността на македонците, заробвани от всякакви народности. За да живеят по-спокойно те държат в раклата си фес, калпак, каскет и таке и според народността която го владее, нахлупват на главата съответната капа.

В гр. Радовиш случайно се срещнах с ковчежника на 56 пехотен полк - Андрей Цанков от гр. Габрово, мой добър приятел, който разполагаше с кабриолет и кон, той е от банкерската къща “Йосиф Цанков” с централа в Габрово и клон в София. Този добър приятел поради финансови затруднения по-късно се застреля в кантората на собственото си здание в София. Казва ми че нашата осма дивизия отстъпва по Кресненското дефиле и ние трябва там да търсим частите си. Облякохме мушамите с качулки, качихме се в кабриолета, шибна той коня и препуснахме да уловим пътя за

Кресненското дефиле. След доста обърквания на пътя хванахме дефилето задръстено с артилерийски части, оръдия, каруци, пехотни части, всичко объркано, всичко бяга и разправя че гръцка конница е по следите ни и всеки момент ще ни настигне и насече. Цанков не губи кураж, шиба коня и колкото глас има вика: варда, дайте път на генерала! Едни дават, други се смарлушват, но все пак напредваме. Огладняхме, отбихме се в лозята, берем и ядем ягорида, но тя не утолява глада. В една нива видяхме едно стадо да пасе, улавяме по една овца, лягаме и изцъркваме по малко мляко в устатата, стана ни по-добре. След дълги мъчения по пътя се разделихме да търси всеки от нас частта си. Нашият 23 Шипченски пехотен полк се съсредоточава на височината “Сива кобила” над гр. Кюстендил. Градът е препълнен с офицери, войници и бежанци от околните села, търсещи място да се подслонят. Сетих се за нашия дългогодишен представител в този район г-н Караиванов и отивам направо в къщата му, него го няма, бил мобилизиран – прие ме съпругата му, казах и кой съм и преди да кажа, че съм без квартира тя ми предложи да остана у тях. Въведе ме в чиста хубава стая на горния етаж с едно легло и семпла мебелировка и ми каза – “Тази спалня е за вас.”

Професорът геолог от Габрово, поручик Бончев, е без квартира и поиска да види къде съм се настанил, като видя светлата, чиста и мебелирана стая много я хареса и поиска от госпожата да даде и а него една такава стая, госпожата му каза, че свободна стая няма, тогаз той поиска да му отстъпя моята – възмутена госпожата го изгледа и каза че тази стая я дава само на мен поради търговските връзки които мъжът и има с нашата фирма и на никой друг няма да я даде. Караиванови имат син на около 14 години и момиченце добро и скромно от последния клас. Връщайки се вечер от работа в огнестрелния парк, аз виждах току-що разпукнала свежа роза, натопена във вода в стъклена епруветка, закачена на стената над кревата, това беше детското внимание на скромното момиче Розалия, което при заминаването си целунах по челото.

Позорният мир по решението на Великите сили ни завари на Кюстендилските височини - връх Сива кобила и твърдината Султан-тепе. Единственият виновник за сполетялото ни неописуемо нещастие е монарха Фердинанд с дадената фатална заповед. Сливнишките наши момчета, неотпочинали и с незаздравели рани, голи, боси и гладни, без подкрепа, без резерви и със станалото негодно оръжие – на среща му многочислена проклета сръбска сган, се биха храбро до последно издихание. С преминаването на нашите части на река Брегалница и кръвопролития бой при връх Богословец започна националната ни катастрофа. Окървавена България цялата е потънала в траур. При настъпилия погром Фердинанд не абдикира, а излезе от двореца с двамата си сина, възседнали дребни черни кончета да посрещат разгромената гладна и боса армия. На тази армия той има безочливостта да каже следните кратки слова: “Храбри български войскари, да свием знамената за по добри дни”.

Срещам се случайно с полковия военен следовател, капитан Тафров и го питам какво ново ще ми каже?

- Има една новина и тя се отнася лично до вас!

- Щом е тъй моля кажете ми я!

- Археолога професор Стефан Бончев от град Габрово, изпълняващ длъжността помощник заведующ прехраната на полка ми каза, че ще подаде докладна записка до Командира на полка да бъдеш наказан след демобилизацията със задържане на служба в полка шест месеца поради неизпълнение заповедта му че не си му отстъпил квартирата си.

Обясних на г-н следователя случаят, тъй като той ще участва при разглеждане на докладната. Дадох му адреса си и го помолих да дойде към квартирата ми след разглеждане на делото и ми каже резултата.

Два дена по-късно една надвечер капитан Тафров пристига. Поканих го в стаята си, а след малко госпожа Караиванова внесе шише сливова ракия и две чашки – почерпихме се и след туй Тафров ми каза:

- Нямахме за мен ред да си дам мнението по тази прословута докладна, защото г-н полковника след като я прочете се обърна към присъстващия професор с думите: “Как не ви е срам поручик да насилствате един доблестен войник, който както знаете има големи заслуги към полка по продоволствието му и който достойно е изпълнявал дълга си в бой срещу врага. Недейте забравя, че когато скитосвахте да събирате разни камъчета, той най-добросъвестно изпълняваше военната служба.”. Нервиран, командира на полка нахъса докладната, хвърли парчетата на пода и ги смачка с крак, загледа сърдито поручик Бончев и му каза “Свободен сте!”

Стиснах ръката на военния следовател и го изпратих с чувство на голяма благодарност.

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА

Положението в страната е доста напрегнато. Получавам повиквателна да се явя на 17 септември 1915 г. в 12 Балкански пехотен полк в гр. Стара Загора. Командир на полка е полковник Бояджиев. Числя се към четвърта дружина с командир майор Никола Владков, в първа рота с командир поручик Таню Желев. В ротата доста от момчета са образовани и от състоятелни семейства, има млади адвокати, музикални личности от хора на Старозагорската опера, с малки изключения всички са загорчани. Преди да ни зачислят снаряженията и дрехите, аз квартирувах в новия и чисто поддържан хотел “Искра” собственост на г-н Любенов, известна фирма производителка на коняци. Вечер в ресторанта на хотела в компания с новите приятели по оръжие гуляехме. Редовно ни посещаваше ротният ни командир г-н поручик Таню Желев, пияч от класа както всички загорчани. С ротният се сприятелих. Раздадоха ни и ни записаха пушка, нож и патрони, на тез които нямаха подходящи здрави дрехи и обуца им зачислиха таквиз. Зачислиха ни шинел, платнище и раница, излизането от района на казармата се забрани под страх на строго наказание. Сутрин и след обяд провеждахме стрелкови обучения, докато една сутрин се сигнализира тревога – строихме се за проверка в пълна боева готовност. След проверката командира на полка полковник Бояджиев произнесе патриотична реч като на края каза, че отиваме да се бием с врага и умрем за честта на нашето скъпо отечество. Мощно, гръмогласно “Ура” се изтръгна от гърдите на войниците от целия полк, ентусиазирани грабнахме командира на ръце, а военната полкова музика засвири “Шуми Марица”.

Даде се знак и полка започна да се изтегля в редици по четири с пушки на рамо, най-отпред развято полковото бойно знаме. Войската се отправя към Македония със задача гр. Куманово. През време на похода съм назначен от ротния за квартир-майстер на полковия командир и ми е зачислен кон.

Два часа преди полка да влезе в града, където ще пренощува аз трябва да съм в общината, да съобщя на кмета за пристигането на полка и да ми се покаже къщата, където командирът на полка и неговия адютант ще пренощуват. Връщам се, посрещам полка и го водя да мине през улицата където е къщата в която ще отседне командира. Дава се команда полкът да спре, дружинните командири слизат от конете, нареждат се в шпалир през главния вход на къщата, музиката свири военен марш, командирът на полка и адютанта, придружени от всички офицери се посрещат от стопаните. Музиката продължава да свири, полкът заедно със знамето бавно се изтегля за определеното място за лагеруване вън от града. Новите ми приятели от ротата са Иван Милев, добро симпатично момче - син на адвоката Милев, либерал - народен представител в камарата и Светослав Николов – бас, пее в хора на Старозагорската опера и следва право, в последствие се ожени за дъщерята на генерал Велчев. Сутринта в шест часа след закуска полкът е строен за проверка. Дава се сигнал за тръгване на дълъг път, преминаваме села и паланки, а в по-големите градове като Враня, в който ще се пренощува се влиза при установения церемониал. В къщата в гр. Враня където ще нощува командирът на полка г-н Бояджиев има хубава градина, широк двор, постлан с

плочки, в средата на който е издигната чешма от бял полиран мрамор обвита в зеленина, а от двата и бронзови чучура струи кристална вода. Събличам се до пояс и се умивам хубаво, обръсвам се и се обличам. Стопанинът е празнично облечен, личност представителна - дойде потупа ме по гърба и ме пита къде отивам да спя? Казах му - в палатката, в лагера. - Не! Аз не те пускам, тук за теб има място! - и ме заведе в уютна стая на средния етаж, седнахме и каза - ти тук ще спиш, плесна три пъти с ръце, дойде възрастна жена - слугиня и и заръча да ми приготви вечеря. Разправя ми, че коренът му е от България, че там има роднини, че е ходил в Габрово и се казва Харитонов - малкото му име съм забравил. По всичко личи, че е човек буден и много богат, търгува с афион и маково семе. Един син имал женен, убит из засада, понеже бил деен член на вътрешната тайна македонска организация и две дъщери още неженени. Поднесе ми се хубава вечеря и кана искрящо домашно червено вино. Жените постоянно сновяха нагоре-надолу, види се приготвяха вечерята, която се дава в чест на полковия и неговите дружинни командири. Легнах си и спях като къпан. Рано сутринта, след закуска и проверка, ротите в усилен марш започнахме да преминаваме легендарната планина Бабуна, върху която според легендата, Крали Марко е стъпвал с единият си крак, а с другия на Хемус планина. Влизаме тържествено по определения церемониал в гр. Прилеп. Донесено е в дивизията, че големи сръбски части се съсредоточават около градовете Охрид и Струга, като в Струга, заобиколен от свитата си лежал болен крал Петър Караджоржевич. На нашия 12 Балкански пехотен полк е възложена тежката задача – А ТУ ПРИ - на всяка цена да плени краля жив и го предаде на главнокомандващия войските ни. Даде се заповед за строяване на полка и незабавно тръгваме за гр. Охрид и Струга, за да разбием врага и пленим болния крал. Вследствие денонощният бърз поход, изтощени, капнали от умора и безсъние, както се движим в тъмната нощ, почнаха да ни се явяват миражи и вместо да навлизаме във фантастични дворци, ние се заваляхме в крайпътните канавки, стряскаме се и се опомваме. Около два часа преди пристигането ни в Струга, краля със свитата и охраната си се изтеглил, носен на болнична носилка към гр. Дебър, където се налагаше да го преследваме.

Преди да се влезе в този град предстои преминаването ни през “Яма бистра планина”*.

*Вр. ЯМА 1710 м - връх в БИСТРА ПЛАНИНА . планина в зап. Македония, североизт. от Дебър

Надвечер към пет часа първите редици от колоната са в полите на планината. Възводът ни се настани в кантонерска барака край пътя, разхвърлена слама, угаснало огнище от предишната нощ, личи, че са спали сръбски войници, които на тръгване разровили на пет-шест пръста дълбочина огнището, сложили около двадесет патрона и ги заровили с пепелта и угасналите въглини. Някой от момчетата намерил малко картофи, наклажда огъня и почва да ги пече, другите уморени, налягали, започват да заспиват, огънят гори, патроните сгорещени почнаха да гърмят и куршумите да се забиват наоколо. Бараката се напълни с прах и пушек. Всички избягахме навън, но имаше няколко момчета леко ранени. Разсъмва се, неприятелските оръдия, заели позиция из близките височини на планината, взеха да се обаждат, само че снарядите ни прехвърляха и падаха долу в реката.

В полка имаме един славен капитан, млад, винаги весел и засмян, командир на планинска батарея. Капитанът е решил да постави оръдията на подходящи места. Нашата първа рота му е дадена в помощ, защото оръдията ще трябва да се пренесат на ръце и артилеристите ще трябва да бъдат окопани на изгодни позиции. Пътят е тесен и опасен, с дълбоки урви, с големи усилия закарахме оръдията на определените от капитана места. Направил точни измервания, засмян, този симпатичен капитан ни каза: - Сега момчета гледайте как сръбските оръдия едно след друго ще замлъкват, и точно тъй излезе. Последователно всичките неприятелски оръдия замлъкнаха като последният снаряд изпратихме с мощно “ура” ехото на което се отнесе от върховете на “Яма бистра планина” до тези на “Бабуна планина”./Поне така си мислехме/. Ние пехотинците

настъпихме светкавично по скалистите върхове - не намерихме жив нито един сърбин, освен разбити оръдия и мъртви вражески войници и офицери, останалите живи, в безпорядък и усилено бягство преминали през Дебър и се насочили към Албания с крайна точка гр. Мад*.

Вследствие бързото ни настъпление, продоволствието на полка остана много назад. Пристигнахме в Дебър, където ще ношуваме, ни раздадоха по един хляб приготвен от ситно насечена слама примесена с царевично брашно, хлябът мирише на мухъл, размазва се в устатата като кал и лепне на зъбите.

Към единадесет часа през нощта командващият сформира доброволчеки кавалерийски отряд със задача да догони бягащия сръбски крал и да го плени жив. Сутринта рано полкът тръгна по следите на доброволческия отряд, който преминал гр. Пшикупия* в Албания и в гр. Елбасан. Там се добрави до положителни сведения, че болния крал със санитарна линейка, охрана от свитата си и войници, събрани от *МАД /ОСТРЕНИ И МАД/

град в Албания, близко до границата с Македония *ПШИКУПИЯ /ПЕШКОПИЯ/

град в Албания, близко до границата с Македония – гр. Дебър

разбитите различен род оръжия, са избягали далеч към гр. Мад.

Нашето отделение е близо до гр. Пшикупия и се получи заповед да спрем преследването и останем на мястото си до сутринта. Гладни сме, изяли сме до последната троха неприкосновения си запас. Между голите скали се виждат, на големи разстояния една от друга, изградени от груби камъни къщи, тесни, високи, на които прозорците са заместени от мазгали с груби дебели врати. Бутаме да ни се отвори - те знаят защо, и из някой мазгал се чува плачевен женски глас “скай бук” - нямаме хляб.

БАНИЩЕ*

Сутринта в пет часа нашето отделение се отправя по тесен разнебитен път между скали, урви и пропасти за селището Банище, свило гнездо в пазвите на непристъпните планини, с високи върхове покрити вечно със сняг, а долу в китната котловина ясно слънце грее, прохладен повей носи от планините аромата на горите и горските цветя и милва прекрасните тела на снажните албанки.

Банище! То живей заслужено в песните на струйната рекичка, изворът на която блика нейде из недрата на планината и коритото на която е обложено с дебел пласт от сяр. Влива се в старинната сграда с много курни из катакомбите, дебели каменни стени, сводести гивгирени покриви, прозорчета мазгали, каквито се срещат по крепостните кули – това е оцелялата от векове римска баня с прочутите си минерални води в които се къпят белите помакини.

Очарователната околност, дивната прелест на малкото селище правят от него приятна през цялата *БАНИЩЕ

Село в Македония, 10 км северно от гр Дебър

година местност, обитавана от албански задруги които живеят патриархално. Тези албански задруги се числят в секта отцепена от исляма в далечно минало. И не им се вменява в грях, че жени и девойки свободно носят бели плащове с една презрамка и се много разголят, че фередже не носят и всичко това не смятат за непристойно.

Котловината потънала в зеленина и екзотични цветя е великолепно място за почивка на нашето отделение, изморено от продължителния поход по преследването на сръбския крал.

През време на сезона за летуване от Виена тук идвали много семейства на почивка които със своя разгулен живот са повлияли на задругите да заживеят по-свободно и охолно. Коренните жители на селището имат голямо влечение към опърлените от слънцето наши млади орлета, които представляват за тях нещо, което може да възбуди

въображението на всяка жена. Често те ги канят в домовете си на пилаф вкусно приготвен и посипан със захар и смлени препечени орехови ядки.

Грациозните и съблазнителни местни жени и девойки са с прозрачна кожа, подострени гърди, бели като магнолии и копнеещи с тръпката на цялото преливащо от жизнерадост тяло. Отивайки на извора с издяланите каменни два чучура, от който блика бистра студена планинска вода те носят на голото си и заоблено рамо стомна във формата на амфора. Поддържана с голата ръка, тя би представлявала незаменен модел за някой от големите скулптори.

Величествените планини със забити остри върхове в далечните небесни простори са покрити с вечен сняг, а долу полите на планината са с гъсти гори от лаврови, борови и яворови дървета – чудна панорама която ми напомня за прекрасните швейцарски Алпи и прочутия връх “Юнгфрау”. Австрийски концерн издействал от Албанското правителство концесия и започнал строежа на модерни бани, санаториуми, многоетажни хотели, казино, бистра, барове, разкошни паркове, езера и фонтани. Този проект е преустановен поради започването на междусъюзническата война.

АДЕЛАИДА

Израснала на свобода из планинските дъбрави, здрава и силна, снажна и красива, облечена във власт от князът на Албания – принц Вид, Аделаида управлява областта с център Банище.

Женствена и привлекателна, с закръглени линии и своеобразен бюст, характерен за расата им, прехвърлила на едното си рамо тънкия си бял плащ с блестящ клипс на рамото с прекрасното си лице, с черни пламтящи в огън очи и дълги златисти коси, падащи на вълни върху прозрачния и гръб, това е портрета на блестящата и замайваща повелителка на албанската задруга.

Поканен съм да посетя “белия дом”, тъй беше наречена къщата на повелителката на областта, която ме моли да предам някои нейни разпореждания на старшината на отделението ни. Чудно хубав слънчев ден, свеж и чист планински въздух и ярко синьо небе. Пред белия дом пръхтят два жребца планинари с гладък кафяво-червеникав косъм, оседлани с меки кожени седла. Неочаквано Аделаида ми предлага разходка из близката околност. Като че ли съм знаел и приготвен за езда, крумовката на главата ми, облякъл съм светло гри панталони и куртка, високи нагънати ботуши, веднага след поканата тя извика да се качим на жребците. Школувана в езда из планинските терени, тя скочи на коня си като амазонка, седна на седлото по мъжки, а в стойката си имаше нещо съвършено и пленително. Възседнах и аз моя жребец, разтърси тя юздите на коня хукнахме тръст из необятното поле.

В подножието на един стръмен хълм се натъкнахме на група вековни борови дървета, събрани сякаш нарочно около малкото бълбукащо изворче, тя спря коня си и слезе от него. До изворчето се издигаше една дива калифорнийска лилия, приказно цвеле израсло под сянката на дърветата, като под величествения свод на някоя катедрала. С религиозно преклонение си свалих шапката – тук всичко беше чисто, свежо и красиво, царуваше атмосфера на свято спокойствие, благородни пориви, които събуждаха в душите ни най-чисти помисли – приличаше като че ли сме на богослужение в църква. Докато се оглеждахме наоколо на това свещено място сърцата ни се изпълваха с умиление и Аделаида пристъпи тихичко към мен със срамежливо наведена глава мълком, нежно ме прегърна в този свещен олтар и ми подари една невинна целувка която се помни цял живот.

Върнахме се освежени от дъха на боровата смола която насищаше ведрия планински въздух. От сърце благодарих на Аделаида за насладата, която ми достави да съзерцавам неповторимите природни красоти на тоз благословен от Бога вълшебен край. Объркана

и смутена, тя въздъхна, обърна се на изток, направи смирено три кръстни знака и промълви: “Моля се за вас и вие няма да бъдете убит!”

Полкът се завърна от похода си по несполучливото преследване и пленяване на сръбския крал Караджоржевич, който намери убежище далеч из Албания. Командирът на полка полковник Бояджиев е сменен - поради напреднала възраст или заради несполучливото преследване на болния сръбски крал. За командир на полка е назначен полковник Янакиев, генерал-щабен офицер, млад, енергичен, владеещ перфектно немски език.

Определеното време за напускане на Банище с прекрасните му обитателки наближава, в очакване сме на заповедта за заминаване на едноседмична почивка в гр. Струга.

Набрали там сили, по-късно трябва да се срещнем в ожесточен бой с добре екипираният коварен враг в окопите на Кеналските позиции. Упорита мълва се носи че битката в която ще участваме ще бъде жестока и страшна и вероятността е повечето нас да оставят костите си на полесражението. Раздадох многото си ценни и необходими дреболии на приятели - да си спомнят за мен, ако и аз попадна в зловещото число на убитите. Разделих се със скъпия си постоянен и неизбежен другар - лулата от кедрово дърво.

Една сутрин, след закуска, тръбачът на полка сигнализира за строяване в пълно бойно снаряжение за проверка и тръгване на поход до Струга, където полка ще отседне една седмица на почивка и учение. Полкът по покана на гражданите ще бъде настанен по домовете им, набираме сили за предстоящите сражения с коварния враг на Кеналския фронт.

С пристигането си в Струга нашата група е настанена на квартира в гимназията която разполага с театрална зала. Находчива една личност от групата дава идеята да изнесем литературно музикална вечеринка, като с постъпилия приход се закупят подаръци за ранените и болни войници. Предложението е одобрено, учредява се комисия от десет енергични момчета, които да се грижат за подготовка на забавата. Главната им задача е да посетят командира на полка, да му обяснят целта на забавата която ще се изнесе и да поискат съгласието му. Командирът одобрява напълно идеята, разрешава да се даде забавата и оставя полковата военна музика на разположение на уредниците. Започва се усилена подготовка и уточняване на програмата. Разрешено е да се подберат певци от басът Светослав Николов. Той съставя хора и започва репетиции на бойни маршове и народни песни. Независимо от диригентството, Николов ще изпълни две арии от “Кармен” и “Риголето”. Стефан Рафаелов ще декламира две стихотворения от Хайне, а Стефан Генчев, по едно от Вазов и Яворов. Питат ме аз с какво ще се представя, казах им в края на литературно-музикалната част ще рецитирам две патриотични стихотворения от анонимен автор. В един часа на полунощ музиката ще свири за хора и танци.

До самия бряг на езерото се вижда неголяма бяла, спретната вила – ресторант с голяма южна тераса над бистрите води на езерото. Седнали около обла маса пред разтворен голям прозорец на тази тераса, пред погледа ни се открива величествена панорама. Далеч край езерото е заливът на светата обител - манастира “Свети Наум”. В ресторанта се сервират ястия, приготвени от сръчната, винаги чисто облечена стопанка на съдържателя, тя е специалистка по сготвяне по разни начини на пъстърва уловена в езерото. Нашата тайфа се храним редовно в този ресторант с вкусно приготвени ястия и хубавото старо червено вино. Приятелите не пропускаха случая да хвалят собственика с хубавото му вино, а на този добряк му ставаше много драго и един ден се изтърва да каже, че имал още по-хубаво, което пазел за сватбата на петнайсет годишната си дъщеря, виното било към 60 литра в бъчонка закътана в мазето, замаскирана с нарязани дърва за огрев. Увещанията започнаха, че ако отвори бъчонката, това вино ще му се заплати на по-висока цена, добрият човек не може да устои, съгласи се и почна да ни дава от него и след няколко дни изтърколи празното буре.

КАТО СТРУГА НЕМА ДРУГА

Забавата се състоя в събота вечер. Часът е осем, залата е препълнена от видни семейства, офицери, войници, ученички и ученици. Посетителите са заели местата си. При пълна тишина командирът на полка влиза, придружен от дружинните командири, всички стават прави ръкопляскат и завършват с “Ура”. Командирът се покланя на всички страни а в това време полковата музика започва да свири тържествен химн, всички прави със снети шапки изслушват марша, ръкопляскат и мощното “ура” се разнесе и разтърси залата.

Настъпи тишина, хорът изпя “Шуми Марица” – нови ръкопляскания и “ура”. Започна изпълнението на номерата съгласно програмата. Полунощ е, литературно-музикалната част е към своя край. Приятелят ми Чочо от комисията идва при мен и ми казва - крайно време е да излезеш на сцената! Осветлението угасна и с появяването се пусна прожектора върху мен. Бях във форма. На сцената в един от ъглите съм застанал, покланям се, изчакам да престанат с ръкоплясканията и започвам с увлечение:

След плачове толкоз, след толкоз теглила,
след мъки нечути над роба страдален
ще свети ли веч надеждата скъпа
ще дойде ли края на вика нажален?

Но нявга ме хваща съмнение проклято
и мисли умът ми обхващат ужасни,
всред тези страдания се питам с болка,
ще рухнат ли веч несправдите вечни

А младите сили умират и чезнат,
в тъмници задушни от звяра безследно
и чест, идеали се тъпчат, позорят
настъпило е сякаш злото последно.

В градините райски де Струма пенлива
води си залива, где Вардар се лее
ухото не слуша мома да запее
окото не вижда освен съсипия

Родино страдална, в що си съгрешила,
та толкова мъки изпитваш безгласна,
каква е вината на младите рожби,
че тъй си съдбата наказва нещастни?

О, бъдеще скрито на скъпи надежди
на мъки последни, последна утеха,
- кажи! Тез страдания ще имат ли свършек
И кой ще да мъсти за тези що умряха?

Завърших, всичко в салона е сковано, а след това гръмотевица от бурни аплодисменти разтърси сводовете на голямата театрална зала, поизчаках да стихне, поклоних се и отидох зад кулисите, но ръкоплясканията отново продължават, неудържими викове “браво” не стихват. Явявам се на сцената, малка пауза и започвам :

Бягах от мъки от терзания,

бягах от дивний яд и жар
и взор на младежки мечтания
спрях на върха гордий Шар!

О, Шар, на твоя връх загледаан,
сетих се волен аз за миг
не съм тук роб печален бледен
не стига ми ни стон, ни вик.

И взор на Стружката долина
мечтаех от висините аз
и чудна прелестна картина
открих в недрата и тогаз.

Видях птичките чевръсти
в`бягство лудо кат летят
и песни чудни кат запели
да славят този райски кът.

Обичам те, о край възшебен
обичам твоите красоти,
Струга! Бъди ми кът погребан
както си люлка моя ти!

Рекох.....И дълго тъй унесен
летях в мечти, от мир на мир,
догде огласи на отчаяние
стресна ме бързо най-подир.

Горят там селските им хижи
горят невинни в тях деца,
пищят злочестите робини,
дробят се майчини сърца.

Ей там моми и булки
косите как скубят с плач,
а други голи и студени
как мрат от мръсния палач.

Сърце ми с болки, сви се сухо,
аз викнах с раздиращ глас
о нема Бог, небото глухо,
небото празно е над нас!

Прощавай Струга, Шар, простете
днес болки внесох тук отвън,
нек стенат долу робовете
вий спете непробуден сън.

Завърших. Рецитирах с чувство, последвах нескончаеми ръкопляскания, хвърляне на цветя и поднасяне на поздравления. Види се, че това стихотворение засегна дълбоко

изстрадалата душа на Стружчени, това проличаваше от просълзените очи на тез, които дойдоха да ми стиснат ръцете и ме поздравяват за доброто изпълнение на произнесените от мен стихотворения. Това описвам, защото дълбоко ме засегна родолюбието и патриотизма на тоз до вчера поробен македонски народ. Залата стихна, поклоних се и напуснах сцената, а в това време хора запява “Велик е нашия войник”, пак ръкопляскания и мощно “ура”.

За втората част от програмата на забавата съм уморен, реших да се прибера и почивам, но пътя ми е през залата където са насядали командирите. Адютантът на полка капитан Тютюнджиев щом ме забеляза ме извика по име. Застанах мирно пред командира с думите: “На ваша заповед съм господин полковник”. Втренчил в мен изпитателния си поглед, той каза: “Извиках те да те поздравя за артистичното изпълнение на патриотичните стихотворения”. – Поклоних се и казах “Ще старая господин полковник!” “Свободен сте!” Направих кръгом и се отпавих за общата спалня в долния етаж.

МАГДАЛЕНА

Празничен ден е, сутринта съм в църквата “Свети Седмочисленици” в гр. Струга, богослужението тъкмо започва, разнесе се звън от сребърно звънче и не след много свещеник в светли одежди разтвори тържествено царските двери, държейки тежкото, оковано в сребро евангелие с двете си ръце. Възцари се тишина и той започна да чете от светото евангелие.

Представителна дама в дълбок траур, чер копринен тоалет страхопочитателно пристъпи към амвона, коленичи, взе крайчеца от филона на божия служител, допре го със смирение до челото и прикована към земята изчака изчитането на главата от светото евангелие, изправи се, прекръсти се три пъти, целуна поднесеното и евангелие и ръката на свещеника, който я благослови, наведе глава и се оттегли зад една от каменните църковни колони.

Дамата ми направи неизлечимо впечатление, очите и имаха направо очарователен израз, бяха влажни сякаш окъпани в бистрите води на Преспанското езеро.

Черковната служба завърши, взех си нафора за опрощение на греховете, прекръстих се и излязох с намерение да се разходя по пътя за Охридското езеро. Чувам зад себе си, че се приближават леки бързи стъпки – за голяма моя изненада ме настигна непознатата дама, която ме заслепи в храма господен – развълнувана и смутена ми заговори: “Вие сте лицето, което снощи ни развълнува и предизвика да пролеем сълзи с дъщеря си Боряна. Радвам се, че ми се отдава да се запозная с вас.” Подава си ръката с черна дантелена копринена ръкавица и едва чуто каза: - Магдалена Вардарска. Къщата ни е тук наблизо, моля ви заповядайте. Поканата приех с удоволствие.

Дъщеря и Боряна е ученичка, хубаво игриво македонско девойче с поразително прозрачна кожа и светли, влажни и блестящи очи ни посрещна и ми каза: “много ми домъчня, че няхах под ръка букет цветя да ви го поднеса и поздравя сърдечно в знак на възхищението ми от рецитираните от вас неповторими патриотични стихотворения. Позволете ми да използвам сега случая да ви поздравя за прекрасното изпълнение”. В коридора на горния етаж вратата на една от стаите е разтворена, тъмно е вътре. Боряна натисна ел. копче и полилея увит в чер копринен креп светна. Изненадата ми беше голяма от туй което се откри пред очите ми, стените и таванът на стаята тапицирани с чер копринен плат на дребни плисета, а завесите на прозорците с чер тюл, портрет на съпругът и Климент в голям формат, платното поставено в широка бронзова рамка, увита в чер креп, а на отсрещната страна прикован старинен иконостас със запалено мъждящо кандило. Госпожа Магдалена почисти кандилцето, наля елей и застана пред старата византийска икона на Божията майка, прекръсти се и я целуна. Забелязала, че от видяното съм изненадан и смутен и ме покани да седна, седнах и тя ми разказа, че

съпругът и Климент Вардарски бил дълго време сподвижник на войводата Сандански, умело се дегизирал и преобличал и ту в планината при въстаниците участвал в битки с турските пълчища, ту в определените му райони и участъци работил по организацията, но една нощ го отвлякли от къщи и изчезнал безследно, ето тази е неговата работна стая. “На вечеринката бяхме заедно с дъщеря си Боряна до един часът през нощта. Изнесените от вас стихотворения ни разчувстваха много дълбоко, те ни напомниха за нелегалния живот и дейността на нашия скъп Климент – стана ни мъчно и напуснахме забавата.” При произнасяне името на мъжа си тя заплака и няколко сълзи протекоха от очите ѝ. Дъщеря ѝ донесе кристално стъкло с гравирани по него крилати амурчета напълнено с червено, ароматно, домашно вино, а след това поднесе две пияти, в едната насипани осолени печени лешници и бадеми, а в другата едри бели стафиди и смокини всичко това макулатура от собствените им лозя и градини. Малката госпожица напълни чашите, майка и отля малко от чашата си и едва чуто произнесе “Бог да прости Климе”. Казах и аз “Бог да го прости”, и без да се чукаме отпихме по глътка. Виното беше старо и превъзходно. В разговор за съперничеството на двете им вътрешни македонски организации тя изказа съмнение, че похищението на съпругът и е дело на ежбите между двете организации. Станах за сбогуване, Боряна ми подаде лист със записан точния адрес, като ме моли да и изпратя двете стихотворения, които съм рецитирал на забавата. “Ще имам незаменим спомен от вас” Обещах и. Влизаме в коридора, дамата ми посочва друга отворена врата на стая с разтворени прозорци, комфортно подредена спалня – “Ето в тази стая градския съвет ми натрапи да лежи няколко дни болният сръбски крал Караджорджевич.”

Благодаря за указаното ми внимание, а на прощаване г-жа Вардарска ми каза, ако останете в Струга, макар за малко, каним ви от сърце да ни гостувате – имаме достатъчно свободни стаи за добри хора като вас. От любезната поканата нямаше начин да се възползвам защото на другия ден напуснахме прекрасната Струга.

Едно съвпадение – няколко години по-късно, връщайки се с моя приятел Бобчев от обиколката ни из чужбина на гара Суботица - гранична сръбска митница, комендантът на гарата, придружен от двама войници с натъкнати ножове на пушките и един таен агент цивилно облечен българин земеделец, преследван от хората на министър-председателя, ни посочва на коменданта и той заповяда да си вземем куфарите, смъкна ни от купето на гарата и ни арестува. Обискираха ни и ни взеха паспортите, железопътните билети, а портфейлите с банкнотите ни предадоха. Обвинени сме, че сме били куриери на Македонския воевода Сандански.

Със съжаление се разделихме с родолюбивите граждани и след продължителен поход по установения церемониал влязохме за втори път в гр. Прилеп. Оставаме за неопределено време в града и полкът е разквартируван из училищата, свободни обществени помещения и частни къщи.

Командирът на полка е извикан в гр. Битоля от командващият първа армия генерал Азманов за поверителни инструкции. Командирът на четвърта дружина майор Никола Владков от Стара Загора, близък приятел на лицата от нашата група, замества временно командира на полка полковник Янакиев. След три дни е Никулден - именния ден на дружинния и той е решил да го отпразнува.

НИКУЛДЕН

Решихме да изпратим един познат с две бурета на катър в село Кавадарци* да ги налее с прочутото кавадарско вино, което както казвали местните жители в кърпа може да се носи и капка да не капне.

*КАВАДАРЦИ

Град в Македония, ок. 50 км източно от Прилеп

Отидох в немската кантина на ул. “Д-р. Радославов” да купя бутилки коняк и ром, приятелят ми от Габрово Нейчо Нейчев, живущ в София и главен акционер в книжно-мукавяната фабрика край р. Искър, сега в болницата ме извика в питателния пункт, в

който се сервира на минаващите от фронта ранени чай и закуска. Не бяхме се виждали и си поприказвахме доста. Запозна ме с доброволките две момичета които помагаша за обслужване на болните. Едното се казва Ачкова, отракана и голям аждерин, другото скромно и срамежливо, върнало се от София, където е следвало в католическия пансион Сен-Жозеф и се нарича Гугучкова. И двете били познати на командира на 12 полк, били, както казва Нейчев от известни Прилепски семейства.

Катъра, натоварен с двете бурета налени с Кавадарско вино благополучно пристигна. С поднасянето на виното на именника и вдигане на първата чаша решихме да се изнесе поздравителна песен. Намерих приятелят си Василев - студент по литература в университета и сковахме либретото на бърза ръка, работата опре до мелодията. В девета рота на полка е габровеца Матю Шекерджиев, който композира мелодията на "Велик е нашия войник", извиках го и го помолих да нагласи мелодията по дадените му стихове. Матю ги прочете бавно, зажумя, разгъна нотен лист и натъкми песента. Изпя я няколко пъти, и ние с него. С поздравителната песен сме готови.

Вечерта срещу Никулден полковата музика е на площад "Д-р Радославов" и свири. Маса народ - мъже, жени и деца, учащи се младежи и свободни от наряд войници се струпали на площада.

Музиката спира. Стефан Рафаелов от нашата група се покачва на масата и държи войнствена патриотична реч, публиката е във възторг и му ръкопляска, една личност от нашата група зашушука на ухото ми и аз да съм казал нещо, колебаех се, но се намесиха и други от приятелите и настояха да съм се качил на масата. Съгласих се, но нещо не се чувствах във формата си. Беше се свечерило, казах на капелника на музиката щом свърша да се засвири нещо. Изправен на масата, започнах:

Ноща е ясна, спокойна, глуха. ...
 Прохладен ветрец едвам подухва
 Звездите мигат на небесата,
 В гората шушнат, трептят листата.

Луната е пълна, засмяна, бледа,
 В зефира се вслушва, унило гледа,
 Сияе, омайна и неподвижна,
 над небосклона високи ближна.

Тоз връх големий Веслец го викат
 Черней се тамо в шубрака,
 а окол него зюмбюл, чубрица
 и минзухаря навел главица.

Под старий шипък излезе пламък,
 искри обгръщат вълшебно камък
 и Ботев славний се там подига
 в ръка си сабля, в другата с книга

Сърцето му с болки се свива, стряска,
 чело му умно синее, бляска,
 искри зацъркат в очи сърдито
 и той започва с гняв духовито:

Пет века беше скован в окови
 и дойде време ти тях строши ги,
 но не за дълго народен беден,

сега в други стенеш наведен.

Ти пъшкаш сега, ти врат превиваш
 Ти охкаш, теглиш, сълзи проливаш
 Под иго ново тирани нови,
 Що те сковаха без срам в окови.

Врази жестоки, врази заклет
 На туй що тегли, на туй що мъчи
 сега те мъчат, народе беден,
 и грабят твоя залък последен

Но нащо семе тогаз що сехме
 с думи, сабля и с кръв пролехме
 сега порастна, навред то свети,
 навред разбужда то умовете.

Навред то крепне, добива сили,
 дела да види мечти си мили,
 навред да паднат царе – тирани
 навред народен свой цар да стане.

Напред народе, напред в борбата,
 ще падне меча, злото, теглата
 кат викнем страшно под небосвода -
 равенство, братство, любов, свобода.

Изчезва Ботев, искри и пламък
 захлупват тихо студений камък,
 луната плувне по свод небесен,
 Балкан запее хайдушка песен...

Завърших. Многобройните слушатели избухнаха в неочакващ възторг, ехтят ръкопляскания. Разчувстван се покланям и слизам от масата, след настъпилата за малко тишина, военната музика засвири марш. Ротния подпоручик Таню Желев дойде и ми предава, че дружинния майор Владков желае да рецитирам двете патриотични стихотворения, които съм произнесъл на забавата, музиката спира да свири, изкачвам се пак на импровизираната трибуна, дигнах ръка за усмиряване на възбудената аудитория и ентусиазиран рецитирах едно след друго двете желани стихотворения. Избухна нов изблик на възторг с некончаемо браво и “ура”, покланям се и слизам от масата. Двете момичета от чайния пункт, прилепченките г-ци Ачкова и Гугучкова са пред мен, подават ми по букет от свежи бели хризантеми и сърдечно ми стискат ръцете.

.....

Дружината е в пълния си състав, бурето с Кавадарско вино е изпратено в квартирата на дружинния командир майор Никола Владков. Ние пристигаме, сърдечно го поздравяваме с именния ден и му поднасяме букет от червени карамфили. По даден знак от басиста на Старозагорската опера Светослав Николов гръмко се изпя написаната в чест на любимия командир песен:

Руйно вино се донесе
 през планина, през Бабуна

Кафадарско кръв червено
В кърпа да го носиш.

Пий на здраве хер Никола
да тий име вечно живо,
пий от тоз нектар божествен
за да си вечно млад и весел,

Вино, вино, вино червено,
лей се, лей се бистро, люто
в този час и в таз минута
вино, вино, вино червено

Именяхът трогнат сърдечно благодари и ни кани за насядаме около дългата трапеза застлана с бяла ленена покривка. Подредени са към двадесет и пет куверта, всичко е готово за празничния пир. Вратата се разтваря и влиза жена с високо, красиво чело, заобиколено с къдри които обхващат главата и в златисти руси масурчета, жена с черни огнени като безлунна нощ очи, скулптурен стил от типа на стружките хубави жени македонки – това е хазайката на именяха наричана Ангелина, която, засмяна и добродушна, здрависва всеки един с добре сте дошли. Облякла се в национална дебърска носия обшита в сърма и коприна, прищувъкнала на кръста сърмен колан със златни чапрази, наниз гердан на шията със златни австрийски пендари Франц Йосиф, кокетно забрадена с копринено було в сребърен цвят и обула черни лачени пантофки с катарамии. Свободна, безгрижна, весела и засмяна, устата и - извор на думи напевни, булка - да и се ненагледаш и ненадваш.

Масата изглеждаше подредена като за бъдни вечер.

Започна се поднасяне опечени на скара суватски скумрии с черни гърбове наредени в продълговати чинии залети от булнука с дървено масло и лимонов сок, по домашно приготвени мариновани едри черни маслини “волос”, държани в съд с дървено масло, дафинови листа и други някакви зафтове. В изобилие нарязани дълги филийки от пушен свински бут държан заровен в трици, топи се в устата като Швейцарски шоколад, настърган хрян залят с подсладен оцет и тънки парченца от бел пастърма. Наточила от буретата кана от искрящото Кавадарско вино, тя я подава на дъщеря си Светлана – най-сладкото момиче на света да напълни чашите. Девойчето е с очи светло сини и блестящи, цвета на лицето вследствие буйната млада кръв под прозрачната кожа, изглеждаше като плод, който още е запазил мъхът си. Бандата е на крак с пълни чаши в ръце и по даден знак на диригента Светослав Николов изпяхме поздравителната наздравица в чест на именяха.

Чукнахме се и се предложи да изпразним чашите си за здравето на прекрасната македонка. Изпълнението на поздравителната наздравица бе много сполучливо, майорът във възторг, кланя се и благодари.

Часът е три след обяд, крайно време е да си отиваме. Майорът очаква посещение от офицерите на полка. Вече сме станали да си вървим и се внасят няколко бутилки с дълги запушалки французско “Бордо” и шишета шампанско удавени в лед, отварят се, девойчето пълни чашите – личност една от тайфата, нагазил в самодивското се изправя с чаша в ръка извиква високо “силенциум”, замлъкваме и той запява:

Так наливай брат, наливай,
всѐ до капли выпивай!
Вино, вино, вино, вино
для щастие нам дано.

Прощай тайнственное здание,
 безнашивочный мундир,
 вси офицери идиоти,
 дурак ротний командир.

Изтръпнахме всички. Светослав Николов, за да разсее настъпилото смущение, даде знак да се запее някаква песен. Господин майора, схванал смущението, отиде при почерпената личност, потупа го по гърба, засмян му стисна ръката, а сръбналата личност му поиска позволение да каже нещо и започна:

“Да пием, да пием да любим, да се веселим: моми и булки, булки и моми, тез са нашите блянове и мечти

о, жено сладострастна и т.н.

Изпихме последните чаши на един дъх, сбогувахме се с майора и веселата му хазайка, с нейното дяволито девойче, благодарихме за пищната гощавка и много доволни си тръгнахме.

Почерпената личност, която я досрамя да си завърши словото поради циничните думи, които следваха, след няколко дни го снеса от линейката тежко ранен при проявена храброст на огневата линия. Веселието на това храбро момче беше бурно и неукротимо.

.....

По време разговора за импровизираното тържество, това възпитано момиче Гугучкова ми спомена вие навярно още не сте си намерили квартира, казах че имам приятел който ще дойде да ме вземе и на първо време ще остана при него. Нашата къща е тук на площада, три от стайте са заети от германски офицери, в четвъртата живееше художника Гошко Дацов от София, но се разболя и сега е във военна болница, имаме още една уютна стая свободна предлагаме ви я и най-сърдечно ви каня от страна на родителите ми и лично от мен да я вземете и да ни гостувате до когато ще бъдете тук. В това време до сами нас се обаждат една ачигъоз булка като каза, че куфара и чантата ми са взети от дюкяна на Арсо и занесени на ул. “Д-р Радославов” в къщата на Еленкини, където господина ще бъде на квартира, изненадан дигнах рамене.

Благодарих на двете госпожици за вниманието и че не е изключено да се възползвам от любезната покана извиних се и им казах довиждане.

Пресреща ме едра македонка и ми се представя – аз съм вашата хазайка, Еленка се казвам, багажа ви е въщи у дома, ще ви заведе. Заварвам там сестрината ѝ дъщеря срамежливо младо момиче с големи черни очи и черна дълга коса, девойчето се казва Аспасия. Къщата е масивна и голяма на два етажа, отредената за мен спалня и чиста и подредена с кревата с чист бял чаршаф, бели възглавници и атлазен юрган. Съпругът на хазайката е в Америка, гр. Торонто където имал собствена хлебопекарна. Еленка е приказлива и ми разправи, че у сестра ѝ майката на Аспасия бил на квартира млад сръбски офицер, лъгал я че ще се ожени за нея, озлочестил я и се преместил в гарнизона на друг град. Аз, каза ми тя ви слушах на забавата и си реших, че вас трябва да взема на квартира. Къщата на Еленка е голяма масивна с много стаи всичките добре подредени. Със съгласието на домакинята ние провъзгласихме нейния дом за габровска резиденция и който от този град преминава през Прилеп отсядаше и оставаше да пренощува в резиденцията. По общо приетия обичай на лицето заминаващо на другия ден за бойната линия се даваше пиршество с благословия, здрав и читав да се върне от бушуващия адски огън на фронта.

Подплашена Еленка от някаква личност която я подпитвала дали има злато, една сутрин влиза в спалнята ми и ми подава завита в кърта кожена торбичка натъпкана със златни монети и банкноти, казва ми вашият куфар е със здрави ключалки, – във вас имам доверие, моля пхнете това между дрехите си, сложих торбичката ѝ в куфара, притворих капака заключих го с двата ключа и ѝ ги подавам.

За известно време ще отсъствам - извиках Еленка загледах че няма никой дадох ѝ торбичката, помолих я да повери съдържанието, но тя отказа. Каза, торбичката никому няма да дава. В спалнята ви зад жамала има едно пизулче, поставете там торбичката със златото, изградете дупката с тухлички.

Адютантът капитан Тютюнджиев връщайки се от гр. Битоля където бил командирован за малко време в щаба на дивизията, връщайки се в частта си в гр. Прилеп се отбива в град Ресен да посети енергичната управителка на печатницата, притежание на първа армия, госпожица Виктория която е близка приятелка за да не кажа много интимна на нашия командир полковник Янакиев.

С капитан Тютюнджиев водих кратък приятелски разговор който навярно е направил впечатление на управителката която положително се е информирала в подробности за мен защото атмосферата значително се омекоти. След заминаването на адютанта госпожицата много любезна ме покани в кабинета си на чаша кафе. Оплаках ѝ се, че възложената ми работа не съм могъл да свърша, а е крайно време да си отивам, - не се безпокойте аз съм наредила на архиваря да търси ръкописите и ръководства за начина със служение на новия модел оръжие. Простете ми госпожице, че пропуснах да ви се представя – казвам се Андрея Момерин, войник от 12 полк.

- Вашата физиономия ми е позната ми каза тя, аз бях на забавата в училищния театрален салон в Струга и на увеселението на площада в Прилеп, наблюдавах на двете места как си дерете гърлото, апропо, това което казах е разбира се една шега, откровено казано стихотворенията който рецитирахте бяха съдържателни, пламенни и напълно подходящи за сегашното време – място за критика няма!

Тази млада и симпатична жена удивително интелигентна но същевременно импулсивна поразяваше с туй си качество – разбрах че е театрална звезда появила се на Битолския хоризонт и се явява на сцената в първокласни роли, които изпълнявала като артистка с голям успех. На свой ред ми се оплака, че нищо не може да намери в пазара и се облече по изискано, помолих я да ми позволи да и предложи малък подарък от туй което се намира в куфара ми -четири чифта копринени ажурени черни чорапи и четири светло бежави, план маркизит за рокля и блузи, който по това време бяха много търсени и модерни. Имах навика да нося такъвиз неща за всеки случай. Притеснена но радостна госпожицата прие подаръка с голяма благодарност.

Кабриолета пристигна, багажа ми е прибран и е време да тръгвам, г-жа Виктория ме изпраща много сърдечно с пожелание за скорошно виждане като добави елате тези дни ние двамата да потърсим ръкописите, ако до тогаз не се намерят, благодаря ще дойда, дигнах ръка и тя нейната с бяла копринена развята кърпичка.

Докато бях в Ресен имаш навикът сутрин рано преди изгрев слънце да отида към Преспанското езеро при необятна мъртва тишина да разучавам и рецитирам някое стихотворение – този път започнах с Преспа:

Преспа, Преспа крепост славна, Преспа викнах аз учуден
и през портата държавна влязох в замъка безлюден.

Мрамор чертозите древни
на преддверието бяха ваяни два лъка гневни.
И когато в тишината прокълнти мощният ми глас:
той, той викна лудешката де сянката му свята...,

..... и ехото повтори тези ми думи, овчаря който пасеше на близо стадото си овце,
уплашен може би че съм подлудял, подбра на бързо стадото си овце и хукна с него да
бяга далеч по брега на езерото до като потъна в безкрайния хоризонт.

Айше

Бях на квартира в долния етаж на двукатната нова къща на бившия кмет – турчин, сега изпратен да чука нанякъде по пътищата чакъл. Официалната му жена хубавата Айше живееше самотно на долния етаж на старата къща с вход и прозорци към двора – другите робини от хремлъка му се помещаваха в задната част на старата къща. Хубаво и чисто около четиринайсет годишно момче им прислужваше.

Снажна, бездетна, млада и буйна кадъна с жупел черна лъскава коса която се спуска на вълни по раменете и стигаща чак до бедрата, изглеждаше още по - черна около осветеното ѝ бяло лице с розов оттенък, големи карагъоз пламтящи в огън очи в които се четеше повик за незадоволени желания. Нейните извити леко сключени вежди и замрежените от дългите и мигли очи предаваха израз на гордост, а устните и бяха напращели за целувки като напъпили рози.

Сутрин отивайки на чешмата изградена от бял мрамор и два лъскави бронзови чучура от който шуртеше изобилна бистра вода тази страстна ханъма имаше навика да разтваря двата прозореца между който види се имаше огледало и почваше с голям от бял кокал гребен да реше бавно разкошната си коса, която сутрешните слънчеви лъчи обливаха с живия си огън и лъцяха като смола.

Навлякла червени копринени шалвари и оставила незакопчан чепкения си от светло зелено кадифе, общит със сърма, коприна и лъскави телилейки в който се виждаха част от прелестните и гърди, който напиреха да излязат, всичко това даваше илюзия на съблазнителна одалиска.

.....

Някога П. Цокев беше млад представителен хубав и елегантен мъж. Занимаваше се с производство на гайтан. През първата световна война е назначен директор на ленено – конопената фабрика “Георги Т. Рашеев” в гр. Габрово. Главната му задача е била да предава редовно изработените брезентови и непромокаеми платове на приемателните комисии, назначават от военното интендантство Неговите зложелатели са донесли в Комендантството – Габрово, че Цокев използвал връзките си с офицерите от комисииите и прокарвал платове дефектни и неотговарящи на стандарта. Комендантът без да установи самата истина го изпраща с подпечатан пакет до командира на 12 Балкански полк с нареждане да бъде изпратен веднага на фронта в огневата линия. След кръвопролитните сражения полка е изтеглен на почивка в гр. Прилеп. Аз се числя в същия полк и поради заболяване временно съм преведен в Огнестрелния парк да завеждам складовете за снаражения и боеприпаси под началството на Капитан Тютюнджиев. В походите аз като квартир – майстер се сблизих с командира на полка полковник Янакиев. Използвах един път настроението му и го помолих да остави Цокев на работа в тежкия щаб на полка. За целта се издаде заповед и публикува в ежедневните наредби на полка. Заведох Цокев в квартирата си на ул. “Д-р Радославов” където хазайката ми му отдели самостоятелна стая. Винаги акуратен в изпълнение на възложената му работа, Цокев остана до края на войната на същата длъжност. Уволнен той се завръща в Габрово, но заболява от чер дроб и умира. Жена му Мария след време се оженва за лекар хирург с голяма известност от гр. Пловдив. Синът му Пенчо узнал, че съм помогнал на баща му да се запази от явна смърт, ще заминава за Австралия и ме кани с приятеля ми Бобчев с когото бях в София на банкет в ресторант – бирария “Елит”. Пенчо е ангажирал заведението само за поканените от него, довел е и пълния състав на хор “Гусла” – прекарахме чудна, знаменита и неповторима нощ. Пенчо е младо възпитано и много красиво момче, елегантно и находчиво. Изпратихме го с най-добри чувства и пожелания за много щастие. Там той бил много добре, забогатял и се оженил за красиво от добро семейство момиче.

Завръщам се в гр. Прилеп. Поручика от запаса Сава Славчев, едър, млад и енергичен, здрав като камък габровец е мобилизиран, ще остане да ношува в моята резиденция наричана “Рай Еленкини”. Сутринта става рано и бърза да замине за Битоля за да се яви в частта си из Кеналските огневи позиции – полка в който е назначен е на боева линия, през дълбоки в земята входи се отзовава в ротата си и подава глава от окопа за да се ориентира върху неприятелското разположение, но вражески куршум го улучва в челото и той рухва мъртъв в окопа.

Ние, близките му приятели Сава Момерин, Иван Марокинджиев, един негов роднина и аз наредихме тялото да бъде поставено в ковчег и пренесено във военните гробища в Прилеп. Военния свещеник прочете заупокойна молитва, прекръстихме се, коленичили пред подвига на неустрашимия войн, казахме Бог да го прости и вечна му памет. Спуснахме в гроба, поставихме надгробния камък с надпис:

“Тук почиват тленните останки на поручик Сава Славчев от Габрово, загинал в полето на честта при Кеналските позиции “

ЗАВОЯ НА ЧЕРНА

Една сутрин през м. Април е предадена на командира заповед от главната квартира да се започне веднага прехвърлянето на полка на фронта в завоя на река Черна. Това е река дълбока до самия коварен бряг към четири - пет метра дълбочина. Пристигналите полкове заемат определените им участъци през понтонният мост построен от генерал Бояджиев. Нашата първа рота заема позиция между разрушената стара църква и горичката сеченак до брега. Зад руините на църквата и запустялото гробище през нощта изриваме гробовете и си правим - колкото по за двама да влязат - нещо като скривалище – землянка. По целия фронт се води ожесточен бой, неприятелят е струпал многочислени човешки и оръжеен потенциал, има добре организирана разузнавателна служба. От скривалището - окоп само нощем при позатихване на оръдейния огън може да се излезе поединично за вода или друга някоя належаща нужда, или да сложим главите си под раниците и си поотдъхнем при угасено газениче и дежурство на един от двамата. Рано сутрин, обръщайки раниците да изветреят от влагата, ние намирахме по някоя змия с рогчета навили се поотделно на кълба, види се, че са в летаргичен сън и ги унищожавахме като ги насипвахме с барут и ги запалвахме.

Многочисления неприятел се е добре окопал в насрещния бряг, осеял цялата фронтова линия с прикрития, маскирани гнезда на оръдия, картечни гнезда и др., целия фронт ври. Артилерийска канонада, пушечна и картечна стрелба. В левия фланг врага е направил пробив, големи части нахлуват през реката, сенегалска сган, подкрепяна от самолети, бомбардировъчни съединения с голям радиус на действие и големи формации от изстребители. Врагът е упорит и смело настъпва, положението е критично, в този решаващ момент из нашите окопи се надават викове – “победа или смърт”, мощно “ура” цепи въздуха - нашият 12 Балкански полк се хвърля в атака с гол в ръката нож и увлича и другите полкове по фронта. Води се славен, но страшен ръкопашен бой, врагът е победен, множество убити, изклани и тежко ранени сенегалци са задръстили р. Черна с черните си трупове.

Полковата светиня – нашето знаме, покрито с неувяхваща слава гордо се развява, а военната музика на участващите в жестоките сражения полкове свирят тържествени маршове. Фронтната слава се падна на 12 Балкански полк, чуват се гръмки възгласи “Слава! Слава на храбрите бойци!” На другия ден 12 Балкански Полк е провъзгласен тържествено да се нарича “12 Балкански на Негово Величество Кайзер Вилхелм втори Император Германски и Крал Пруски полк”.

Изминаха два дена в почивка и попълване на полка с млади нови сили, така полкът е подготвен за нови подвизи. Сигнализира се полкът да се строи, явява се командира

полковник Янакиев, произнася кратко слово, с което благодари на войниците и офицерите от полка били се геройски и нанесли победа над врага. На най-храбрите прикачи железни кръстове за храброст, изпратени от императорската канцелария в Берлин.

На завоя на р. Черна близо до понтонния мост в една мрачна и непрогледна нощ, в близката край реката горичка отделението, което охранява знамето на полка бе изненадано и нападнато от глутница пияни сенегалски войници с цел да пленят полковата светиня. Дава се тревога и започва страхотен ръкопашен бой с нож. На мястото на схватката трупове на заклани и ранени тежко сенегалци се търкаляха по земята, от нашите - малко убити и доста ранени. Знамето е спасено. Участниците в тази светкавична битка получиха двуседмична отпуска, в групата бях включен и аз. Тръгвам за София и от гр. Ресен телеграфирах в Габрово, че ще бъда в хотел "Сплендит". В кафе "България" се събираме Д. Цанков, Т. Ботев, Ст. Сватов, К. Цанков, Н. Пейчев и аз. Те не са стъпвали на фронта, въртят се около министерствата и гледат да грабнат търг за военна доставка. Решихме да отидем до Княжево. Завръщам се, съдържателя на хотела ме пресреща и казва да заминавам за Габрово, защото баща ми е починал. /28.2.18г./ Влаковете са военни и нередовни, когато пристигнах баща ми беше вече погребан. Голяма мъка изживях, че не можах да го вида жив.

ВРЪХ ЧИГАН*

От главното командване е получена телефонограма, с която се заповядва на командира полковник Янакиев незабавно полкът да тръгне и с внезапно светкавично настъпление да завземе връх Чиган. Даде се сигнал за тревога, полкът в пълна боева готовност е разпределен в транспортните камиони. Въодушевени от нанесения погром над врага при завоя на Черна, храбрите орли тръгват смело с решение да победят или да умрат. До целта е стигнато, врагът е изненадан, при лунно осветление и силни прожектори се започва страшен и жесток бой. Минохвъргачки трещят до полуда, огнепръскачки, бомби и артилерийски снаряди, поголовна сеч до присъмяване. Чиган е осеян с трупове и оръжие, на върха се развява полковата светиня! Пионерни части и пехотинци се заемат с укрепване на заетите позиции и окопаване. Неприятелят е в

* Вр. ЧИГАН Близко до гр. ВОДЕН /ЕДЕСА/
Между Солун и Битоля, сега в Гърция.

неизгодно положение, трудно се изпират стръмнините, за да се стъпи на върха. На третия ден борбата поотслабна, адютанта изпратил конния ординарец, който се грижи за лекия офицерски багаж при мен да дам, каквото имам да се почерпят с командира. Извадих бутилка стар гръцки коняк и я дадох на ординареца. Мина един час, излязох от землянката да подишам чист въздух и насреща ми иде полковия лекар майор Николай Попов. Симпатичен, добър и способен лекар, загледа ме на лунното осветление и каза:

- Момче ти не си добре, намирам че си много отслабнал, защо до сега не си дошъл на преглед?

- Прав сте господин докторе наистина съм болен, отслабнал съм и ходя кръв.

- Ти си болен от дизентерия, почакай тук!

Влезе в землянката на командира. След около петнадесет минути ординарецът ме извика. Влязох в землянката, очите ми се спряха на изпразненото шише – двамата са се почерпили порядъчно. На триножно столче е оставена телефонограма за командирите на четирите дружини от полка. Прочетох я на бързо – заповед за настъпление в полунощ като на края се казва, че в утрешния ден ние трябва да осъмнем в друг наш мил роден край - град Воден. Няколко минути мълчание, а след това командира ми каза:

- Веднага издаваш оръжието си на фелдфебела и с болничната линейка заедно с други ранени момчета, ще бъдеш оставен в болница № 3 в гр. Битоля.

Оставаш на лечение и след като те отпишат с това писмо ще се явиш пред началника на огнестрелния парк на полка при когото ще останеш временно.

В БИТОЛЯ

Благодарих и преди да тръгна казах на ординареца, че провизионната си чанта подарявам на адютанта заедно със съдържанието, на което той беше хвърлил око. Атаката срещу неприятеля на Чиган била проведена, борбата била ожесточена и кръвопролитна с дадени много жертви от двете воюващи страни. Десният фланг на полка е бил огънат и някои взводове в паническо бягство изоставили камари щикове, огнепръскачки и други съоръжения и се озовали в село Воциран. В чисто българското градче Воден, близо до Солун не са влезли. Една от причините е, че съседните полкове не се намесили, тъй като късно били уведомени, пък се и колебаели понеже заповед от главното командване за атаката не им била дадена. Това дело те сметнали като лично на командира на 12 балкански полк. За тази атака се назначи комисия и започна следствие. Извикан бях на разпит и спасих командира и адютанта от явна смъртна присъда като не казах че под нетрезво състояние е заповядано да се пристъпи към нападение на врага. На в. Чиган се е водил няколко дни страшен бой, неприятелят е разбит, но са дадени много жертви. На 12 балкански полк е заповядано да заеме участък на фронта при Кенали.

Здрав и изписан от болницата, вместо да заема длъжността си в огнестрелния парк, заемам мястото си в полка.

КЕНАЛИ*

По обширния фронт, по цялата огнена линия ври от ожесточени сражения, наши и вражески ята изстребителите водят бой в небесата, тежки бомбардировачи непрекъснато летят над позициите и изсипват смъртоносния си товар. Страшен оръдеен огън се бълва от дългобойните оръдия. Танкове, *КЕНАЛИ град в Македония, югоизточно от Битоля – близо до завоя на р. Черна ракетни оръдия, бронирани коли са в настъпление от страна на двете воюващи страни, картечен и пушечен огън, напалм, стрелкови поделения и поголовна яростна сеч се води между навлезлите в битката конни ескадрони. Четвърта дружина е навлязла дълбоко в неприятелските позиции и води ръкопашен бой с нож и ръчни бомби, наши самолетни наблюдатели са донесли в главното командване, че големи неприятелски части правят обход за пленяване на цялата дружина – телефонните връзки с дружините са прекъснати, кабелите накъсани и изгорели и е невъзможно в този адски огън да се възстановят. Моята рота е в най-левия флаг и от нея най-бързо бихме се свързали чрез доброволец с командира на застрашената дружина. Ротният командир съобщава да се предаде из окопите че трябва веднага да се направи бързо донесение до командира на четвърта дружина за опасността, която го грози и че доброволецът трябва веднага да тръгне и занесе донесението от щаба на армията. Момчетата изморени, изнемощели, обезумели от адския огън на който са изложени недоумяват, мълчат, не чуват - минават няколко мъчителни минути. Обхванат от мисълта, че трябва да се спасят повече от хиляда храбри бойци, излязох от дълбокия окоп, изправих се пред ротния командир и му казах:

- Няма време да се чака господин поручик, аз ще отида.
- Ти няма да отидеш, защото вчера си излязъл от болницата!
- Здрав съм и ще отида, дайте ми моля нужните указания, защото всяка пропусната минута може да донесе погром на дружината и решението на боя.

Ротният, изненадан от моето твърдо решение да се хвърля направо в огъня, мълчаливо ми връчи заповедта и на бързо ми предаде устно съдържанието и да съм го знаел за

всеки случай, вторачи се в мен и каза: “Бог да те закриля!” Вадя набързо от вътрешния джоб на куртката си смачканото си бележничко със залепена на корицата иконичка, прекръстих се и я целунах, сложих заповедта до нея и скрих в секретния си джоб. Казах си “Бог е с мен” и се хвърлих в хаоса на пламъците, страшният ад от взривове по направление към четвърта дружина на полка. Със заминаването ми ротния командир казал на войниците които са били близо до него: “Само таквиз корави и смели българи са готови за големи подвизи!”

Оглушителни артилерийски снаряди, пушечни и картечни куршуми, гейзери от камъни пръст и прах, шрапнели, стоманени парчета. Падам в издълбаните ями от фугасни гранати, измъкнал се от една падам в друга, вражеските самолети сипят огън и жупел, картечниците задавени от убийствен лай, всичкия този ад до подлудяване не бе в състояние да сломи твърдата ми воля да изпълня възложената ми задача.

Вир вода потен се доближих до грубо издялан, почернял каменен кръст върху стар буренияс гроб, легнал зад него, превит на две, дружинният командир ме забелязал и нададе вик: “Момерин, ти какво правиш тук, лягай по-бързо при мен – ще те убият!” Изморен до смърт, загубил гласа си, му подавам плика със заповедта. След като си поотдъхнах малко и дойдох на себе си, му казах:

- Това донесение нося лично за вас. Касае се за незабавното, незабелязано от противника изтегляне на дружината за да не бъде пленена. Моля подпишете се на плика и отбележете точно часа в който ви я предавам, дайте ми го и да заминавам.

- В този адски огън който бушува нема да те пусна да те убият, ако заминеш, ти ще вървиш заедно с мен.

- Възложена ми е задача и аз трябва да докладвам за изпълнението и, моля господин майор за глътка водица да си разквася гърлото.

Отпих, козирувах, извиках ”Бог да ни е на помощ” и хукнах по направление към разположението на нашите части, като се стараех да избягвам грамадните ями и изригващите се гейзери от камъни, желязо и буци пръст от падащите с трясък самолетни фугасни бомби, снаряди и гранати. В бушувания огън съм слабо контузен от буца пръст и обгърнат в дим, който задушава, кръвта ми ще се пръсне в жилите, сърцето ми бие като барабан, спрях се, овладях се и си казах: “Молитвата която Аделаида отправи към всемогъщия Бог ще ме спаси.”

Преуморен, смъртно изтощен, с пълзене и скачане в грамадните ями, едвам налучках позициите на полка. Отвеждат ме при ротния командир, подавам му плика с думите: “Четвърта дружина е спасена!” Добрият ротен командир ме прегърна, а аз изнемощял се строполих на земята.

През денонощните, ожесточени сражения, поделенията на полка се топяха и бойците оредяваха поради многото паднали убити и ранени. С големи усилия задържахме фронта от натиска на врага – води се страшен бой на нож, хвърлени са последните щрумови резерви и под водачеството на зет ми полковник Начев, командир на лек ескадрон, се впускат в стихийния набег и поголовна сеч, неприятеля е сразен, укрепената му позиция на един от участъците на Кеналския фронт е в ръцете ни. Поотпочинал със здрав разум взех да се питам, дали оракула не беше подсказал на Аделаида, та тя уверено да твърдеше че аз няма да бъда убит.

След няколко дни ротата е изтеглена за попълване и малка почивка. Старшината командва:

“Рота строй се, мирно!”, поручика ни оглежда и поздравява и след туй извиква името ми и аз излязох по средата на плаца до него. Произнесе късо прочувствено слово за проявеното от мен безстрашие и готовност за жертва пред олтара на отечеството, прикачи на куртката ми сребърен кръст за храброст със синята лента - символ на военна добродетел, връчи ми грамота за по-високо военно звание, стисна ми ръката, прегърна ме и ме целуна.

.....

Страдам от силни болки в десния крак, появили се червени петна, явих се на лекарски преглед, установиха че страдам от тромбо-флебит, подложиха ме на лечение в болница, оздравях. Чрез ротния командир господин Кирилов получих строго поверителна записка, веднага да се явя в щаба на първа армия, разузнавателна секция, отдел “Ц” при началника майор Ловченски. В определеното време той ме прие. Подложи ме на щателен разпит, дадох му най-подробни сведения за дейността си през Балканската и Междусъюзническа война.

- Зачислявам те към тихият фронт и от днес си агент разузнавач. Подробности ще получиш от отдел “Ц”!

БОЙЦИ НА ТИХИЯ ФРОНТ

Така наричат разузнавачите – тия които пресичат ръцете на вражеския шпионаж вътре в пределите на своята родина и тия които действат в дълбокия тил на врага. Тоя фронт е тих само условно. И там куршумите са истински. И там смъртта си е смърт, и тя е често наградата за героя. И там има безследно изчезнали от строя или паднали в плен.

Към тихия фронт се зачислих и аз, при щаба на първа армия в Битоля, секция 13 оглавявана от майор Ловченски.

В изпълнение на възложените ми задачи съобразно обстоятелствата ми се оставиха на разположение различни униформи и костюми. От самото начало съм на квартира в дома на г-н Атанас Синас, по народност албанец но католик, американски поданик, бивш министър на пощите по време на властването на Принц Вид. Синас има единствено дете – дъщеря на име Арманда завърнала се наскоро от Истанбул където завършила Роберт – колеж, говори перфектно английски и български като неин роден език.

На г-н Синас препоръчах и бяха приети на квартира приятелите си Нейчо Нейчев - домакин в болницата, Андрей Цанков - ковчежник на 36 Пехотен полк и Сава Момерин - старши писар на 12 Балкански пехотен полк. В голямата двуетажна къща по стените красиво се вият лозници и предават особен привлекателен колорит на къщата. През обширната цветна градина протича пълноводна бистра вада която се втича далеч някъде в река Черна. В градината очите се радват на подредени лехи с цъфнали рози, хризантеми, хортензии, карамфили, лалета и зюмбюли, а на високата покрита порта се развява копринено американско звездно знаме. Четиримата приятели сме си образували целодневен стол с готвачка жена - вдовица, близка роднина на семейство Синас. Ежеседмично я авансирахме с пари и тя се грижеше за набавяне на необходимите продукти, намиращи се само на черна борса. Господин Синас, дъщеря му и готвачката сме зачислили на редовна безплатна храна, понеже самите те не могат да се справят с липсата на най-необходимото и неимоверно високите цени.

Дъщерята на Синас има интимна приятелка с която са следвали заедно в Роберт-колеж в Цариград – тя е дъщеря също на албанец, заемащ висок пост при князуването на Принц Вид в Албания, а сега е един от първите и търсени адвокати. Агрипина - така се казва тя, е задушевна приятелка на г-ца Синас. Двете са млади, елегантни и грациозни с изискани маниери, говорят нашия език с много приятен акцент, скромни и много сладки когато се облекат с колежанските си тъмно сини униформи с позлатени копчета и кепета с бродирана емблема на пансиона. Свилят на пиано, превеждат от английски и живеят с устремени погледи към светли хоризонти, а не търсят приключения по главната улица на Битоля “Широк сукак”. За разнообразие на храната често някой от нас донасяше изпратените му с колет по пощата кашкавал, луканки, салами, сирена, брашно, сладкиши или баница, а понякога и нещо получено от заведующ прехраната в частта където се числи. Агрипина е редовна посетителка на семейство Синас и ние често при добро меню я задържахме да остане за обяд или вечеря.

Ламберги Андриопулос е фанатик- гръкоман, чичо на г-ца Агрипина, личност горда и надменна по народност албанец, родом от гр. Елбасан, завършил финансови науки в Анверс – Белгия и е генерален директор на банката в Битоля, която е филиал на банк дьо Пеи Ба в Париж. Семейството Андриопулос има дъщеря ученичка в предпоследния клас на девическата гимназия в Атина, която заедно със съкласничката си са първите щастливи подобрани девойки които заминават за Корфу един от старите и най-красиви острови на древна Елада за да правят компания на германския император – Кайзер Вилхелм II, който по време на курортния сезон гостува инкогнито под псевдонима Граф фон де Рейландо в резиденцията на роднината си гръцкия крал Константин. По традиция докато височайшият гост пребивава в острова на почивка в края на всяка седмица му се аранжират от Атина по две здрави и красиви чистокръвни гъркинчета – ученички, който той води на езда, на лов за фазани из обширното кралско ловно имение с чудно хубави заслони и чаровни горски беседки, игра на тенис и къпане в топлите морски води и боричкуване с резпенените бели вълни, а след това отмора и спане между двете водни нимфи от чийто млади и прекрасни тела той източвал жизнеността която го ободрявала и подмладявала.

След изживените седем щастливи дни госта е сюрпризиран с други две русалки от чийто гладки тела лъхала младост. Първите две амазонки са изпратени с голямо внимание и любезност, свежи и доволни, обсипани с дарове царски.

От добрата госпожица Агрипина съм замолен в същия ден – шест часа вечерта да посетя много близката ѝ роднина г-жа Олимпиада Андриопулос в дома ѝ на ул. “Възраждане” № 116, която искала да се консултира по някакъв важен въпрос с мен. Поръчението стана в дома на г-н Атанас Синас, където ми беше дадено свиждането. В определения ми час съм пред къщата и придръпвам шнура за звънеца. Вратата се разтвори от добре докарана прислужничка която ме покани да вляза. Пред полузаоблената тераса се открива широко стълбище за втория етаж, там беше застанала домакинята на която се представих и ме кани да излезем на горе по стълбището постлано с раирана широка килимена пътека.

Коридора на който излязохме представляваше прелестна цветна градина, подредена с вкус. Саксий поставени върху самия килим във форма на малки лехички с нацъфтели в тях хризантеми, гладиоли, хортензий и мушката, а в ъглите се вижда по една висока амфора с посадени разкошни финикови палми.

Домакинята ме води в обширен салон с изящни мебели в приятна форма и линия от палисандрово дърво комбинирано с птичи явор в стил “Рококо” с голям кристален полюлей прикачен в средата на белия гипсов таван, а по масите кристални вази с натопени в тях разцъфнали рози и азалии и някой дребни украшения за маса.

Дамата беше в червен тоалет креп де шин с една бяла роза лъжлив символ на несъществуваща добродетел със златна гривна инкрустирана с рубини заедно с целомъдрения си израз на лицето смекчащо малко дръзкото безсрамие на тази рокля която оставаше целия и гръб, раменете и част от гърдите открити. На прозрачното ѝ лице приковаха внимание и преди всичко очите, тези очи плачещи с една умореност, която ме смуги и породила глад и скрити желания.

Изпитвах голямо удоволствие да гледам тази чародейка като светлината на луната и блясъка на слънцето, най-съблазнителната между жените за която без да си дава сметка всеки би се осмелил да я разсъблече. Тя имаше наистина красиви очи, изящни крака и бедра, който пленяват черните ѝ очи въпреки голямата и сдържаност бяха така изразителни, че в зениците им се отразяваше всичко сякаш се разкриваше цялата ѝ душа преди всичко това бяха живи, умни очи, които говорят за много силни чувства. Съпругът на г-жа Олимпиада - Ламберги Андриопулос генерален директор на банката в Битоля е редовно проследяван от агентите на безопасността и установено че е завербуван в услуга на неприятелския шпионаж, което снабдяване по организирани канали е ставало с предаване на важни тайни от военен характер сведения.

Издадено е строго поверително постановление за незабавното му арестуване в предварителния полицейски затвор при най-строго наблюдение до приключване на следственото дело и разглеждането му от формирования за целта върховен военен съд, решенията на който при наличността на необоримите доказателства и направените самопризнания прокурора ще поиска да се издаде смъртна присъда чрез изстрел. При обиска направен от група разузнавачи в къщата на военния шпионин се намериха имената на много високопоставени личности съучастници в черната мафия. Открита е скривалище с инсталирани в него предавателно-приемателна станция, подслушватели, микрофони и разни технически уреди, много писма за дешифриране. Отзовахме се пак в големия салон, погледа ми е прикован в неповторимата творба на Тициан изящна репродукция в широка позлатена рамка на Венера Урбанска легнала гола, срамежливо прикрива с едната ръка половия си апарат.

АРЕСТУВАН

Ресторантът с градина "Централ" в Битоля се намира на "Широк сукак", точно срещу бащиното жилище на генерал Климент Бояджиев. Една вечер сме се събрали на чаша бира с токущо произведени офицери старозагорчани, с Нейчо Нейчев, Цветан Лулчев и двамата от Габрово на длъжност домакини на болници и шурята на началник щаба на първа армия г-н генерал Азманов - цивилен на някаква служба. Полицейския час наближаваше, платихме и аз избързах да изляза, другите – след мен. От прага на външната врата забелязах, че някой се движи насреща, усъмних се, че може да бъде лице от неприятелското разузнаване, извадих пистолета си и извиках с силен глас: "Ей, вий кой сте, елате при мен!" На десетина шага от мен чух звъна на шпори, -поглеждам офицер в бял кител, а на врата му верижка с прикачен голям златен емайлиран орден, който проговори натъртено: аз съм коменданта на града полковник Иванов, но ти кой си? "Войник, агент от разузнавателната секция при щаба на първа армия под началството на г-н майор Ловчански." "А другите които избягаха кои бяха?" - "Млади офицери с които за първи път се събирам, шурята на г-н Генерал Азманов и други двама." Коменданта свирна и веднага изтракаха копитата на два едри коня възседнати от албански войници. - Отведете го в комендантството и го предайте лично на адютанта ми поручик Таню Желев! вамата войници бяха уплашени албанци от последния набор. Наближаваме комендантството аз съм по между високо издигнатите глави на двата едри коня, казвам им да спрат, вадя две турски златни лири и им ги подавам, отказаха да ги вземат като казаха, ако не беше ви арестувал лично коменданта г-н полковник Иванов, а други някой офицер, щяхме да ви пуснем да избягате. Стигнахме и ме предадоха на поручик Желев, който изненадан ме гледа няколко минути без да проговори, казах му: водете ме в ареста – заведе ме в голяма зала натъпкана бе безразборно с конфискувани мебели, канапета, писма и др. Таню изтика две кресла, седнахме и подробно му разказах за случката. Тежък случай каза той, но ти имаш заслуги. Засега твоето убежище ще бъде в този мебелен склад. Няма да те заключвам , часовой на вратата няма да поставям, но когато началството е тук из коридорите няма да се мяркаш. Казвам му че съм гладен, подавам му двадесет левова банкнота и го моля да прати ординареца си да вземе мастика, бира, шунка. Ординарецът донесе поръчаното. Към един часа след полунощ в комендантството е пълна тишина, шум се чува само при смяна на караула. Седнахме до маса с две канапета и почнахме да се храним и черпим като споделяхме как ще се развие връхлетялата ме беда и какво трябва да се предприеме. Не ми се пие. Таню обаче изпи мастиката и мина на бира. В късните часове си казахме лека нощ. Минават седем дена от както съм под арест, но коменданта не попитва за мен, навярно ме е забравил. Нейчо Нейчев, участващ в жамборето е свободен, Сава Момерин и Андрей Цанков ги нямаше онази вечер. Тези трима приятели през свободното си време се срещат и обмислят как да ми се помогне.

Решават да се отнесат до госпожица Синас която заедно с приятелката си са постоянно около масата на генералите за да ги обслужват през време на ядене. Замолват г-ца Арманда при случай да използва доброто разположение на генералите и ги заинтересува с моя въпрос, което тя и сторила.

Изминаха няколко дни и съм все в очакване. Най-подир казвам на адютанта поручик Желев - иди моля те при коменданта и му доложи, че тук има арестувано от него лице, което е в ареста от две седмици, поискай нареждане какви санкции да му се наложат. Адютанта се върна и ме извика. Подстриган и избръснат съм, с почистен и изгладен костюм, лъснати обувки и розетката на кръста за храброст затыкната в ревера на палтото. Отвън до вратата ме чакат двама войника с натъкнати ножове на пушките, тръгваме с адютанта напред. Спираме пред кабинета на коменданта и влизам само аз. Изминавам десетина крачки, снех шапка и заставам мирно. Коменданта надигна глава, облечен цивилно той ме загледа, взе да се изправя, направи ме види се на кореспондент каквито обикновено приемаше по това време, но аз побързах да кажа – “Господин полковник разрешете да остана, аз съм лицето арестувано по ваша заповед преди близо две седмици, и сте заповядали да ви се явя.” Продължително ме гледа, смръщи вежди и с повишен глас каза “Ти можеше да ме убиеш, пръста ти беше на спусъка на пистолета” отговорих му: “Господин полковник, аз съм се кълнал да служа на отечеството, куршумите в поверения ми пистолет са да се забиват в гърдите на нашите врагове.” Замълча, след кратка пауза попита: “А кои бяха другарите ви които избягаха ?” – “Млади офицери с които за пръв се събирам оная вечер, едно цивилно лице на някаква държавна служба – шуря на генерал Азманов - началник щаба на Първа армия и други двама на домакинска служба във военни болници из града.” “Но из кои болници?” – “Не знам, но точни сведения ще събера и ще предам на адютанта ви господин поручик Желев.”

Натисна копчето на звънеца под бюрото си, адютанта влезе.

- Утре ще получите адресите на две лица които веднага да бъдат арестувани! , посочва ме и казва
- Отведи го!

Адресите на двамата приятели знаех, но исках да ги предупредя, че ще ги викат на разпит. Вечерта братовчед ми Сава Мормерин дойде да ме види, разправих му че коменданта ме е викал на разпит и че положението не е тъй страшно, помолих го още тази вечер да намери Нейчев и Лулчев и да ги предупреди че утре ще ги търсят да ги арестуват. Сутринта дадох на адютанта адресите на двамата. Помолих поручика да отстрани стражата при вратата и остави вратите открити за да слушам. Чух че коменданта много сърдит ги обвинява че били пияни, че избягали, руга ги, те се оправдават че избягали да не бъдат арестувани след полицейския час. “Нищо не ви оправдава, без съд трябва да ви изправят пред стената на червените казарми и застрелят!” Оправдаваха се че не са служили във войската и че са на работа в болниците. Коменданта натисна копчето, адютанта влезе и му заповяда да бъдат отведени в ареста.

Часът е дванадесет. Полковник Иванов излезе и замина да се храни за обяд. Удари часът три следобед. Коменданта е в кабинета си, адютанта влиза при него и го пита какво ще заповяда да се предприеме с арестуваните? Полковника се позамислил и след малко отвърнал:

- Да се изготвят писма до преките им началници като се каже, че пияни след полицейския час са избягали за да не бъдат арестувани. Предоставя се на началниците им да определят съответното наказание. В най-голямото движение да бъдат прекарани през Широк сокак в каре от четирима войника с натъпкани ножове на пушките и заведени всеки един в частта му!

Часът е пет, коменданта слиза по широкото стълбище и си отива. След половин час тримата в коридора сме в образуваното каре от четиримата войници – албанците,

готови да ни водят. Стискам ръката на поручика, благодаря му за добрината и му казвам довиждане. Таз приятелска раздяла наблюдавана от новобранците войници им направи впечатление. Слизаме долу на тротоара и аз извиках: Снеми ножа! И показах лъскавата разузнавателна значка закачена на опакото на ревера на палтото. Войниците ме гледат смутено, снеха ножовете от пушките си дайте ми пликовете с писмата— дадох ги. Казвам на Нейчев да им даде четиридесет лева в банкноти и да се разкарат.

Всеки от нас взел писмото до частта си, се отбихме в ресторант-градината “Съединение” да изпием по халба бира. Седнали около маса с бяла покривка поглеждаме по тротоара, някой от другарите уплашено каза - крийте се веднага под масата. Коменданта отмина, но ние наплашени оставихме бирата недопита и отидохме в дома на г-н Атанас Синас. В градината полегнала на шезлонг държаща книга в ръка госпожица Арманда. Като ме видя се изправи изненадана и зарадвана каза – “Вие сте свободен”?

- Дойдох скъпа Арманда да ви изкажа голямата си благодарност за неocenимата услуга която ми направихте. Вземайки присърце тежката участ която ме сполетя, авторитетното ви застъпничество пред високите началства, за съм оправдан и от днес свободен.

- Радвам се че съм могла да ви помогна, желая ви здраве и повече осторожност!

Полка е гарнизон в Битоля, командира господин полковник Янакиев е в гр. Ресен, замества го господин майор Владов, предадох му писмото с подробно обяснение.

- Наказвам те да останеш един ден задържан след демобилизацията, това правя за да отпразнуваме раздялата!

Старши писар в тежкия щаб на полка е братовчеда ми Сава Момерин който пише заповедите в специалната книга, пропуснал “без да иска” заповедта за наказанието ми.

АДАМ КОЙ

Получих от службата строго поверително нареждане, с което ми се предписва да започна проследяване дейността на Адам Кой - директор на куцовлашкото училище в Битоля. Облечен спортно, с праметнат през рамото фотоапарат аз посещавам дома на Адам Кой, за когото е донесено в центъра, че работи за неприятелското разузнаване. Посрещна ме съпругата на Кой, представих и се като кореспондент на столичните вестници, и казах, че ми е посочена в тяхната къща да наема стая като най-близо до телеграфо-пощенската станция, госпожата ме помоли да почакам, понеже било време съпругът и да си дойде, защото този въпрос само той може да разреши. След малко господин Адам Кой се завърна, обясних му целта на моето посещение, като му подчертах, че не държа какъв ще бъде наема, защото едва ли ще бъде в града повече от един месец. Същата вечер аз наех стаята, която гледа към двора като казах че я предпочитам понеже е по-светла и е с южно изложение. Нанесох се и спях в новата квартира.

Сутринта се престорих на болен. Носеха ми от близкия чешки ресторант бульон и мляко, доведоха ми лекар грък, плащах му за визитацията двойно за да идва вечер точно в определен час, казвам му че страдам от нервно разстройство и той ми предписа на първо време бром-залу. През целия ден лежах, но съм на шрек, очите ми са постоянно в прозореца, до главата ми с открехнат крайчец на завесата и следя кой влиза и излиза. Плюшените завеси на другите прозорци са постоянно спуснати. Приятелите ми знаят, че уж съм болен и съм им казал да идват само вечер и питат как съм.

Входа за вкъщи е един през двора с овощна градина. Събота е - пазарен ден, към обяд двете крила на вратата се разтвориха, Адам Кой влезе и подир него въглищар куцовлах вкарва два катъра натоварени с чували дървен кюмюр, иде от планината.

Вратата затвориха и кюмюрджията започна да разтоварва чувалите с кюмюр и ги изсипва в голям сандък под един сайвант. Кюмюрджията изсипа всичките чували и

почна да ги изгупва и нагъва, а Адам Кой му подава банкноти няколко парчета от по десет лева и между тях зеленикав плик. Въглищаря зави парите в кърпа и ги мушна в широкия си пояс, а синия плик тикна в един от сгънатите чували и започна да ги връзва на един от катърите. Излизам с бавни крачки на двора, спирам зад двамата и с насочен пистолет срещу шпионите викам със силно “Горе ръцете”. Уплашени и двамата се вцепениха. Заповядвам на въглищаря да си подаде двете ръце напред и белезниците щракнаха, казвам на Адам Кой да нарами връзката чували и да тръгнат пред мен за полицейското комисарство и ги предадох на дежурния агент. Помолих да ме свържат по телефона с майор Ловчански и му докладвах - възложената ми задача е изпълнена и шпионите, арестувани съм предал в комисариата. Отговора беше:

- Чакайте там, идвам!

След малко началника пристигна. Заповяда веднага да доведат шпионите заедно с връзката чували. Накара кюмюрджията да извади плика от чувала, прегледа написаното, предаде го за дешифриране.

След прочитане подробните сведения от разпита на Адам Кой и тези на кюмюрджията, началникът заповяда под строга охрана да бъдат закарани в затвора, поставени по отделно в килии, а на мен си подаде ръката, стисна я, поздрави ме за успешното изпълнение на възложената ми задача и каза да отида утре към 10 ч. сутринта в секцията.

Точно в определения час бях в секцията и приет от г-н майора. Покани ме да седна, похвали ме за сполучливо разкритата шпионска мрежа и ми подаде открит лист за четиринадесет дни отпуска, като ме предупреди след изтичането и да се явя при него за получаване на нови задачи. Благодарих, поздравих и се отправих за квартирата си да си прибера чантата, фотоапарата и заплатя наема на г-жа Адам Кой.

Върнах се в старата си квартира, там престоях шест дни и ми се наложи да я освободя заедно с четиримата си приятели, защото всяка вечер и обяд там се събират да се хранят, черпят и играят на карти тримата генерали: Спасов - началник на болниците, Хитров - на въоръжението и Петров от артилерията, коменданта на града – моят полкови командир и собственика на къщата Атанас Синас.

Дадената ми едномесечна почивка изтече. Явявам се в разузнавателната секция, поделение “Ц” за получаване инструкции. Предаде ми се поверително нареждане което след като прочетох и си взех секретни бележки за лицата които трябва да проследя точните им адреси на кои места се срещат и други подробности съгласно нареждането изгорих писмото. Вражеската шпионска централа имаше няколко секретни поделения и тихия фронт беше много по страшен от колкото да съм на фронта в огневата линия защото вражеския шпионски куршум може да ме намери както се движа по улицата,

както се храня в ресторанта или както спя. Реших са бъда внимателен и рисковани действия да не предприемам.

БИТОЛЯ

Битоля е град с население от разни народности, гърци, албанци, куцо-власи, евреи и най-много българи. Мъжете на много семейства са заподозрени, арестувани в затворите, а други интернирани в вътрешността на страната да работят ангария, да чукат чакъл по пътищата, други съобразно специалността са им дадени съответните длъжности. Съпругите на тези интернирани личности научили, че съм бил във връзка с управляващите правителствени среди в столицата, започнаха да търсят запознанство лично с мен или чрез писма научили адреса ми с който молят да ги посетя.

Известността ми дойде от един незначителен повод.

В качеството си на член от висшия партийен съвет на Национал-либералната партия по някакъв случай бях отправил поздравителна телеграма до министър председателя Д-р

Васил Радославов. От страна на частния му секретар ми изпраща благодарствена телеграма с подписа на министъра, адресирана чрез Атанас Синас. Отивам си в квартирата, двете приятелки са там – казват ми че има телеграма за мен и ми я подават, любопитни ме питат дали е за хубаво, казвам нищо особено и им я давам да четат. В познати техни пострадали семейства види се че са поменали, че аз съм в състояние да им помогна и оттук започва моята популярност и търсене допир с мен.

Богатата аристократка от гр. Битоля госпожа Киприяна, е изпратила писмо по прислужницата си до г-ца Арманда Синас с молба да ми го предаде. В това си писмо любезно госпожа се извинява, че макар да не се познаваме си позволили да ми пише и моли при първа възможност да я посетя по което време да мен е най-удобно. Живее в голяма двуетажна с красива фасада и два балкона къща на ул. Генерал Бояджиев № 14 – широк сукак.

Една вечер към 7 часа почуках с бронзовото чукче монтирано на тежката дъбова врата с шпионка и почаках да се отвори, показва се едра черноока слугиня с два реда непокътнати бели зъби и каза на гръцки ористе паракало – на бълг. “моля заповядайте” влязох и тъкмо ще стъпя на широката площадка ме посреща около тридесет и пет годишна висока елегантно докарана с чудно хубаво вчесана бляскава естествено руса коса с черни големи очи, добре сложена, хармонично развита, с изящен бюст и прелестни бедра жена която ми проговори на чист български език с приятен гръцки акцент, очаквах ви с голямо нетърпение господине, подаде си ръката на която имаше плътна златна гривна и много ласкаво каза фамилното си име Киприяна Доктор Сигриополус. Целунах и ръката и казах: Момерин, младши подофицер от 12 Балкански пехотен полк, покани ме да я следвам по широкото светло и постлано с червена дебела пътека стълбище, спряхме се пред голям хол нищо като широк и дълъг коридор от двете страни близо до големите прозорци по цялата дължина на разстояние са поставени колони от италиански мрамор с розови жилки, а върху всяка – бюст. В дъното на хола през широко разтворена двукрилни стъклени врати който се крият в степените се вижда голям салон подреден в някакъв особен стил, а в дъното му се вижда лакиран в черно роял, седнах на посоченото ми удобно кресло, а тя на отоманската покрита с финен копринен плат, и много възглавници. Още не заговорили влезе тринайсет годишната и дъщеря, която като ме видя се малко смути и се приближи като ме поздрави с добре дошъл и си каза името. Момиченцето хубаво и симпатично гъркинче в ученическа униформа се приближи до майка си и тя го попита къде е братчето и? И то отговори че сега току-що се връща от урок по пиано, а то навярно е в градината с преподавателката му по английски. След обичайния разменен разговор от общ характер, аз помолих малката пианистка да изсвири ако обича нещо, майка ѝ се намесва и каза нещо от Шопен или Дворжак, изпълнението беше хубаво, поздравих това малко хубаво гъркинче, и го целунах по челото. Простете ми г-н Момерин, но аз ще си позволя да ви занимая с един много болен за мен въпрос заговори тя с притеснение и смутена. Съпругът ми е интерниран и е в неизвестност, научавам от мой близки, че вие сте в състояние да ми помогнете като узнаете къде се намира по настоящем и направите възможното за да бъде пуснат на свобода. Освен вечната признателност която ще храним към вас през целия си живот аз съм готова, ако се наложи да се отблагодаря с всичко което пожелаете и много, много злато. Казах ѝ че през всички времена благодарение на този лъскав метал се е стигало до благоприятно разрешение на много по трудни въпроси, но аз в никакъв случай не бих си позволил да поругая войнишката си чест. Ще направя всичко зависещо и изпълня съкровено то ви желание като поначало се науча и ви кажа къде е Д-р Сигриополус. По този въпрос от вас се иска мълчание и голяма дискретност. Затрогната тя ми сграбчи ръцете, силно ги стисна радостни сълзи протекоха от големите и светли, влажни и блестящи очи, а цвета на лицето не се дължеше на грим, а на силната млада кръв – лице на ангел от Ботичели.

Прекрасното момиченце донесе кристална бонбонiera насипана с финни бонбони, а прислужничката по чаша нес кафе с бисквити, а от близкия до домакинята подвижен бар извади бутилка вермут “Чинцано” две чаши и цигари.

Наля две чаши с вермут и пихме за благополучното пристигане на съпруга й, на третата чаша тя цялата грееше от красота. Интересна и весела, свободна и съблазнителна за да не кажа лекопнравна, а аз не съм като целомъдрения Йосиф. Прекарахме незабравими минути. Станах благодарих за всичко, а на тръгване при сбогуването ми каза моля ви господин Момерин, вземете мъката ми при сърце и идвайте на често за вас нашата врата ще бъде през всяко време отворена.

За зла участ старата ми болест тромбо-флебита в краката се появи в остра форма, военния лекар доктор Попов, пак се намеси и аз съм освободен от длъжност агент в тайната разузнавателна служба при щаба на първа армия. Командирът на полка полковник Янакиев ме командирова спешно в помощ на началника на огнестрелния парк капитан Тютюнджиев на почивка и за лекуване на краката в гр. Зеляхово* близо до Тахинското езеро*.

*ЗЕЛЯХОВО /НЕЯ ЗИГНИ/

Град в Гърция 30 км източно от Серес

*ТАХИНСКО ЕЗЕРО / ТАХИНОС/

Езеро близо до устието на Струма

ЗЕЛЯХОВО

Комендантът на гр. Зеляхово е мой добър приятел, казва се капитан Маринов* от гр. Търговище - художник от голяма величина, негови творби са няколко големи стенописи в храм-паметника “Александър Невски “ в София. Завършил е художествената академия в Милано и води за жена богата италианска контеса.

Кметът на гр. Зеляхово - българин – тракиец ме кани с мои приятели да посетим воденицата му край езерото. Похвали ми се, че им се родило момченце и ме помоли аз да го кръстя. Приех. Един празничен ден ми завързаха на врата две опашки на бродирана и обшита с лъскави телилейки престилка, а двата долни края ми дадоха да държа в ръцете си, образува се нещо като цедилка, настаниха детето в цедилката, аз отпред а след мен родителите, роднините и поканените в кортеж отиваме в църквата.

Обреда на кръщението се извърши от полковия свещеник. След *МАРИНОВ Никола (Никола Маринов Абаджиев) (1879-1948)

Български живописец. Майстор на акварела и иконописа. Създава портрети, пейзажи, фигурални композиции, изпълнени с лиризъм и романтика, постигнати чрез въздушността и лекотата на акварелния тон - "Връщане от кладенеца", "Импресия", "Жената на художника" и др.

осветяване на божегробското кръстче, запитан от свещеника какво име ще му дам – казах Борислав.

Поздравиха мен и родителите, сложиха детето пак в цедилката и се върнахме в къщи. Присъстващите сме поканени да се почерпим за здравето на детето. На двора са постлани маси, насядали са близо двадесет човека и черпнята почна с хивска мастика, топли бели питки от пещта и салати зелени със сусамово масло.

В Зеляхово съм на квартира в къщата на тричленно гръцко семейство от средна ръка. Баща, майка и дъщеря не знаят нито дума български. Отзад къщата - градина със стари смокинови и маслинови дървета. През една улица, постлана с едър калдаръм, е къщата в която е на квартира коменданта капитан Маринов, в нея живее млада с коси като злато прекрасна гъркиня, Артемида и е името, при нея живее по-възрастния и брат, а мъжът и е в неизвестност. Капитан Тютюнджиев живее в стара къща на няколко етажа с хазайка на средна възраст – вдовица.

..... Седнали сме с началника на огнестрелния парк под вековен кръстат чинар на чаша мастика. Той ме запитва “Ти на какво си мнение по въпроса за откриване на магазинче за продажба на войниците на най-необходимите предмети и хранителни стоки?”

Отговорих му, че одобрявам идеята, но дали ще се намери между войниците лице което да има опитност в търговията, а най-вече да е похватно и честно. “Имам предвид един търговец в Стара Загора – Йовчо Долдуров се казва” “А пари,” питам го? “Тъкмо за туй поставям пред теб този въпрос – поначало ти да авансираш нужната сума за капитал, която в края при ликвидацията на лавката ще си получиш. За закупуване стоки ще ти се издаде дългосрочен открит лист за цялата страната”.

Приех.

В тази катастрофална година в Гърция нищо не се намираше. По някога се предлагаше от находчив войник, завърнал се от отпуска, пита кашкавал, захар или нещо друго на черна борса по неимоверно високи цени.

Братя Мирчеви, с които се сприятелих, са единствените български търговци в Зеляхово. Научили, че ще отивам в София, по-големият от братята ме кани в къщи. Жена му, любезна гагаузка, ни посрещна, запознахме се и след малко сложи на масата стъкло хиовска мастика. Пием по малко от големите чаши и Мирчев ми заговори: “Пари имаме, но ще измрем от глад и тръгнем голи. Щял си да заминаваш за София, вземи моля те тези осемдесет хиляди лева, купи ми плат за дрехи, два чифта високи обувца номер 43 като твоите, две кожени провизионни чанти, хубав копринен плат за рокля и чорапи и храна: кашкавал, захар, кафе, консерви и каквото ти намериш за добре. Ако не стигнат добави, аз ще ти ги върна. Всичко което купиш сложи във вагона с който ще изпратиш стоките за лавката”. Българи и гърци са натъпкани с банкноти и ги пръскат, защото вяра в българския лев нямат.

С телеграма съобщих в Габрово, че след три дни съм в София по работа за около десет дни, да ми изпратят до хотел “Сплендит” каквито изготвени документи имат, за да извадя от военното министерство – главно интендантство платежни нареждания и им ги изпратя. Докато получа протоколите, аз почнах да купувам набелязаните стоки: цигари, кибрит, свещи, сапуни за лице и пране, чорапи, долни ризи и гащи, носни кърпички и пешкири, самообръсначки, ножчета и чекии и още много други, тарама хайвер и хамсия, сардели, косат, пити кашкавал, тенекии сирене, захар и бонбони, буркани конфитюри и колбаси. За обувца и чанти писах от София писмо да бъдат поръчани и ми се изпратят по някой човек в хотела.

Документите получих и отивам в главното интендантство. Намирам полковник Халачев, с него се познавам от Габрово, начесто той идваше като председател на военната комисия по приемане на търгове и наряди. Бяхме се сприятелили и се събираме вечер в казиното в смесена компания. Извадих протоколите от чантата и му ги предадох, прегледа ги и даде нареждане за издаване на платежни. След около час платежните бяха в ръцете ми. Благодарих му, извиних се, че не мога вечерта да се видим, защото сутринта заминавам за гр. Силистра. Голямата платежна, запечатана в плик препоръчано с обратна разписка изпратих в Габрово да я инкасира в Българска Народна банка, а малката платежна за лева седемдесет хиляди и петстотин осребрих в Софийска Народна банка. Пристигнах в гр. Силистра. Началника на Дунавския сектор е зет ми кавалерийския подполковник Христо Начев, казах му, че съм дошъл да закупя солена риба за кантината на 12 полк в гр. Зеляхово, той - винаги експедитивна личност, даде нареждане веднага да се сковат от дебели дъски четири каси и нареди осолен едър косат около четиристотин килограма на дадения му адрес: Драмско, гара Порна*, за препращане до кантината на 12 Балкански полк в гр. Зеляхово. Престоях там един ден. След завръщането си от Силистра се отбих в Габрово и обясних, че парите от малката платежна съм вложил в кантината, която открих в гр. Зеляхово. В София събрах закупените стоки и в пломбиран вагон заминах за гара Порна*, заминах и аз. Стоката докарахме в Зеляхово. Извиках г-н Мирчев, предавам му обувцата, чантите, копринения

комплект, бельо за жена му Агрипина и му казвам да си отдели стока за дадената ми сума. Отдели си за петдесет хиляди и сметката според него е приключена, понеже съм имал големи разноси, вложен труд и риск.

Останалата наша стока Йовчо Долдуров е наредил като на панорама. Войници и граждани, голи и гладни, се нахвърлиха и за няколко дни всичко е на привършване.

като*Гара ПОРНА /ГАСОРОС/

Сега в Гърция, близо до Зеляхово

Започнах в него ден да закупувам в големи количества стоки за лавката. Всички закупени стоки се пренесаха, натовариха в пломбиран вагон и заминаха за Зеляхово. Там магазинера Йовчо Долдуров трябва да отиде на гарата да освободи вагона. Двете бомби с мастиката са също пристигнали, те трябва да се внесат в Зеляхово незабелязано. Моля братовчеда си Сава Момерин от тежкия щаб на полка да отиде до авиаторския немски лагер и уговори с домакина пренасянето на бомбите с тяхно превозно средство. Натоварили ги на тяхна камионетка, минавайки край лагера, немците стоварили едната бомба, а другата докараха вечерта, защото спиртни напитки е строго забранено да се внасят и продават на войниците. Мирчев си отдели стока за четиридесет хиляди лева, предадох копринения плат за рокля на жена му, който първия път пропуснах да купя, много доволен ме кани за втори път на вечеря. Стоката от лавката се бързо разпродаде. От наличните пари взех петдесет хиляди лева.

СИНЪТ НА КАЙЗЕРА

Синът на Кайзера е на обиколка по източните фронтове и пристигна в Драма за да посети храбрите войници, офицери и командира на 12 Балкански полк господина Полковника Янакиев. По този случай управителя на областта с център гр. Драма, господин Стоянов дава голям обед в чест на госта в приемната зала на управлението. За обед са поканени висшите офицери от гарнизона в града, най-известните личности, длъжностни лица заемащи високи постове и богати и знатни семейства преимуществено български. Часът е 11 по обед. Принца, придружаващата го свита, цяла ескадрила от бойни самолети са посрещнати тържествено на летището и триумфално на леки коли отиват в залата на областното управление.

Официалната част на обeda е към края си, произнасят се тостове и се пеят на здравици. Принца се оттегля на малка почивка след което при ограничено число изпращачи, инкогнито отлита с целия си антураж към Кеналските позиции.

АВИАТОРА ЕГИВЕГЕ

С моя началник капитан Тютюнджиев сме в Драма, тук е дошъл и коменданта на Зеляхово, капитан Маринов. Обаждам се на областния управител Стоянов по телефона, че с двама капитани съм в Драма и го питам ще можем ли да се видим.

- Чакам ви тази вечер в девет часа в управлението на вечеря, освен вас ще бъде немския авиатор Егивеге заедно с хазаина си - богат грък тютюнджия с двете си дъщери.

Обширна зала, в средата е поставена голяма добре подредена маса с седем прибора. Целият салон е застлан с тежък килим, кристалните полюлей светят и недалеч от масата поставен чер, лъскав роял, навярно подбран от многото струпани в склада безстопанствени вещи. На уречения час двамата капитани и моята личност сме в Областното управление.

Посреща ни управителят Стоянов и ни поканва да влезем в приемната зала и седнем около приготвената за вечеря маса. Две симпатични момиченца, гъркинчета, спретнато натъкмени донесоха гарафа с мастика и омървени чирози, заляни с чист зехтин, в това време пристигат и другите поканени. Господин Пападопулос е богат търговец,

ангросист на тютюни, а двете му млади дъщери са завършили музикална школа в гр. Солун. Квартират му е прочутия герой авиатор Егивега. Запознахме се, пихме по няколко чапки мастика и пристъпихме към вечерята през която двете девойчета ни наливаха в чашите и пиехме от най-хубавото вино на света.

Предмет на разговор беше посрещането и изпращането на високия гост – сина на Кайзера,

който е на обиколка по източните фронтове и пристигна в Драма за да посети и нашият полк. По този случай управителя на областта. Драма, господин Стоянов, даде голям обед. Стана дума и за присъстващия авиатор Егивега и неговите полети в неприятелската въздушна зона, завършващи почти винаги със сваляне на неприятелски самолети. Казах, че съм наблюдавал на летището, когато г-н Егивега излита с машината и как верния му другар – кучето Сарай прави скокове на височина до два метра, за да достигне господаря си. Наистина Сарай беше от рядка порода високо, едро с хубава глава и умни очи с къс лъскав и гладък косъм в тютюнев цвят, вярно и предано куче. Казвам му, че много го харесвам, Егивега бавно ми каза – “Предчувствието никога не ме е лъгало, провидението ми е определило да изгоря там горе в небесата, а ако това се случи, на вас хер Момерин завещавам обичния си Сарай.” Казах – “Във вас има още много живот, пазете се.”

Минават много дни. Егивега редовно изпълнява възлаганите му задачи и се връща невредим. Неприятелят обаче измисля хитрост, пуца наблюдателен балон с двама фалшиви авиатори в него, разстоянието от балона до неприятелските огнестрелни оръдия е уточнено. Егивега насочва самолета си към балона, за да го възпламени, но снаряд от неприятелската зенитна артилерия го улучва, машината му се запалва, гори като факла и пада в неприятелските позиции. Събрани недоизгорелите кости от тялото на Егивега, поставени в касетка са пуснати от неприятеля в нашето летище в знак на уважение към храбрия им колега – летец.

Предчувствието на Егивега за голяма всеобща печал се сбъдна. Верният му другар Сарай ми стана незаменим другар. Райнерт Егивега произхождаше от старо благородно семейство, той беше ужасен картоиграч, само покера и алкохола го спасяваха от кошмарния призрак на аероплана му в пламъци. Страшилище за неприятеля, след свалянето на осем аероплана, нервите му бяха разбити и не пропускаше случая да спомене, че ще изгори във въздуха.

Когато през деня летците от вражеската страна пуснаха ковчежето с тленните останки на Райнерт Егивега, светкавици и гръмотевици раздираха потъмнелите небесни простори, тъмнеж и проливен дъжд валеше, като че ли и природните стихии оплакваха безстрашния защитник, който опазваше нашето родно небе, а предания му Сарай скимтеше печално.

Заминавам си за Габрово след повече от една година и вода Сарай, добре гледан и хранен той взе да се хвърля на гърдите на всяко лице което се появи в района на фабриката. Димитър Екимов, мой приятел, си доведе жена от Германия. Имаха къща на Баждар. Дохождат един ден във фабриката, посреща ги Сарай, тя го милва - той я ближе по ръцете. Молят ме да им го дам – подарих им го, германката много се зарадва и не знаеше как да ми се отблагодари. Моли ме да и разправа подробности за Егивега и Сарай.

.....

СЛЕД ВОЙНИТЕ народът, българския народ оплаква милионите жертви, паднали да запазят честа на отечеството си. Целия български народ е в траур и с горещи сълзи плаче за постигналата го страшна катастрофа, за погрома, единствен виновник за който е Фердинанд, който час по-скоро трябва да абдикира. Лекувайки тежките си рани, народът непрестанно кълне!

ЗАМИНАВАНЕ ЗА ШВЕЙЦАРИЯ

По хесапчийска линия с Христо Бобчев сме втори братовчеди. Башата на Христо – Рачо Бобчев е директор на фабрика “Александър”. Страстен ловджия, често отиваше с приятели в Балкана за ловуване на едър дивеч. Групата ловци се отправя към Равните гори – близо до Узана, а селяни с газени тенекии се пръскат, бият тенекиите да вдигат шум да уплашат дивеча и той да изскочи от бърлогите си. Един от ловците забелязал размърдване на храсталака в гората, предположил че е звяр, гръмнал и застрелва Рачо, който издъхва на самото място. След смъртта му управителният съвет на фабриката изпраща сина му Христо в Женева да следва там на фабрична издръжка. Сестра му Ганка ще заминава за Лозана и брат и трябва да я заведе и остави в пансион.

Независимо от роднинството, ние сме приятели и ми предложи да ги придружа. Предложението е прието. Една от причините да замина с Бобчеви е и тази, че съм дал анонсно в едно текстилно списание в гр. Аполда Саксония, че търся майстор за тъкачните си станове “Хартман” и друг за рашел-машините “Барфус”, но предложението още не бях получил и реших тоз въпрос да уредя във Виена. Извиках в кантората си персонала, инструктирах ги за работата, която трябва да вършат в мое отсъствие и почнах да се готвя за път.

Трябва да беше 1922 г. Определения ден за заминаването в чужбина настъпи. Помолих майка си, доколкото и е възможно да упражнява общ контрол из фабриката, стегнах си куфарите, една доста голяма сума обмених в долари, натъпках ги в портфейла си и заедно с Бобчев и сестра му Ганка отпътувахме за София. С пристигането си в гранд-хотел “България” се обадохме по телефона на нашия общ приятел г-н Нокен, главен секретар в Белгийската легация, а по-рано генерален представител на Белгийски фирми за камгарни преди, че на следващия ден заминаваме за Швейцария. Покани ни на вечеря в Руския клуб. Намерихме го там заедно с г-н Ил. Димитров, главен акционер на тъкачна и предачна фабрика “Св. Георги” в гр.Трявна. Сервира ни се вечеря таблдо с шампанско, до късна нощ прекарахме приятно и весело. Сутринта лице от хотела уреди всички формалности по визиране на паспортите ни, взело ни билети за конвенционала и вечерта към пет часа сме на железопътната гара. Дошли са на гарата да ни изпратят майката и вуйчото на Бобчев - подполковник Ст. Хесапчиев. На сбогуване подполковника ми пожелава на добър час и каза:

- Дея, тъй ме наричаше той, – ще очаквам да получим радостното съобщение, че с Ганка сте се сгодили!

Усмихнах се и му отговорих:

- А бе “Караджа”, нали сме втори братовчеди, няма да ни венчаят.“

- Тази работа оставете на мен, аз ще я уредя!

Сега ми стана ясно защо Бобчев толкоз настоятелно държеше да замина с тях. В Будапеща Ганка пролежва един ден в стаята си в хотела “Бристол” – беше болна, извикахме лекар. Във Виена тя купи един голям куфар–гардероб и го напълни с рокли, палта, друг по малък - с бельо и разни дреболии. На гара Букс - границата за Швейцария ни заведоха на преглед в здравния пункт. Ганка въведоха в отделението за жени, а нас двамата в друго. Съблякохме се съвсем голи и трима лекари ни прегледаха. Млади и здрави, ние изпънахме гърди и мускули, потупаха ни по гърбовете и ни дадоха пропуск. Попитаха ни защо отиваме в Швейцария, казахме по туризъм из Алпите. Ганка също получила свободен път. В Цюрих Христо изчезна нанякъде, останали сами ние с Ганка скитахме цял следобяд. Добро, червендалесто, стеснително момиче с наследство - предачната фабрика на стария Христо Бобчев и фабрика “Александър”.

Дядо им се е носил с потури, пояс, салтамарка, калпак и имении и тъй е тръгнал през Виена за Манчестер. Във Виена Сава Паница го посъветвал в Манчестер да търси българина Васил Вълчев. Тъй като Христо знаел само български и турски, Паница му написал четири картички на френски – “този господин пътува за Париж”, “този

господин пътува за Лондон”, “този господин пътува за Манчестер”, “този господин иска да се срещне с комисионера Васил Вълчев”. Около кръста си на голо е носил опасан кимер с десет оки жълтици за плащане стойността на закупените предачни машини. Сам самичък пристигнал в Англия, представя се на фирмата Принц Шмидт и Синове, от която закупува малък комплект предачни машини и ги заплаща в злато. По после поръчва парна машина, която тегли от пристанище Свищов до Габрово с 14 чифта биволи. В неговата къща в Габрово княз Александър Батемберг през 1885 г. Прокламира Съединението и едновременно освобождава от длъжност всички руски офицери на служба в Българската армия. В същата къща отсяда и Фердинанд, и тук на 3 август 1887 г. свиква първият Министерски съвет.

Да си кажа откровенно, това скромно и притеснено момиче не ми допадна и очакваната от вуйчо и телеграма, че сме се сгодили не се изпрати. Това беше второто предложение за женитба което мълком отхвърлих, - ще каже някой защото може би още не съм се навилнял.

Заведохме я в гр. Лозана, оставихме я в пансион и се върнахме в Женева. Женева! Живописната природна панорама обогатена от разположените край езерото замъци, това е, което може да се каже с две думи за този красив град на Леманското езеро, далеч във водите на което стои “мрачен ням Шилъон затвор голям!”.

Вечеряхме в “Бал табурен”, тъй наречения “Кристален дворец” на брега на езерото. Приятелят ми зае маса в свободна ложка, аз отивам до фойето на ресторанта, където има приказно подреден щанд за всички видове цигари, пури и лули, ароматичен тютюн за лула и разни запалки, шомпъли и други. Случайно там заварих г-н Д-р Станчев - нашия пълномощен министър в Швейцария и делегат на България в Обществото на народите. Разбрал, че съм българин, той ме заговори, предложи ми съветите си при покупките и ми избра чудесна кутия с хавански пури, две лули от кедрово дърво с приборите за тях и няколко пакета тютюн. Най-учтиво му благодарих и сбогувах и се отправих към масата в нашата ложка. Приятелят ми поръчал Бенедиктин – приготвен от светите отци-бенедиктинци с манастирски печат. Съдържанието е със свеж тревисто-зелен цвят, приготвен от някакви билки с божествен аромат, вкус и действие. Бобчев беше изпил доста от това скъпоценно питие. В съседната ложка зае маса млада руса прелестна дама във вечерен тоалет, по народност руския, с която се заприказвахме. Дошла наскоро от средиземноморието, съпруга на белогвардейски щабен офицер, загинал при боевете. Името на тази богата аристократка от княжески род обсипана с бижута е Патриция – удивително интелигентна и същевременно импулсивна...

Оркестърът приключи, пианистката заедно с двама млади елегантно облечени младежи, може би да са артисти, седнаха на масата в ложата на Патриция. Пианистката, изправена на края на ложата, гледа изпълнение на някакъв номер от програмата, приятелят ми също е изправен там и в добро настроение я заприказва и кани нея и компанията им да заповядат на нашата маса. Колебаех се, но бенедиктина, с който се черпехме види се, че ги съблазни и дойдоха. Казахме на прислужницата да донесе второ стъкло, изпихме го и решихме да си вървим, но пианистката която живеела наблизо ни кани да отидем на чаша кафе. С кафето се поднесе и коняк. При плащането в “Бал табурен” навярно елегантните момчета са надникнали в портфейла на някой от нас, защото след изпитите по няколко чаши коняк ни предложиха да поиграем на карти. Образувахме карето за покер. Играта се развива нормално, обаче след няколко тура почнаха да ни нанасят чувствителни удари, стана ни ясно, че сме попаднали в среда на бандити, които майсторски сменят картите или ги нареждат. Един голям удар и ние преустановихме играта и се разплатихме, обаче когато ни загледаха уж изненадани, другарят ми, буйна, натура не се стърпя и им каза “Вие и двамата сте мошеници.”

Показаха се, че са оскърбени и се наежиха за бой. Вратата на хола към каменното стълбище е разтворена. Бобчев ми дава знак, сграбчва единия пред кръста, аз другия,

завличахме ги до стълбището и с по един силен ритник ги изтърколихме през няколко стъпала надолу. Двете дами на вид уплашени ни гледат и дума не продумват, покланяме се и през телата на още неопомнилите се гангстери преминахме. Сутринта си прибираме багажа и тръгнахме с кола за Давос в планината да търсим приятеля и съученика на Бобчев, на който бащата е собственик на няколко туристически хотела из Алпите. Приятелят не намерихме, бил заминал преди няколко дни за Париж. Проектът ни да минем през Франция се обърка защото пари не взехме, а нашите значително намаляха. Връщаме се и из пътя решихме, понеже много окъсняхме да напуснем Женева и се отправим за Виена и от там за България.

ВИЕНА

Във Виена в едно бюро сключих договор с Франц Кон от гр. Аполда, Саксония, с който той се задължаваше след десет дни от датата на подписването да бъде във фабриката в Габрово и започне работа. Дадох му известна сума за пътни и други разходи.

Бобчев и аз си ангажирахме стая с две легла в хотел “Силер”. От бюрото ми изпратиха друг един немец, майстор-специалист по жакардови станове система ”Хартман” за тъкане на фини копринени платове и хасета. Сключих договор и с него.

Отиваме да вечеряме в прочутия ресторант–бирария, “Клиник биир”, старинно заведение, близо до хотел “Тост”. Заведението по онова време беше навършило петстотин години от основаването си. Лабиринт с големи сводести зали, катакомби и входове, из който човек може да се загуби. Тежки дъбови столове и маси без покривки, по плотовете на които са издълбани имената и датите на заемането им от знаменити артисти, художници, скулптури, композитори и диригенти, които са били ангажирани от тях като редовни посетители на заведението.

На другия ден с такси отидохме в четиринадесети бицирк да търсим квартирата на приятеля ни Мечо с прозвище “Бристолски” - студент от Габрово, семейството му притежаваше хотел “Бристол” на главната улица. Намираме го в квартирата, легнал болен в кревата и г-ца Грета Михайлова също от Габрово над главата му. Мечо свършил парите и се прави на болен, за да го поддържа хазайката до като получи пари. Дадохме му пари и четиримата тръгнахме да обикаляме града и се черпим из разните заведения. Вечеряхме в един ловен локал, в който се готви разнообразен дивеч. Госпожица Грета живее у вуйчо си евреин и си отиде, Мечо в качеството си на председател на българските студенти отиде на студентско събрание и каза, че към единадесет часа вечерта ще ни намери във вариете “Максим”. С приятеля си отиваме на малка почивка в хотела и към десет и нещо сме пред вариетето с понакривени каскети и ухапвали лули в уста. С дигнати яки на балтоните слизаем по широкото стълбище постлано с червена килимена пътека. Долу в преддверието около петнайсет гардеробни отделения и пред всяко отделение момиче протяга ръце да ни вземе дрехите. Съблечени, влязохме в обширната зала осветена феерично.

Гениалният Пушкин е бил един от редовно канените знаменитости на приемите давани от Екатерина Велика. Загледан в тавана на триумфалната зала, където е изрисувана богинята на любовта Венера в съвсем голо състояние, а в самия и пъп забита златна кука, на която е прикачен грамаден кристален полилей, императрицата го запитва какво толкоз намира в голотата на Венера? А той с приятния си глас казал на всеослушание:

Народ в Росий бил груб
что пробил на Венере в пуп
если било би в Париже,

пробили би я пониже

С нашето влизане в залата на вариете “Максим” приятелят ми вижда на тавана в естествена големина изрисувана богинята Венера, гола и прикрила с ръка половия си апарат, със забита в пъпа позлатена халка на която е прикачен полилей. Под влиянието на полова разюзданост и по подражание на великия Пушкин, той каза с висок глас :

Народ в Австрии бил груб,
что пробил на Венере в пуп,
если било би в Париже
пробили би я пониже.

Спряхме се по средата на залата и заоглеждахме заетите маси от млади момичета и кавалери, от дами и господа от различни народности. Австрийската корона е паднала катастрофално ниско и когато се изплаща сметката с чужда валута се разгъва вестникът и се изчислява по курса на деня. Тези които са играли на борсата и закупували ценни книжа са опропадени, а тези които са пили и хвърляли бутилките в избата сега ги продават и са по-добре. Заехме маса в един ъгъл. Редуват се да свирят два оркестъра - струнен и духов, а в антрактите следват номерата на артистките съгласно програмата. Пием шампанското “Мум”. Часът е единадесет и Мечо благополучно пристигна. Пие се непрекъснато и сметката като стане към десет хиляди лева наши пари, един от нас я плаща в долари, после другият - в английски лири.

Безогледното разхищение на пари по време на голямата стагнация навярно направи впечатление на метрдотела, които ни посещава и пита не сме ли италианци, ние го поглеждаме и мълчим, идва втори път и ни говори по испански и пита не сме ли испанци, ние пак мълчим, след известно време идва пак и заговаря по френски, а след туй на руски казва “пожалуйста скажите наконец, от каква народност сте?” Лапнали лулите, го гледаме и пак мълчим, той изправен пред масата ни чака отговор - минават минута, две и Бобчев с повишен глас каза “Монтенегро”. Усмихнат той се поклони и ни предложи, ако ще ни бъде приятно да се преместим в близката ложа. Приехме поканата, но докато се наприказвахме и отидем на масата в ложата намираме две бутилки шампанско, в едно блюдо обварени кокоши крила, фруктиера с пресни праскови, аспержи пържени в масло, английски бисквити и шест чаши. Още не сме седнали и метрдотела пристига придружен от две симпатични момичета, облечени семпло, но много елегантно, представиха ни се, поканихме ги да седнат, седнахме и ние. Сервитьорът отвори бутилката и налива от шампанското. Чуваме се и пием наздраве за двете момичета, които метрдотела доведе. Те били артистки, които не участват в програмата тази вечер. След пресушаването на двете бутилки шампанско, момичетата пожелаха да пият коантро – донесе се бутилка от този елексир. На Бобчев и вечния студент Мечо свределите поемат здравата и вече бяха стъпили в самодивското. Бобчев започна да поръчва на оркестрантите бутилка шампанско, а маестрото взе да ни посещава по-често и свири на ухото на всеки един под сурдинка весели виенски мелодии.

ДЕРВИШКАТА МОЛИТВА

Часът е към три след полунощ, в залата са останали все млади двойки. Нашият приятел Мечо казва на метрдотела, че той и другарят му Бобчев молят за разрешение да изпълнят на сцената дервишката молитва. Директорът се съгласи, молим го на всяка заета маса да се постави по една свещ и колкото лица са на масата, да се донесат толкова бели покривки. По високоговорителя се каза - щом електрическото осветление угасне,

свещите да се запалят, всеки да се увие с чаршафа като бедуин. Вечният студент и Бобчев са на сцената увити в чаршафи и Бобчев произнася високо по немски “Внимание, моля което ние вършим, същото да се изпълнява и от присъстващите”. Електрическото осветление е спряно, свещите са запалени, присъстващите са се увили в чаршафите като бедуини, прожекторите са насочени към сцената.

Двамата увити в чаршафите и с чалми на главите вдигат ръцете си нагоре и пеят: “ арахам-биям, илилям, дуа, дуа!” Клякат и бият задниците си по пода два пъти, това продължава докато се изпее цялата молитва и свещите почнат да догарят. През целия спектакъл посетителите изпълняваха точно туй което виждаха и чуваха да вършат двамата дервиши.

Действието е завършено, залата е осветена, въодушевената публика ръкопляска, смее се и вика, коментира изпълнения номер и скандиранията продължават, които каточели няма да имат край. Директорът задавен от смях дойде и заедно с двете момичета още забулени продължиха да се смеят. Двамата приятели пристигат весели. Черпим се поради успеха, много е късно, плащаме сметката която е доста голяма, сбогувахме се с двете момичета и директора и докато се облечем и разплатим за гардероб, всяко стъпало от широкото стълбище е заето от артистките с букет цветя в ръка, кланят се и ни изпращат засмени. На тротоара сме, след минута колата е пред нас, шофьорът отваря вратата на купето, в това време голяма част от състава на вариетето, музикантите от двата оркестъра, артистите и метродотела са и те на тротоара и ни изпращат с поздрави и дигнати ръце. Влизаме в колата и след малко сме пред хотел “Силер”. Вечният студент остана в колата, за да го отведе шофьора в квартирата му в 14 бецирк. На другия ден станавме към обед. Бяхме запланували да отидем във вариете “Мулен-руж” без да бохемстваме, но впоследствие решихме да гледаме премиерата “Лоенгрин” която се дава в щатсоперата. Помолихме управлението на хотела да ни закупят първокласна лежа, която ни струваше по седем хиляди и петстотин лева тогавашни пари.

В ложата влязохме, завесата още не е вдигната и с оставените ни два театрални бинокъла разгледахме залата и разните личности в нея и в насрещните ложи. Тежките завеси, а след тях друга копринена полупрозрачна се разгъна и на сцената - голямо езеро и в него плува лодка с две персони. Обстановката, костюмите и примадоната са артисти от световна известност, постановката беше величествена и при всяко действие залата биваше заливана от неудържими аплодисменти, възгласи, скандирания, които каточели нямаха край.

НЕСКИЯ ГАДОЛ

Финансово сме значително отънели. Сутринта моля дежурната на телефона при хотела да ме свърже с някой от фирмата Гебрюдер Гадол - обажда се най-малкия от братята господин Неския Гадол. Казах му, че заедно с Бобчев съм във Виена, хотел “Силер”. Неския дойде и ме взе и заведе у тях. При главоломното спадане на австрийската крона Гадоловци закупили на безценица една къща - дворец. Въведе ме в зала с горно осветление и с точно дванадесет билиярда за игра. Фирмата Гадол е известна като много богата и понеже работиха с всички текстилни фабрики в Габрово, бяха станали и акционери в Индустриалната банка “Габрово” чрез закупуване акциите на Д. Ив. Калпазанов. Гадол имат клонове в Туркоан, Рубе и други градове на Франция за производство на вълна на ленти и камгарни преди. Те ми доставяха финни вълнени преди от “Норд дойче вол камерай унд камгарин шпинерай” – филиал на фирмата “Омрод” - Англия - пикирани, газирани, мерселизирани тънки номера, цветни памучни преди от “Целиндорф” в Германия, а от “Сния вискоза” в Италия - разни цветове изкуствена коприна навита на шайби – шпули. На тези големи фабрики те бяха генерални представители. Независимо от търговските връзки, с Неския Гадол бяхме

добри и интимни приятели. Седнахме в един кът на обширната зала. Прислужничка – еврейка ни поднесе коняк, а бутилка шампанско изстиваше в кофичка, пушим пури ”Виржиния”. Този умен и симпатичен приятел през време на разговора, който водихме внезапно попита:

- Ами ти Андрея, като скитахте толкоз време, я ми кажи как си с парите?

- Точно на този въпрос се готвих да мина, тръгнах с шестотин хиляди български лева, обменени в щатски долари, приятелят ми и той с толкоз, обменени в английски лири, но вече са на привършване,

- Тогаз ще трябва да ти дам!

- Няма да ми трябва много, искам да имам за всеки случай.

Неския извади портфейла си, начете няколко едри банкноти на стойност петстотин долара и ме пита да отчете ли още толкова, не, казвам тези са достатъчни, благодаря и ги прибрах, като му казах, че ще бъдат внесени по текущата им сметка в

”Индустириална банка Габрово” в левове по курса на долара към днешна дата. Дойде някаква вътрешна личност и му каза по немски, че го викат по телефона.

-Чакат ме да отида в кантората по много важна работа, извинявай, но трябва да вървя.

- Ще ме оставиш при църквата ”Св. Стефан” оттам аз ще се оправя.

Разделихме се приятелски като каза, че към десет часа вечерта ще ме търси във фоайето на хотела и ще ни заведе да се повеселим във вариете ”Прентан”. За нея вечер му отказах понеже не бяхме свободни.

Зная, че зад църквата наблизо е кантората на фирмата Дунков и Думбалаков с централа София и клонове във Виена и Хавър, набират български работници, които изпровождат до Виена и Хавър и оттам ги препращат с параход за Америка, печелят много пари. Неочаквано в кантората виждам приятелят ми Михаил Думбалаков току-що се завърнал от Хавър. Колата е паркирана наблизо и ми предлага да се разходим до курортното градче Семеринг близо до Виена. Уговорихме се за следващият ден.

КУБАНИТА ДОЛОРЕС

На другия ден към десет часа сутринта Думбалаков е пред хотел ”Силер” и тръгваме с неговата мощна кола ”Дезото”. Михаил прикован към волана кара бързо по широкия асфалтиран път за Семеринг. На около петдесет километра от Виена забелязахме спряна луксозна спортна кола, а около нея се суеги представителна красива дама, облечена в спортно облекло. Приятелят ми спира, слизаме, приближаваме до дамата и почитателно я поздравяваме. Думбалаков говори немски перфектно и запитва авария или какво има? Дамата малко стеснително отговаря, че машината угаснала и отказва да се запали, а автосервиз наблизо няма, и че е в недоумение и се чуди какво да прави. Приятелят ми надигна отпред капака, надникна над мотора, бутна на няколко места, почисти свещите, седна в колата и моторът заработи като часовник.

Този щастлив за нас случай стана причина да се запознаем с най-очарователната жена на Виена. Дамата е във възторг от направената и услуга, много радостна и любезна подава ръка на Думбалаков, която той целуна, подава ръката си и на мен която също целунах и ни се представи като произнесе Кубанита Долорес. Каза, че има извън градчето горска хижа и ни кани от сърце да и направим посещение. Поканата приехме с благодарност, пътуваме и навлизаме в алея от двете и страни с високи брези. По даден от водачката ни сигнал пред нас се разтвори двукрилна масивна врата от ковано желязо, влязохме в прекрасен парк ограден със солидна, тежка ограда, остриетата на които светеха от позлата. Минаваме по широка сенчеста алея украсена с бронзови статуи на древни богини - пазителки на входовете зад страничните алеи. По-нататък се виждат бюстове, изваяни от мрамор, декоративни дървета, лехи насадени с редки екзотични растения, а между тях лъкатуши бистро поточе, което се влива в езеро. Езерото оградено с розов италиански мрамор, във водите плуват бели лебеди.

Минаваме през арки, перголи и кокетни беседки, потънали в зеленина и цветя. Спираме пред широко мраморно стълбище, което ни отвежда до парадния вход на тази приказна горска хижа, цялата потънала в светлина и блясък. Слуга в червена ливрея, обшита със сърма, разтваря величествения портал обкован с бронзови фигуративни плочки. Влизаме в обширно преддверие цялото в рубинов и златист цвят, изпълнено с чудно хубави вази, огледала и кристали. Замайни и пообъркани се споглеждаме двамата занемели от изненада.

В това наше стеснително положение, собственицата на хижата, според както тя се изразява, с малко усмихнато изражение на лицето ни кани да влезем в един от салоните на този величествен дворец, потънал в блясък с грамадните си кристални полилеи, стените облепени в копринени тапети, окачени оригинални платна на /както разбрахме по-късно/ на членове на династията Сакс Кобургготи, обковани в широки позлатени рамки. Високи китайски вази, вълшебна обстановка, феерия и разкош. Неща които не могат да се разкажат и опишат. Ние сме били поканени не в горската хижа, а в Семерингския дворец, строен по типа на световно прочутия Парижки Версай, само че в много по-малък мащаб.

Домакинята се извини, че ще ни остави за малко. Симпатично, грациозно русо девойче, кокетно облечено вкара и остави пред нас бар-маса отрупана с ордьоври и разни фини напитки, всичко в кристал и злато, скромно се поклони и тихо се оттегли.

Влезе домакинята облякла се в светъл тоалет от сребърно ламе плътно прилепнал по тялото с очертание на скритите и прелести – това беше необикновен празник за очите. Забавна, приятна свободна и очарователна, тя потъна между двама ни в разкошния фотьойл.

Споделихме набързо с приятеля си Думбалаков и решихме, че сега е най-благоприятния момент да предложим на височайшата дама да ни гостува в нашата столица.

- Очаровани от великолепия прием с който ни удостоихте си позволявам от името на двамата да Ви отправя покана да ни удостоите с честта да ни посетите в нашата столица в деня който Вие ще уточните.

Дамата се доста позамисли, подвоуми се и най-после дигна чашката с шартрьоз, чукнахме се и произнесе на руски: “Я очень рада, спасибо большое, я приду! Счастье вам дорогие товарищи”. Че поканата ни е приета, ние се изненадахме и зарадвахме, благодарихме най-сърдечно. Остана да се фиксира деня на търгването и плана за пристигането инкогнито на височайшата ни гостенка. На Думбалаков му предстои належащо отиване до Хавър и след завръщането си ще уточни деня на заминаването. Станахме да си отиваме, повторно благодарихме за ласкавия прием, сбогувахме се и сме изпратени с пожелания за скорошно щастливо виждане.

Завърнахме се във Виена. От хотела моля по телефона господин Неския Гадол да дойде на чаша бира в ресторант “Клиник бир”. Пред халба пиво разправих на приятеля си Неския случайното ни запознаване с дамата - Кубанита Долорес и направената покана да я посетим в горската и хижа близо до курортното градче Семеринг. Неския Гадол остана просто потресен и му се видя невероятно, че ние - двамата българи сме били поканени в двореца от най-прекрасната и богата жена на Виена. Помолих го да ми разкаже каквото знае за тази необикновена жена и той като отпи от халбата, започна:

- Живял в пустите, унгарски полета разбойник прочут - Кухари се наричал. Княгиня Клементина майката на Цар Фердинанд – монарха, който удави в кръв България се влюбва в снажния, красив и неимоверно богат разбойник, свършен организатор и безподобен ръководител на бандата, без той пряко да взема участие в заплануваните от него обири на банки и отвличания на богати хора. Този главатар разполагал с безсметни богатства, живял разкошно, бил приеман в най-висшите аристократични и светски среди. Давал приеми и балове в разкошната си вила, без да бъде подозиран в

ръководството на бандата. От незаконното му съжителство с княгиня Клементина се ражда дете от мъжки пол на което е дадено името Филип. Бандата е разкрита, откриват тайния вход на подземие, което е служило за главна квартира и намират там Кухари, който се самоубива. Безсметното му богатство получава незаконният му син Филип, който става най-богатата личност в Европа. /Софийския хор “Гусла” на времето имаше в репертоара си песента за разбойника Кухари/.

В Сан – Себастиан - курортния град посещаван от коронованите глави, често пребивавал и принц Филип Сакс Кобургготски. Там се появява чародейната испанка Кубанита Долорес, той безумно се влюбва в тази прелестна жена-магия. Отвежда я в Семеринг и я узаконява като господарка и собственица на двореца, в който ние по чудо имаме щастието да бъдем поканени.

Прекарал живота си наслаждавайки се на любовта сред оргии с знаменити куртизанки, Кобургготския принц бързо заболява, застарява, изхабен и изтощен до смърт се впуска със своята разкошна бяла моторна яхта “Електра” по морета и океани да търси лечебното средство – разковничето за вечната младост, но уви! – той е вече немошен и рухнал, но все още страстно влюбен и болезнено ревнуващ скъпата си Кубанита Долорес.

За дадените ми подробни сведения благодарих на приятеля си Гадол и минахме в разговор на друга тема.

ЗАМИНАВАНЕ ОТ ВИЕНА

Крайно време е да си заминаваме. Накупих някои работи за мен и подаръци за роднини. Замолихме метрдотела да се разпорежи и ни се вземат два първокласни билета за Ориент-експреса до София. На другия ден преди обяд сме на гарата – там е дошъл Неския Гадол да ни изпрати, настаняваме си багажа в купето, дава се сигнал за тръгване, сбогуваме се с господин Гадол и влизаме във вагон-ресторанта.

Пристигаме на гара Суботица, митническата граница между Унгария и Сърбия. Влакът прави по-голям престой. Сръбски офицер, придружен от цивилно лице, което по всичко личи че е българин и двама войника влизат в нашето купе, цивилното лице ни заглежда доста продължително и каза по сръбски нещо на офицера – комендант на гарата.

Офицера ни поиска паспортите, пътническите билети и ги прибра в чантата си.

Паспортите ни са редовно визирани за преминаване през Сръбската територия.

Независимо от това, заповяда ни се да си снемем куфарите на перона. След заминаването на влака под конвой ни заведоха в комендантското и арестуваха при гарата. Запитах офицера защо ни задържа, – сърдито ме изгледа и каза: “Говорете на нашия език!” Затвориха ни в малка стаичка, осветявана от прозорче близо до тавана.

Взе да се свечерява, започнахме да хлопаме на заключената врата, влезе цивилен агент – казваме му, че трябва да вечеряме и питаме - Къде ще спим? Агентът излезе, щракна се ключа на вратата и след около половин час дойде и ни предаде, че коменданта разрешава да отидем в града да вечеряме и спим в хотел “Сръбски Крал”. Пооправихме се в стаята на хотела и излизаме да отидем в ресторанта, обръщаме се и виждаме че две цивилни лица в бричове и ботуши ни следят. Разбрахме, че това са хора от тайната разузнавателна служба и се върнахме в стаята си. Влезе една от камериерките и уплашено ни разправя шепнешком и с ръкомахания че съмнително лице се въртяло по коридора на етаж, а на един офицер който изкачвал стълбището за по-горния етаж, където е кабарето, същото лице му посочило с пръст номера на нашата стая. Без да сме виновни в нищо, ние се поуплашихме, останали с впечатлението, че нещо лошо се готви срещу нас. Гладни сме. Дадохме пари на камериерката, по народност маджарка, помолихме я да донесе шунка, бира и да извика и партньорката си да вечеряме. След вечерята им казахме – останалите пари да си поделят, казаха “Лека нощ” и си отидоха. Заклучихме вратата, залостихме я с една маса и си легнахме. Към четири часа на

сутринта ни стресна силно блъскане на вратата с приклад на пушка, отваряме предпазливо, вмъкнаха се двама войника с натъknати ножове на пушките и казват “овди вамо”, обличаме се набързо, разплащаме се и тръгваме пред тях. В комендантството на гарата за втори път ни обискираха, дадоха ни паспортите и куфарите, отведоха ни до товарния влак с прикачено единствено третокласно купе и ни заповядаха да се качим в него.

В коридорчето на купето сварихме застанало пред отворения прозорец елегантно облечено момиче. Заподозряхме, че тази млада госпожица е с назначение да ни шпионира. Войниците заеха двете външни врати на коридорчето, даде се сигнал и влака ни понесе обратно за Унгария. Казах на Бобчев че ще отида и покания госпожицата да влезе в купето и седне, той се ядоса и каза - Двамата с пушките туй чакат да те намушкат и изблъскат навън през вратата.

Въпреки предупреждението, аз отворих вратата на купето, приближих се, поклоних се и поканих госпожицата да влезе и седне, тя благодари и влезе. Отворихме си куфарите, всичко объркано, но не забелязахме нещо да ни липсва. Извадихме кутии с швейцарски бонбони и бисквити, поканихме момичето и му разправихме одисеята си. То каза “На вас свободен път пред Сръбска земя не ви дават, връщат ви в Унгария защото агенти от обществената безопасност са се добрали до сведения, че вие сте куриери на революционера - македонския войвода Сандански.” Разбрала, че това е клевета от прогонени от властващия Александър Цанков земеделци, които висят по железопътните гари из Сърбия и кроят интриги за да оправдаят получаваните от сърбите заплати.

Наближаваме Будапеща, поглеждаме в коридорчето на купето и виждаме, че от войниците няма и помен, напуснали са навярно влака на последната гранична спирка. На гарата в Будапеща слизаем от влака, зад перона една голяма черна кола-купе, слезе от нея шофьора приближи момичето със снета фуражка и тя му даде кратки нареждания и той наслага в багажника куфарите ни, покани ни да влезем в колата, а тя седна до шофьора. Преминахме града, навлязохме в широк международен път от който след около един час път, колата бе отбита по друг път от двете му страни разклонили клони грамадни брези. Наближаваме висока масивна желязна ограда, отварят се двете крила на вратата, колата влиза и след малко път се спира пред широко каменно стълбище на старинна вила. Слязохме, момиченцето дойде при нас извини се, че няма възможност да ни покани макар и да малко да влезем в къщи, като добави вие ще бъдете закарани и ще отседнете в хотел “Бристол”. Утре е неделя, сутринта към десет часа в салоните на хотела ще има матине, моля ви бъдете там. В определеното време нашата позната дойде точно на време. Отказа да танцува понеже била още в траур, пихме чай с малка закуска, казах, че не разполагаме с крони и я помолих да ми обмени при касата на хотела. Отговори аз ще платя. Баща и по народност чех, починал през войната като генерал и оставил пари, доходни имоти, а освен това тя играела на борсата пожела да се поразходим, показани някой забележителности от града, накупи албуми с изгледи от Будапеща и разни други неща и ни ги подари. Време е за обяд, заведени в първокласен ресторант, нахранихме се богато и пихме от прочутото унгарско токайско вино – дала знак на келнера и пак тя плати сметката. Извини се, че след обяд трябва да почива, посъветва и нас да се приберем в хотела и починем като прибави, че точно в осем часа вечерта ще бъде в сладкарницата на хотела. Изпратихме я до колата която беше гарирана наблизко, качи се дигна ръка за поздрав и замина. В определеното време добричкото момиченце беше заело маса в сладкарницата, предложи да ни заведе на кино, а след това да вечеряме. Поломихме я да отидем във вариете “Лудата овчарка”. В единадесет часа сме там, взехме лежа, а след това се преместихме в сепаре, сервираха ни сандвичи и бутилка с шампанско. Девоичето намери че е много шумно, натиска червеното копче и сепаренцето се спусна като асансьор в зала един етаж по-долу, ядохме и изпихме каквото имаше на масата, натисна бялото копче и сме горе.

Погледахме някое изпълнение от програмата и решихме да си вървим защото в утрешния ден ще си заминаваме. Дала знак на келнера, той дойде и както и по-рано тя плати сметката. Когато да се разделим тя ни поиска паспортите, сутринта щяла да ги визираща за преминаване през Румъния. Донесе ги заедно с два железопътни първокласни билета до Гюргево. Малко рано пристигнахме на гарата, влизаме в бюфета да прием нещо за сбогом. Аз имам долари, казах на девойчето че сме му длъжни и вадя от портфейла си банкнота от сто долара подавам и я, но тя отказа да я вземе и каза вие на скоро пак ще дойдете и тогаз сметки ще уреждаме. Бяхме се уговорили с Бобчев да и дам на всяка цена дължимите по наша преценка около триста лева наши пари. Загледало се момиченцето в разписанието на влаковете аз мушнах в чантичката и сто доларова банкнота. Наближава влака да тръгва, момиченцето поиска да и дадем адресите си. Извадих рекламна карта на фирмата ми работени на литография в Прага – с наградите, златни медали - художествено изработени получени от разните всемирни изложения, подадох и я – загледа я благодари и когато я слага в чантата си тя вижда банкнотата, заклани се с пръсти и взе да ми я дава. Свири се за влизането в купето, разделяме се, благодарим и за голямото внимание, разцелувахме се и избягах, бързо се покачих в купето и тя не успя да ми сложи в джоба банкнотата защото влака тръгна. Момичето развява копринената си кърпичка и се заканва до като гарата се загуби от погледа ни. Останахме с убеждението, че малкото хубавичко момиченце е било завербувано от сръбските разузнавателни служби, по убедено че нямаме нищо общо с македонското движение, че пътуваме за удоволствие, то се привързва към нас, отдели от ценното си време, направи ни големи услуги и беше готова пари да харчи за нас.

Влизаме в Румънска територия – друга неприятност, двама полицейски чиновници ни поискаха паспортите, прегледаха ги казаха че имало нещо нередно, ще ви ги предадем в Гюргево. Пристигаме. Двамата изнудвачи влизат в купето и казват паспортите ще ви се предадат срещу хиляда лей. Няма време за разпавии ще изтървем парахода дадохме им хиляди лей в долари. Нашите митнически власти в Русе ни направиха студенти, прегледаха ни багажа отгоре-отгоре, почерпихме ги с по една хубава хаванска пура и ни казаха да си вървим. Моите кристални вази и сервизи минаха без мито. Качихме се на влака на път за Габрово. След голямо скитосване свързано с всевъзможни приключения ние се прибираме по домовете си. Предадох на майка си взетите да нея подаръци, сервизите, кристалните вази инкрустирани със сребро, ценни дреболии и др. Разказа ми за някой неща станали в мое отсъствие.

СИБИРЯНЧЕТО И ВУЙЧО ЦОНЬО СЕЛВЕЛИЕВ

Отивам по работа в София, слизам в хотела и тъкмо излизам от банята и се обличам за излизане, лекичко се почуква на вратата:

- За вас господин Момерин има телеграма от Виена.

Съдържанието на бързата телеграма е кратко, думите написани с латински букви “...След три дни, шест часа вечерта. Кубадум.”

...Телефонът в стаята ми звъни, насреща е гвардейския поручик Паница и ми казва: “Чакаме те във вариете “Нова Америка”, ела моля те веднага!” Хвърлям се в един файтон и след малко съм във вариетето. Намирам там сина на турския пълномощен министър Мелхаме. Възпитано турче, завършило Роберт-колеж в Цариград, говори английски отлично, много ларж и има слабост да носи в джоба си фишек с турски лири и щом дойде до плащане на сметката вади от джоба си фишека, пречупва го на две и плаща сметката със злато.

Казаха ми, че ме извикали да гледам изпълнението на интересен номер, което съгласно програмата ще се изпълни в полунощ от новодошла сибирянска звезда. Тежката копринена завеса пред сцената бавно се разтваря, лампите угасват и само

кръстосаната светлина на прожекторите осветява застаналото посред сцената малко, хубаво, съвсем голичко сибирянце с разплетени сребърноруси коси, кожата на тялото му прозрачна като чели слънце не видяла. На бюста му са два малки позлатени чапрази, инкрустирани с бляскави камъни, прикачени със съвсем тънки позлатени презрамки. Отпред също малко чепразче прикачено отпред и отзад към коланчето около кръста и от лявата страна се спуща кама инкрустирана с кавказко сребро. Сибирянчето се покланя, надига капака на ковчега тапициран в червено кадифе, а от него излиза бавно грамадна боа. Змията почва от към опашката да се увива около краката на момичето, все по - нагоре по голото и тяло около ханша, кръста, бюста, на главата и прави нещо като корона, най-накрая тя отваря устата си и лапа главата на страшната змия. Чува се едно страхотно съскане и с това номера е приключен, момиченцето се покланя както е увито от змията, при бурни аплодисменти завесата се затваря. Момиченцето, преоблечено в гримьорната, влиза в залата и сяда при родителите си да пият чай. Приятелите ме молят да направя и аз опит сибирянчето да дойде на масата ни. Отивам в партера направо към масата им, поздравявам момиченцето с отличното изпълнение на номера и ги каня да заповядат на нашата маса в ложа № 1. Сибирянчето сладко се усмихна, благодари и каза - завтра. Предложих на бащата една хаванска пура, извиних се и си тръгнах. Разказах на приятелите си за моята неудача за тази вечер и обещанието за следующата.

Часът е един и половина през нощта. Бай Найденов, собственик на вариетето, който по-късно се умопобърка, дойде в ложата ни и ми шепне на ухото, че долу в специалното сепаре за големци г-н Никола Геннадиев – бивш министър, г-н Чуков, главния инспектор на полицията и вуйчо ми Цоньо Селвелиев, който беше едно време дясната ръка на министър-председателя Петков с прякор “Чулака”, са се разгуляли, а между тях е сибирянчето. Слизам в партера, до врата на сепарето е застанал бай Христо – стражар в цивилно облекло, който винаги върви след вуйчо ми като негов телохранител. Бай Христо ме тачеше, той имаше син на моята възраст, на когото като поизносех някой костюм или някоя друга дреха му ги давах.

Замолих го да се поразкара и полуотворих тапицираната с кожа двойна врата. Изненадата ми беше голяма – постлана голяма лъскава рогозка върху персийския килим, господата със захвърлени горни дрехи и възглавнички в безпорядък, шишетата с шампанско, бисквити, бонбони и др. а горкото малко сибирянце почти голичко се свило на една кушетка. Опъналите се на рогозката в разни положения господа бяха като на оргия от типа на Нероновските.

- Добър вечер вуйчо, заминавам за Габрово и реших да ти се обадя! -
Сне си черните рогови очила, заглади си черната дълга брада, загледаме някак си изненадано и извика:

- Ако ти утре не замине, по етапен ред ще те изпратя!

Поклоних се, казах сбогом и притворих вратата. Бай Христо подслушал разговора и ми шепти:

- И да нареди за заминаването ти, аз няма да го изпълня.

Качих се в нашата ложа и разправих какво съм видял...

КУБАНИТА ДОЛОРЕС В СОФИЯ

... Със завръщането си от Виена аз бях осведомил приятелите си за очакваното посещение на високата особа. Извадих получената телеграма, подадох им я и двамата изненадани едновременно извикаха:

- Пристига!

За малко време се гледаме и мълчим. Първи заговори Мелхамето и ми казва: утре в десет часа сутринта ще дойде в хотела, за да се уточним приготовленията!

На другия ден пристъпихме към изпълнение на плана. Първо отиваме в хотел “Империял”, намираме познатия ни син на съдържателя г-н Смолински и го замолваме, като му казахме, че на парите не държим, да се разпорежи да бъде подготвен най-големия и най - луксозен апартамент. Да се застелят навред персийски килими. В салона да се внесе роял, в средата тежка маса, покрита с бяла ленена покривка и копринени кърпи. В средата на масата да се постави старинния сребърен прибор от който ще се наливат кристалните чаши с шампанско, високо меко кресло с четири тежки тапицирани стола с високи облегалки, навред да бъде осветено, измито и избърсано. Ваната да скрипти от чистота, на постамент до нея да се постави голямо стъкло одеколон “Помпея”, борова есенция, сапун и шампоан “Коти” крем, пудра и нова, мека хавлия.

Отивам на ул. “Леге” при ювелира Ованесов и го помолих да ми покаже най-скъпите и изящни колиета и огърлици, които има. Извади от касата няколко вида, спряхме се на платинено кордонче с обковано в него доста голямо брилянтче. Показа ми кутия от ковано сребро, елипсовидна с голям камък на капака аметист, специално за бижу. Харесах я и взех две - за мене другата. Всичко опаковано го прибрах в чантата си. Сметка за разходите държеше Мелхаме. Намираме съдържателя на хотел – ресторант “Панак” г-н Карагъзов и уговорихме деня и часа, когато трябва на определеното място да бъдат тримата сервитьори, облечени елегантно и да са донесли сандвичи с хайвер, десерти от сладкиш и плодове, шампанско, коантро - всичко във фини сервиси и кристални чаши.

Ден преди пристигането на скъпата гостенка с Мелхаме си дадохме среща в бирария “Червен рак” на Мориц Рат и се нагласихме щото в деня на пристигането, облечени официално да сме в банкетната зала на хотел “Империял”. Осведомени сме по телефона че влакът е пристигнал и ние с нетърпение очакваме гостите. Не се мина много време и Кубанита Долорес, съпроводжана от приятелят ни Думбалаков пристигнаха. Той я води през парадния вход в безупречно подредения апартамент, оставя я да почине и дойде при нас в салона. Каза ни, че пътували много добре, че двамата били в добро форма и настроение, тя е радостна че посещава нашата красива столица. След взетата баня и малка почивка, облякла съвсем по голо копринен пеньоар в цвят бельо марен, пристегнала го с дебел шнур от златна лионска сърма с два тежки пискюла, обула на бос крак пантофки от сребърно ламе, като че ли беше царицата на Картаген в разцвета на младостта, със скъпоценна диадема в тежката черна коса. Испанка с цялата си мургава, мощна и страстна фигура.

Ние я посрещнахме с нашето сърдечно “добре дошла”, целувам и ръка и представям двамата си приятели – гвардейският поручик Паница и Мелхаме - син на турския пълномощен министър в София. Дамата извади златни верижки с прикрепена към всяка една позлатено медальонче, от едната страна на което е гравирани в профил главата и, а от другата страна емалиран вензел на фамилните и букви и поднася на всеки един от нас за спомен по едно от тези медальончета. Официалната част се приключи набързо, започнахме разговори на разни теми и езици при наздрависи с коантро. Минаваме на шампанско, сервират се различни сандвичи, опашки от раци, гаруси и черен хайвер в малки каченца с марка “самая лучшая икра”, а между десертите триетажна портокалова торта. Главният сервитьор налива кристалните чаши от старинния сребърен прибор с шампанско “Мум”, чукнахме се и изпразнихме чашите. Към единадесет часа вечерта сме в отлично форма и настроение, приятелят ни Мелхаме е при рояла и свири игриво испанско болеро – дамата овладяна от бохемски влечения, изважда изящно изработени кастанети, поставя ги на пръстите си и започва да танцува, игриво и неповторимо. Възхитен от играта, гвардейския офицер Паница я помоли да изпее най-любимата си песен, изправена до рояла тя изпя една канцонета, за чудното изпълнение на която възторжено я акламирахме и и поднесохме алени рози, които се надпреварвахме да грабим от вази и жардиниери. Пиршеството е в разгара си, настроените е силно

повишено, дамата изува едната си обувка и както е седнала на високото кресло с бърз замах отваря кранчето на прибора и налива от искрящото шампанско, взема от барчето до нея кристалното стъкло с шартрьоз, допълва обувката – вълшебния коктейл “а ла Долорес” е готов. От дясната и страна е Думбалаков, сияюща тя му подава пълната обувка със златна катарاما, той се покланя и прав произнася по немски тост в нейна чест, отпива и я подава на столичния Аполон, най-красивото момче на София, гвардейския поручик Паница. Той произнася на френски благодарствено слово за гдето дамата е благоволила да направи високата чест и изпълнила даденото обещание да ни посети, отпива от течността и подава скъпата обувка на Мелхеме, който е до него – станал прав, много разгорещен произнася на английски прочувствено слово за здравето и дългоденствието на прекрасната гостенка, отпива доста от коктейла, който назова амброзия каквато боговете на Олимп не са пили и ми подава пантофката. Мен взе да ме избива клисава пот. Изправям се доста смутен, но нещо ме осени, деликатно подхвърлих върху персийския килим обувката ламе с останалото в нея съдържание, взех кристалната и чаша, отвъртях кранчето на прибора, напълних нейната и моята с шампанско, устремих погледа си в учудената дама, вярващ че вдъхновението ще ме осени и произнесох с артистичен апломб и чувство:

О, пий от таз кристална чаша
рубини бляскат в нея
на слънцето лъчи последни,
Изпий! Отново ще наля
ще цъфне щастието пак по твоите кърваво алени устни,
не чуеш ли, в тоз кристал звънтят
смразени моите сълзи на страдна гръд
с твоя смях, отдавна отронени без жал.

Поднесох и пълната чаша, казах и “екс ла шапел”, чукнахме се и на будершафт изпразнихме едновременно чашите и се целунахме.

Чуха се ръкопляскания и в този тържествен момент аз и поднесох от страна на нас четиримата ръчно кованата сребърна кутия с монтиран голям камък аметист на капака, а вътре - платиненото кордонче с прикачен на верижката фино окован брилянт. Приятно изненадана, гостенката ни с неподражаема грация извади от кутията колието, закопча го на изваяната си шия като произнесе: “На тази огърлица ще гледам като на талисман, който ще носи щастие за нас петимата ни искрени приятели!” Казаното от мен импровизирано слово и направило впечатление и тя замоли да и го запиша. След това се поклони и се оттегли в интимните си покои. В отсъствието и ние почнахме да премишляваме как и къде ще прекараме утрешния ден. Прислугата е освободена, дамата ни кани по единично на интимен разговор, но в това време се дънка на нашата врата с приклад на пушка, отваряме я, влизат четирима войници с натъкнати ножове на пушките, а след тях Анков от двореца, извикват “горе ръцете” и един от войниците почна да ни обискара, а поручик Паница си откачи сабята и я подаде. Офицера капитан извика: “В името на закона сте арестувани.” Мелхаме извади и му подаде някакъв дипломатически документ, прочетоха го, поозадачиха се, върнаха му го и нищо не казаха. Поставиха двама от войниците на пост пред спалнята на дамата, а нас четиримата поведоха за първи полицейски участък зад паметника на цар Освободител. Влязохме в кабинета на някакъв инспектор в присъствието на капитана и Анков. Бяхме разпитани най-подробно относително Кубанита Долорес. Думбалаков и аз разправихме как сме се запознали с нея на път за Семеринг, по нейна покана сме отишли в двореца и от наша страна сме я поканили да погостува някой ден в София. Каза ни се, че ако не мълчим и не подпишем декларация в тази смисъл ще бъдем интернирани. Един по едни си сложихме подписите върху изготвената декларация, върнаха на поручик Паница

сабията. Кубанита Долорес е откарана със закрыта кола до железопътната гара, настанена в специално дворцово купе прикачено към преминаващия Ориент-експрес от Цариград за Париж и изпратена за Виена, придружена от дворецов офицер, облечен цивилно. Види се по донесение от Семеринг до двореца София, дворецовата тайна служба е открила дошлата при строго инкогнито в София метреса на Кобургготския принц. Открили местопребиваването и те сложиха край на тази авантюра. Усилията на репортерите на излизащите в столицата ежедневници – Крапчевата “Зора” и “Шанговата “Вечерна поща” останаха напразни и те нищо не успяха да публикуват за тази наша сензационна акция.

Кобургската династия, парвенютата от дворецовата камарила и царедворците от времето на Фердинанд избегнаха един голям публичен скандал. Живота си отива и най-хубавите мигове са само спомени !

ФАБРИКАТА

И така, собственик съм на най-старата, първа Българска фабрика за фин трикотаж. Завидно финансово положение, акционер и подпредседател на “Индустириална банка “Габрово”. Разполагам с големи влогови сметки в Банка Български кредит, Популярна банка и Италианска банка – София. Избран съм за член на Търновско Индустириалната Камара във Варна. Председател съм на секцията за трикотажната индустрия при съюза на Българските индустриалци в София, член съм във висшия партийен съвет на Национал-либералната партия в България. Награден съм с орден за храброст, носител съм на синята лента символ на гражданска и военна добродетел. По случай стогодишнината на Българската индустрия съм награден първи в Габрово по благоволение на Негово Величество Цар Борис III с кавалерския кръст “Свети Александър” първи степен. За участие в Балканската война съм награден със сребърен медал, а за участие в Първата световна война със златен медал.

Първата ми и най-важна задача беше да започна изпълнението на начертания приживе от баща ми и брат ми план за разширение на фабричните постройки, за доставяне на по-съвършени машини и по-мощен двигател. Често пъти поради повреда в турбините на електроцентралата и Беров, електрическият ток прекъсваше с часове, машините спираха, което се отразяваше зле и причиняваше загуби. Наложих се и през 1927 г. доставих от Германия вертикален дизел мотор от петдесет конски сили система “Юнкерс”. Моторът е доставен комплект с генератор за получаване ел. осветление за фабриката и жилищните постройки. За монтирането и пускането в движение дойде от Германия специалист инженер и мотора пуснат в действие ми костваше шестотин хиляди лева.

Завърших удължаването на фабричната постройка до Бакойския баир, започнах втория етаж и излях покривната железобетонна плоча. Построих жилище за работниците състоящо се от десет стаи, образцово обзавеждане, по цялото продължение на жилището широка веранда. Приземен етаж, служещ за складово помещение на сурови материали. Къщата в която живеем е с фасада към бул. Априлов, основно ремонтирана . В градината от южната страна на фабриката построих голям бетонов резервоар за вода необходима за охлаждане на мотора, чешма и остъклена беседка, а пътят който води към беседката е с пергула обвита с чудно хубава тъмно синя глициния, алеята постлана с обли цветни камъчета. Овощна и цветна градина около десет декара, цветната градина е засадена с декоративни храсти и цветя, част от който ми изпращаше г-н Шипаров, директора на двореца Евксиноград.

Напояването ставаше с прокараните тръби с вода в десет шахти. Фабричният район е ограден с бетонова ограда, а върху нея желязна работена от Барух по модел от инж. Агура, и един ред борчета. Районът се охраняваше и градината се поддържаше от вардианин- хърватин . От към северната страна построих здание и инсталирах в него

парен котел за отопление на фабриката, на работническата кухня и баня и столовата за работниците.

МАГАЗИНА

Отидох в София по сключване на договора за вземане под наем на магазин находящ се на ул. Леге № 13. От магазина на Леон Фрий е купена луксозна тапицирана с копринен плат кушетка, а от магазина на Факгер - столче за тоалетна маса, картини и статуя на богинята на музиката.

По препоръка на баджанака ми инж. Д. Агура, възложих на архитект Младенов обзавеждането на магазина. Набавих контролна каса. При "Ненинг" поръчах гарнитура масичка с четири табуретки, въртящо голямо огледало и параван – всичко от птичи явор. Фирма по цялото протежение на магазина от черно стъкло в рамка – буквите художествено вдълбани с бронз.

Стоката пристигна със счетоводителя Бакоев и магазинера Ялмазов и се почна подреждането. Зет ми полковник Начев, запасен офицер – пенсионер, пое длъжността касиер. Наредих в Габрово Пенчо Рибарев, който беше таен агент в полицията да дойде веднага в София, той на другия ден към обяд беше в магазина. Завеждам го в бирхалето на хотел "България" да се нахраним. Казах му, че службата, която заемаш в Габрово е непочтена и хората те презират. Решил съм да те назнача за управител на магазина със заплата четири хиляди лева на месец. Той се зарадва, съгласи се и когато да ми благодари заплака. Назначих две продавачки. Магазина е с галерия, поръчах на "Братя Маджункови" в Русе да изпратят четири дълги № 12 плетачни машини за изработване по поръчка на фини дамски блузи и др. Изпратиха от фабрика Габрово боядисани вносни камгарни преди и опитни плетачки.

Рибарев излезе голям неблагодарник. След 3-4 месеца започнал да закача едната от продавачките, македонка и едвам го отървах от брата и, който извади кама да го убива. Простих му и натоварих другата продавачка Мара да следи Рибарев във всичко. Минаха години, печалбата от магазина е слаба. Реших да закрия магазина - пращам счетоводителя Бакоев да замине и го ликвидира, като всичката стока на стойност милион и половина депозира у Агура и да се продава на едро по определени цени. Рибарев се оженил за едно момиче което имало върху къщата си ипотека и в последните дни Рибарев изтегля от текущата ми сметка в "Италианска банка" към 80 000 лева за изплащане ипотеката. Вдига рамене и казва, че не може да върне сумата. Дава лоши съвети на Агура и продават стоката на ангро с намалени цени.

МАТИЛДА

Частите от разгромената белогвардейска армия на Деникин са дебаркирали по бреговете на Средиземно море.

Доблестни офицери от различни войскови поделения произхождащи от стари аристократични фамилии на царска Русия са оставили костите си по бойните полета, а други при отстъплението -тежко ранени - по липса на лекарства и лекарска помощ загинали из пущинаците на полуострова "Галиполи" или останали за през целия си живот инвалиди.

Жените им беззащитни и безпомощни вдовици се пръснали по различните страни на Континента да търсят подслон и прехрана – голям брой от тях са се установили в гостоприемна братска България да търсят поминък. Около двадесет находчиви и енергийчи жени рускини са изпратени от някаква комисия при градската община в

предприятието ми с поръчение да ги приема и настаня на работа . Тези жени в миналото не са работили и не знаят в игла конец да вдянат.

Приех и наредих да им зачислят по една специална моторна шевна машина, представиха каквито документи разполагаха и им се издадоха от инспекцията на труда работнически книжки с които да си служат при болест за безплатно лечение и др. Наредих майстори и специалистки шивачки да ги запознаят с пускане в движение на машините и начина на работенето с тях.

Находчиви културни жени, те за кратко време усвоиха начина на работеното с поверената им машина. Възприели възложената им работа започнаха да предават надплановата продукция, която им се заплащаше отделно на парче.

Разполагайки с час за почивка ме замолиха да им определя място за пушене – оставих им на разположение фабричния стол при условие и ще се поддържа чист и проветрен. Стола е обширен комфортно обзаведен и с богат резонанс – хареса им се и започнаха в свободното време да се събират на спявка.

Образуваха хор с подбран репертоар от песни подходящи за времето което изживяват, песни с тъжни мелодии и песни на отчаянието, те често предизвикваха сълзи в очите на тез която ги слушаха.

Матилда беше тяхната диригентка и солистка, съпруга на гвардий- полковник Пилософ - син на генерала със същото име убит в освободителната Руско-турска война на връх Шипка. Фамилното име на генерала, датата на раждането му и на гибелта му са вдълбани в една от многото мраморни плочи приковани по стените на величестния храм-паметник в село Шипка.

Съпругът на Матилда е починал от раните си из пушнияците на полуострова Галиполи като действащ офицер в армията на Деникин....

Във фабриката ми съботен ден следобед не се работи, и вечер се чуваше като пееха в работническия стол италианските песни “Роза ди маджо” и “Донна мата”.

Неделен ден е и към осем часа вечерта очаквам гости от София, помолих хубавата Матилда заедно с пълния състав на хора да ни посетят в къщи и изпеят някои от любимите си песни. Дойдоха и пяха великолепно – една от гостенките следвала в лицея за благородни девици в гр. Киев е госпожица Атина Болярска - красавица с много хубава коса, казват, че който я види я заобиква заради дебелите и дълги две черни плитки. Замолих Матилда да изпее някои от любимите и арии из класиката, но тя види се от скромност се опита да откаже, намесиха се и другите присъстващи, накрая склони, приближи се до пианото и започна да пее. Направи силно впечатление с мощния си силен и плътен глас в арията на “ Кармен” и особено с арията на Азучена из операта “Трубадур”.

Матилда е драматично сопрано, следвала музикална академия в Москва. Тя пъ знаменито , неповторимо и присъстващите останаха приковани на местата си и със затаен дъх изслушаха великолепно изпълнение с бурни ръкопляскания а други се втурнаха да и поднесат цветя, да й стиснат ръцете, да я поздравят и целунат.

БМ. По-късно научих, че този хор е имигрирал в Лондон, където под името “ХОР ОРЛОВ” получава световна известност. Нашата приятелка Пепа д-р Пенчева – Ботева ми е пускала тяхна плоча, която аз за съжаление не записах своевременно. После тази плоча изчезна.

СБИВАНЕ С КОМУНИСТИТЕ

/Трябва да е било по времето на Ал. Стамболийски/

Андрей Цанков от Габрово завеждащ Софийския клон на фирмата “Йосиф Р. Цанков и С №”, член на Национално -либералната партия в Габрово подари една малко износена лека кола на партията ни. За снабдяването ѝ с нови гуми, части и инструменти аз

внесох в партийната каса безвъзмездно 15 000 лева. Четирима делегати за конгреса на партията в София се връщаме с нея кола за Габрово. Вечерта след нашето пристигане младежката ни група която брой над сто млади и бойки момчета на която председател бях аз като член на висшия партийен съвет в София, навлизат в театралния салон в Казиното с цел да разтурят събранието на комунистите, става сбиване и нашите момчета нараняват няколко комунисти. Донесе ни се, че управляващите земеделци са решили да ни арестуват нас членовете на управителния съвет на партията. Решихме да не сме в града и с колата заминахме по пътя за Севлиево. Съобщено от Габрово на Държавна сигурност в Севлиево, въоръжени милиционери излизат да ни пресрещнат и арестуват, но не успяха. Трябваше да се върнем. В завоя на пътя при Пиклюва Чука ни посрещат милиционери и въоръжени комунисти от Габрово. Спираме колата на стотина крачки, пръскаме се зад разни прикрития, дървета, телефонни стълбове и колата започваме да отговаряме на стрелбата им с револверни изстрели. Стрелбата продължи, ние не отстъпваме, хвърлиха бомба бухалка повредиха колата и ние се принудихме да избягаме по близкото дере до билото на баира и от там все по баирите се отзовахме близо до фабрика “Габрово” и скрихме в мазата. Натовареното от нас неутрално лице да преговаря с властващите земеделски народни представители Стайко Панайотов и Борис Попов. Върховната власт в града се постигна по споразумение, ние да не се явяваме в милицията, а младежката ни партийна група да бъде въздържана от провокации срещу комунисти и земеделци.

ИВАНКА

Искам да разкажа нещо и за известния артист Йордан Сейков – родом от гр. Габрово, произхожда от добро състоятелно семейство, следвал търговска школа за бухгалтер, но тази професия не му се харесва и решава да се яви на изпит за театрален артист, изпита е издържан отлично и Сейков е приет като артист в народния театър, не след много изпратен в Русия да следва драматургия, която завършва и се връща на работа в Народния театър.

Още като дете Сейков е с артистични наклонности рецитираше стихотворения, а за имитиране беше незаменим.

.....

Получавам телеграма от Йордан Сейков, че заедно с Георги Стаматов пристигат и ще ми гостуват няколко дни, те са големи артисти от Софийския народен театър. Пристигнаха благополучно, оставих им на разположение спалня и кухнята с двете слугини, понеже пожелаха готвенето да става с тяхно участие. Всяка сутрин имаха навреме необходимите продукти. Пожелаха да ги разведа и разгледат фабриката. Г-н Стаматов се спре пред момичето което обслужваше автоматичните бродирни машини и заговори с него, от село е на име Иванка. Издържана парично от Пенчо Семов, завършило стопанското училище в гр. Велико Търново, негов роднина го доведе и остави на работа в мойто предприятие. Момичето младо, хубаво, спретнато и чисто облечено, майка ми често го викаше да прислужва когато имаше гости. Иванка уловила окото на Стаматов, а Сейков я наричаше “девойчето с прозрачната кожа, бяла и сочна като узрял плод.” Помолиха ме да я освобождавам сутрин за да им сервира на закуска. Не можех да откажа и наредих на надзирателката да я праща сутрин в столовата да ги обслужва. Една сутрин момичето им налива и поднася пълни чаши с вино. В добро настроение г-н Стаматов рецитира с патос едно сантиментално стихотворение, Иванка затрогната го поздравява, а той още не обръснат я прегърнал и нацелувал по страните които понадраскал. Момичето разплакано влиза в кабинета ми, показва разкърваните си странички и ми се оплаква и ми заявява, че повече не иска да бъде изпращана да им обслужва. В него ден се изплащат работническите заплати. Иванка си получи сумата за изработеното и отделно подписа авансова разписка за 500 лева който касиера и

броил. На другия ден я няма на работа, но оставила бележка на другарката си че заминава в гр. Русе и оттам за Германия с работническа група.

На другият ден след случилото се с Иванка двамата ми приятели ме питат и се чудят защо Иванка я няма. Казвам им навярно е на лечение в клиниката да и лекуват издрасканите страни – те се смеят. Няколкото дни, особено когато бях свободен, прекарвахме много забавно, весело и приятно. Йордан Сейков е незаменим в хумора, а Стаматов е непостижим в декламираше на стихотворения. От двамата приятели аз научих да рецитирам между другите и следното стихотворение автор на което не мога да си спомня:

Когато заспя аз в земята студена
и замлъкна във подгробни дъски
не идвай на гроба ми скръбна просълзена
да мокриш праха им с твоите сълзи

Ти да ми помогнеш не беше в сила
когато отчаян се мъчех страдах
и сега над моя студена могила
не идвай, не стъпай върху моя прах

Грешка ли беше, или ти виновата
днес е безразлично заради мен
спокойствие искам за душата
дай ми да отдъхна в гроба студен

Бъди ти свободна, люби се, пленявай
и ти от мен укор не чакай строг
едно ще те моля от там не минавай
гдето ще почивам в мрачния гроб.

ЕВКСИНОГРАД

Сезона за почивка край Черноморието в разгара си, приятелят ми артиста Георги Стаматов*

*СТАМАТОВ Георги Александров (1893-1965)

Български драматичен актьор, режисьор, професор. Съпруг на П. Герганова. /Българска Енциклопедия/

е във Варна – запознава се с богатата италианска контеса синьора Жозефина - млада и симпатична, сближават се и наемат една приказна вила на път за Евксиноград с обширни цветни и плодови градини по терасите на които се слиза до брега на морето.

Налага ми се да замина за Варна по уреждане на сметки с търговската фирма “Братя Кокашвели”. От София пристигнали във фабриката архитект Лалов заедно с някакъв чужденец. Директора ми Петев им казва, че се намирам във Варна, взели адреса и потеглили за черноморската красавица. По телефона от Габрово съм уведомен за пристигането на гостите. С Лалов се бяхме сприятелили по времето, когато група архитекти и инженери ръководеха строежа на далекопровода в Габрово .

На път за квартирата си, при главния вход за морската градина ме засече голяма луксозна кола, от която излязоха приятелят ми Лалов и млад елегантен чужденец - казва се инж. Роберт Шулц.

Лалов дойде при мен, улови ми двете ръце и казва “Сега, бай Андрея, като те хванахме отърване няма да има, води ни!”

Във бюфета на морската градина всички маси са заети от множество посетители, на запазена голяма маса са контеса синьора Жозефина с приятеля си - артиста от народния

театър Георги Стаматов. Забелязали ме, че вода чужденец и търся свободна маса, те ми дават знак с вдигане на ръка да отидем при тях, представих гостите си инж. Шулц и арх. Лалов – насядахме на кафе и коняк медицинал. След което изпихме по няколко чашки от коняка, дойдоха при нас на масата г-н Слави Греков, секретар на търговско-индустриалната камара и професор в търговската академия във Варна и Слави Тошев, директор на Банка български кредит, син на министъра-председателя Андрея Тошев, тези две личности са мои познати и близки приятели на Стаматов.

Любезната контеса синьора Жозефина ни кани да отидем на вилата им, за да ни почерпи с някакъв специален коктейл и ние се съгласихме. Отидохме. Голямо стъкло се донесе и домакинята наля чашите, чуквахме се и пихме за нейно здраве, пихме по още няколко чаши от хубавия коктейл и Стаматов предложи, ако нямаме нищо против, да поиграем един час на покер. Образувахме карето, определи се стойността на жетона пет лева, картите се раздадоха - реланса ще бъде троен и на края ще се играе грас. Дамата се извини, че ще отсъства за малко, ние играем, черпим се и пеем - покера се превърна в оперен. Определеното време изтече, едни черпят, други губят, г-н Шулц видял, че пуша лула, ми подава кутия пресован тютюн подарък, тютюна е от най-фино качество, на дъсчици, аромата на лулата, запалена с него е божествен и малко приятно замайващ.

Време е за вечеря, но инженера нещо не е във форма. С Лалов трябва да го заведем до хотела и настаним. Извинихме се на дамата, че за съжаление не ще се отзовем на поканата за вечеря. Преди да тръгнем, предложих утре, ако Шулц е добре, да се разходим към Евксиноград - съгласни са, тръгване сутринта след десет часа.

На другия ден преди десет съм в хотела, инженерът е добре, вземам общия телефон на двореца Евксиноград и моля дежурната да ме свърже с господин директора Шипаров, след малко той се обажда, казвам му:

- Момерин от Габрово е на телефона, обаждам ви се от Варна. Пристигнал съм тук с архитект Лалов и един чужденец инженер Роберт Шулц от гр.Цюрих – Швейцария заедно със артиста Стаматов и приятелката му контеса Жозефина - ще ви бъде ли възможно да ни приемете да поразгледаме туй, което е позволено в двореца и около него?

-Много ще се радвам да ви видя, с голямо удоволствие ще ви приема и ви очаквам!

– Тръгваме след малко, благодаря и довиждане.

На определеното място паркираме двете коли, а при главния вход за двореца са на пост двама гвардейци с натъкнати ножове на пушките, на среща ни иде господин Шипаров. Представих гостите си. Приятелите ми са много изненадани от туй, което става, защото те знаят, че отиваме в Евксиноград, но не и в двореца. Отведени сме от г-н директора в една царски обзаведена приемна, резби, килими, цялата обстановка в старобългарски стил и таман ще сядаме на разкошните старинни кресла, влиза маршала на двореца генерал Савов. Г-н Шипаров ме представя, а пък аз от своя страна представям:

- Контеса синьора Жозефина, артиста г-н Георги Стаматов, господин Роберт Шулц инженер, директор на фирмата “Броунбовеи” с централа гр. Цюрих- Швейцария и господин Лалов главен архитект в министерството на благоустройството.

Донесе се изящно гравирана старинна обла маса, стъкло сливова ракия, приготвена от монасите на светата Троянска обител със седемдесет бурена по секретната рецепта, сложи се апетитна салата от разни зеленчуци, пихме по три чашки от прекрасното тайно питие и синьора контесата изяви желание да видим по-интересните неща от двореца, парка и цветните градини. Видяхме доста интересни старинни и ценни исторически предмети и надникнахме дори в бившите покои на починалата царица Елеонора. Приятелят ми Шипаров ни покани в неговото жилище, любезно ни посрещна госпожата му, поднесе ни се по стар български обичай по лъжичка бяло сладко, натопена в чаша студена вода, след това се отвори бутилка със старо бяло вино от

царските изби с етикет корона, поднесе се чудно хубава луканка, изпихме две бутилки, всичко беше много хубаво. Време е да си отиваме, сбогувахме се със симпатичните домакини, през това време Шипаров ме разпитва как е жена ми, поздравява я най-сърдечно и кани да го посетим.

Влизаме в друг един салон, обзаведен приказно в модерен стил, потънал в бясък, там е господин генерала, благодарим за приема и се сбогуваме. Пред колите е оставена продълговата кошница с легнало наредени осем бутилки вино с марка корона, една саксия с разцъфтяла в нея азалия с поставена картичка за г-жа Момерин. Домакинята поднесе на дамата разкошен букет, също от азалии. Трогнати от сърдечния прием благодарим от сърце и заминаваме.

Спираме колите пред вилата на контесата. Стаматов и аз поднасяме саксията на дамата, а Лалов занася в колата им две бутилки вино.

Разделихме се до вечерта за когато сме поканени на вечеря в ресторант “Бел-вю” край морето от контесата и Стаматов.

ЗАЕМ НА “СВОБОДАТА”

Открита е подписка за записване облигации за заема на свободата. Посещава ме в кантората при фабриката двучленна комисия в състав Петър Хаджи Стойчев, председател на съюза на Габровските промишленици и съдията при Габровски народен съд Иван Йонков Калпазанов. Направиха ми предложение да запиша облигации за десет милиона, аз ги гледам, чудя им се и се смея. Петър Стойчев малко натъртено ми каза, не се смей Андрея, пластовете се изместиха, сега вие печелите много и много ще записвате. Ние сме натоварени от върховната комисия да ти съобщим това тяхно решение. Отговарям, че против решението “отгоре” нямам нищо против, но за отделяне налични пари лева десет милиона нямам възможност, ако обаче вие двамата ми станете гаранتي пред Българска Народна банка да сключи заем за няколко милиона, ще запиша облигации за колкото върховната комисия ми е определила. Двамата си прехапах езиците и млъкнаха – мина дълга пауза. Почнаха да ме увещават наново, до като най-после се спогодихме и записах облигации за осем милиона лева.

Настъпи първия тираж на заема, директора на Банка Български кредит, мой първи братовчед Илия П. Тимев, на когото съм дал номерата на облигациите, ми съобщава по телефона, че облигациите ми са излезли в тираж кръгло за един милион. Изпратих му печелившите облигации да ги осребри заедно с купоните и сумата да мине по текущата ми сметка.

По това студено време дърва за огрев и не се намираха, а на Илия Тимев се бяха родили две близначета. Наредих да му се пренесат веднага в къщи от нарязаните във фабриката десет кубика дърва.

Работниците и персонала при фабриката, въодушевени от патриотизъм, в първите дни на подписката за заема записваха суми не по силите им, но когато настъпиха сроковете за плащане, затруднени, те ме замолиха да изплатя първоначалните вноски и да поема облигациите върху себе си, възлизали общо за петстотин хиляди лева. По този начин облигациите ми се закръглиха на лева седем милиона и петстотин хиляди.

ИЗЛОЖБАТА

Струва ми се, че това беше по време второто регентство. Урежда се изложба на Габровската индустрия в Априловската гимназия. Дадох ми една голяма класна стая на първия етаж. Климатът по това време беше такъв, че не трябваше да се щадят средства, за да се представи предприятието на висота. По проспекти от странство се започва подреждането на щанда със съдействието на опитни художници. Цялата стена в дъното на стаята е тапицирана с плътен, чер копринен плат. На метър и половина от

стената е монтирана арка облекчена в бял копринен плат, боядисан, имитиращ мрамор. Арката е с шест сводообразни отвора през които свободно може да се минава. Най-отгоре в средата на арката са прикрепени едри релефни позлатени цифри годината в която е основана фабриката – 1890.

Шест дебели, високи около метър и половина металически никелирани стойки с прикрепени към всяка от тях гипсова маска, представляваща главата на красива жена в естествена големина, боядисана в сребърен бронз са поставени малко по навътре по средата на всеки отвор. Около всяка стойка са нахвърлени дамски копринени ношници с бродерия в различни цветове и апликации, пенюари, бродирани комбинизони и пижами. На специални постаменти са изложени детски артикули, а отпред от двете страни на щанда манекени, облечени във фино дамско облекло. Пода е постлан с плетени жакардови ковертюри, а върху тях нахвърлени небрежно дамски рокли, жакети, блузи, халати и мъжки кабинетни пижами. Щанда е затъмнен и два скрити прожектора осветяват феерично арката. Притежаваните награди от международните изложби – златни медали са изложени върху дебела правоъгълна поставка, облечена в черно кадифе. По средата отпред е спусната от тавана на дебел копринен шнур стъклена фирма с надпис “Първа Българска фабрика за фин трикотаж А. Х. Момерин” От двете страни на щанда по една масичка е поставена ваза с натопени свежи рози и куп проспекти и реклами от които посетителите да си вземат. Регентът Тодор Павлов придружен от официални лица посещава щанда, подава ръка и казва:

- Щанда ви е издържан във всяко отношение, експонатите са отлични, поздравявам вас -патриотичния габровски индустриалец.

ИМЕН ДЕН

Тече годината 1946. Може би предчувствайки приближаващите събития, реших да отпразнувам моят имен ден най-тържествено в работническия стол към фабриката. Празнично украсен, пуснато е парното отопление, осветено е навред. По средата на залата е протегната дълга маса, постлана с бяла ленена покривка, поставени са няколко вази с цветя. От двете страни на масата са поставени сервизи с картички кой къде да седне. В скривалището против въздушни нападения лежат две големи каси, едната каса е с бяло, а другата с червено вино, изпратено от братя Влаеви - Сухиндол. Вермут, коняк и отлежала сливова ракия. Прасета – сукалчета, изпечени, тортите за който се грижеше г-жа Надка Лулева, също са готови. Всички поканени личности дойдоха включително религиозната приятелка на Мария от Търново /артистката Елена Стефанова/ и Главния прокурор от Русенския Апелативен съд с жена си, двама млади свещеници с попадийте, а след 12 часа през нощта, завършили участието си в театралната пиеса, пристигат четирима мои приятели артисти от Врачанския театър. Пет млади момичета в бяла премяна започнаха да сервират сандвичи - сцепени кифли намазани с масло и върху него чер хайвер. Към един часа моабета е в разгара си. Свещениците и артистите пееха, а аз рецитирах стихотворения. Някои започнаха да разправят интересни вицове. Жена ми, не можейки да понася цинизми, се извини и под някакъв предлог се оттегли с жената на прокурора и приятелката и от Търново, които и без това щяха да спят в къщи. Банкета се развиваше нормално, гостите са в настроение и се преживяваше неповторимо весело до зори. В този чудно хубав празник лебедовата ми песен се изпя.

НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ

Моят добър и интимен приятел Стефан Сираков ми се обаждат по телефона и ме пита дали съм сам, отговорих му – да, в момента съм сам, казва ми да почакам - идва при мен по много сериозна работа. След малко пристигна, огледа се в кабинета ми дали съм

сам и започна тревожно да ми разправя, че са дошли от София шестдесет милиционера, които ще правят обиск из къщите за злато и др. Предупреди ме - каквото ценно имам въщи да съм го скрил между материалите в склада или фабриката. Той самият, уплашен че ще се въвежда спиртен монопол, беше скрил в склада под фабриката две бомби по 1000 литра вино и едно буре сливова. Жена ми Мария е в София, няма с кого да се посъветвам. Ценностите ми злато, облигации и пари са в специалното за целта скривалище, но някои знаят, че съм закупил облигации от държавния заем за крупна сума.

Подплашен, извадих от скривалището облигациите, занесох ги в кабинета си и сложих тежкия пакет на бюрото си, гледам го и си мисля: само с тях облигации да остана, с годишните купони които ще осребрявам ще имам сигурен годишен доход над тридесет хиляди лева, с тях ще карам докато съм жив. /Не съм знаел комунистите на какво са способни!!/ Докато се суеят къде да ги скрия, на външната фабрична врата се звъни усилено – изтръпнах! Отивам, вдигам секретната заключалка и отварям вратата, нахълтаха веднага цивилен мъж, секретарката ми Велимира Кауфман с шмайзер и две бомби бухалки на кръста, милиционер от София и един от кроячите ми във фабриката - Кирил Нанев, непризнателен за направените му добрини - безчестна и злостна личност, въоръжен също с шмайзер и две бомби на пояса, другите двама държат заредени парабели в ръце. Старшият милиционер вика “Горе ръцете!” Отговарям спокойно, че не съм крадец и се намирам в собственото си предприятие и че ръцете няма да си вдигна, кажете вие защо сте дошли и какво искате от мен? В това време цивилното лице ми подава писмо подписано от министър Петко Кунин, с което се съобщава, че предприятието се национализира и че за комендант назначава приносителя на заповедта Килифарски.

Комендантът ми заповяда да му предам ключовете от касата, дадох му ги и му показвах начина на отварянето на тази английска каса. Извади двете големи железни чекмеджета, натъпкани с папки, банкноти от разни стойности, изсипа ги на бюрото, изчете ги, за да впише намерената сума в протокола който ще състави. Смутен, аз не запомних и не си записах на колко възлизаше тази камара банкноти. По-късно в подробния опис за имущественото ми състояние, при съставяне на инвентара, тази сума и иззетите ценни книжа не се указаха вписани.

- Дайте си портфейла!

Дадох го и той прочете шестдесет банкноти по хиляда лева и други дребни. “Вземете си ги, те ще ви потрябват.” Облигациите от заема на свободата са на бюрото, казвам им “Тези облигации не фигурират по счетоводните книги на предприятието и са лично мои, ще си ги взема.”

-Не може! Ние ще ги опишем и вземем, ако трябва - ще ви бъдат върнати. Предайте каквото оръжие имате !

В касата държа зареден пистолет “Драйзе”, давам им го. Посочвам крояча и казвам, той знае къде вардиянина ми държи пушките, нека да ги донесе. Крояча се обажда: “Той има още един по-малък пистолет барабанлия нека и него ви предаде.”

- Дал съм го на един от собствениците на фабрика Родина, от него го поискайте.

- Дайте всички ключове от фабричните врати и от складовете! – Дадох му ги.

- Ще бъдете повикан при изтегляне на материалите и описа на всичко за съставяне инвентара на предприятието. Свободен сте, идете да си гледате домашната работа!

СЛЕД НАЦИОНАЛИЗАЦИЯТА

КОНЦЛАГЕРИТЕ

На всички дамгосани като фашисти личности не е позволено да заемат каквато и да било държавна служба, изключение се прави за продажниците и доносчиците.

Спасението да се подсигури поне хляба за вкъщи и то ако имаш здрав гръб, е да постъпиш докер в гаровото влагалище или станеш каруцар, ако се сдобиеш с пари и си купиш кон и каруца /както направи моя приятел Велчо Българиев, но той беше много по-млад/.

Трябва да се живее някак. Продадох пианото, шевната машина, но парите не стигат. Наследниците на Начо В. Начев /моят тъст/ притежават над нивата около двадесет декара гора от дебели габърови дървета, наричана “Драганчева курия”. Като се върви по на-горе се стига до втората голяма гора от габър, бряст и бук, наричана, “Усойната”. Всички дървета в нея са високи и прави като свещ, ако поискаш да погледнеш върховете им калпака от главата ти ще падне. Над нея гора след малко вървеж се стига до третата най-дебела гора близо до село Русевци. Реших от страна на наследниците на Начо В. Начев да направя постъпки пред Габровското околийско лесничейство да ми разреши да продам на селсъвета в село Лесичарка известно количество стълбове, нужни им за прокарване в селото на електрическо осветление. Пазарлъка сключихме - да внесат на името на Мария Момерин стойността на стълбовете, преди извозването им до обекта, в Българска Народна банка сумата шестотин и петдесет хиляди лева. Стълбовете ще предам извлечени от гората на поляната и там те самите ще си ги обгарят.

Работниците от село Русевци са готови и почнаха свалянето на дърветата, окастриха ги от клоните и извличаха голите стълбове от поляната.

Обгорени са всички стълбове. Преди да почне изнасянето им се получи от Българска народна банка съобщение, че държат на наша диспозиция сумата лева 650.000.

Стълбовете се извозиха, а секачите продължиха да изсичат останалите маркирани дървета и нареждат дълъг стив от еднометрови цепеници. Дървата за огрев излязоха над сто кубика. Превозването им започна и ги стоварват в двора ни на Падалото, като се нареждат на сухо под сайванта. Вкарана половината от стотях кубика, връчи ми се заповед от градският народен съвет, дървата, които се намират складиран в гората да се извозват на пункта по дървоснабдяването близо до горнокрайския мост. Тези дърва ми бяха заплатени по шестотин лева кубикът.

Съботен ден беше, секачите дойдоха и насядаха на две дълги пейки около масата в двора на така Стефанка Пецова, където живеехме /вече бяхме изгонени от национализираната къща към фабриката/. Започнах да им изплащам изработените надници, платих и на последния работник и отидох в мазата да изнеса две-три бутилки с вино да се почерпим. Излизайки от мазата ме пресреща кърпача на обувки, комуниста Кольо Николов /при него си правехме обувки през войната/, жената на когото е сестра на Райко Дамянов, казва ми ела, че те викат едни хора при пътните врата. Знаех, че след смъртта на Георги Димитров една партида от около четиридесет човека беше изпратена, без да се знае къде и аз също очаквах да бъда задържан. Оставих бутилките на масата, казах на работниците да се почерпят и отидох при двамата тайни агенти и преди да ги попитам защо ме викат, те застанаха от двете ми страни и казаха: “Ще дойдете с нас до Държавна Сигурност”. В това време разбрала каква е работата Мария дойде и ми подаде балтона, а аз и подадох всичките си пари с портфейла заедно и и казах: “Чини ми се че справката ще бъде за дълго, но ти не се тревожи, сбогом”. Беше лятото на 1949 г.

С пристигането в милицията ме вкараха в едно задънено дворче, накараха ме да седна на ниско столче и ме фотографираха, анфас и профил, а след това ме вкараха във влажната маза, отвориха една врата и ме тласнаха в стая с едно малко прозорче, обковано с желязна решетка, в която стая налягали и прави имаше повече от тридесет човека, повечето индустриалци. Това беше втората фурна, която се набираше за изпращане на лагер. В затворническата килия престояхме половин месец, през което време много от нас бяха подложени на разпит – върнали се едвам се влачат, живи да ги

оплачеш. В първите дни връщаха донасяната ни храна от домашните и ни даваха само хляба и завивките.

Към петнадесетия ден ме извика началника на милицията Камберов. Придружен от милиционер, излизаме на пътя и ми заповяда да се покача в покрития камион и да гледам право към дъното му. Казах на началника “Балтона не искам да нося” “Остави го, ние ще го предадем у вас” каза той. Последователно, един по един, всички бяха натъпкани в камиона да гледат прави към дъното с изключение на двама - Лажко и Вагена, които въобще не бяха затворени в нашата килия. Придружаващи камиона, моторизирани и въоръжени милиционери ни откараха на сточната гара и ни натикаха в един еф-конски вагон, затвориха капаците и ги отвориха пак на гарата в Русе, където слязохме и под строй ни спряха пред комендантството, наблъскаха ни в една малка стая на най-горния етаж със заковани прозорци, заключиха вратата и ни оставиха там. Въздухът замърсен, стана тежък и не можеше да се диша. П. Георгиев и още двама припаднаха, почнахме да се редуваме и смучем от ключовата дупка на вратата по - пресен въздух. Не спали, жадни и гладни, сутринта под силна охрана ни отведоха на пристанището, качиха ни нанякакъв параход, на палубата и ни се заповяда да налягаме без да ставаме.

Пристигнахме в Тутракан. Строени по двама, ни отведоха в комендантството и ни заповядаха да налягаме отзад в празното, потънало в мърсотия дворно място – там преспяхме като преди да спим ни се даде нещо да хапнем. Сутринта след проверката, тръгнахме на дълъг път за Ножарево. Придружаваше ни камионетка за тежко болни. Аз страдам от разширени вени и двата ми крака са много подути, оплаках се на архитект Пенчо Бонев, с когото бяхме в една редица, той каза на офицера който ни водеше, офицерът дойде, видя подутините на краката и заповяда да се кача в камионетката. Пристигаме в Ножарево, викат ни под ред, за да ни дадат дрехи да се облечем, дойде моя ред, подхвърлиха ми една изпокъсана, избеляла, синкава рубашка и къси гащета. Гащетата тесни, не могат да се закопчаят, моля домакина да ми ги замени с по-големи, но той ми казва, след два-три дни ще ти станат широки. Завързах ги с канап, как да е облечен, предадох цивилните си дрехи и ме настаниха заедно с доктор Иван Пенчев, Петър Кедев и други още няколко души да отидем в свинарника и да отглеждаме малките прасенца, които ветеринарния лекар, лагериста д-р Чернев от Габрово скопява за угояване.

На другия ден, рано сутринта сме на път за лагера на смъртта Заград далеч някъде в Лудогорието. Настаниха ни в една плевня, вечеряхме, проверка и лягаме за спане. Сутринта пак проверка, закуска и строени по двама на път за обекта гдето ще косим и събираме на купи сухото. Ужасна горещина, до обекта се върви в усилен шаг два часа. По средата на пътя мръсно, със застояла кална вода блато, в което вкарват стадо черни свини, между които и крастави, да лежат вътре в тинята за да оздравеят. Примрели някои за капка вода, прибъгват до блатото с риск да понесат удар с приклада на пушка, простират кърпичката си над водата и смучат да утолят жаждата си.

Пристигаме на обекта, пръснати сме веднага на работа под надзора на милиционери. Страшна е горещината, водата за пиене се носи чак от Ножарево с варели в камион, но я няма никаква. Овчар някакъв донася голяма дървена бъклица с прясна вода, нахвърлихме се върху нея да вземем по глътка вода. Пред мен е свещеник, поема бъклицата, надига и изсушава до капка, подава ми я, надигам да сръбна, но тя е празна. С напукани, разкъравени устни я оставям на земята, а свещеника ме гледа и високо произнася “След голгота иде възкресение!” В дванадесет часа по обед тръгваме под строй в най-силната горещина за лагера да обядваме. Капнали от умора, горещина и жажда се нахвърляхме около варелите с вода да пием и си пълним манерките, обядвахме и след малка почивка сме строени пак на път за обекта.

Изминаха няколко седмици, строени сме за проверка, аз съм в първата редица, коменданта капитан Димов ме загледа в краката - и двата надуты с излезли по тях

големи пришки и ми каза - излезте от строя, а отделението замина. Заповяда ми да отида в мандрата, да надписвам качетата напълнени със сирене с теглото и в бруто и нето, да ги вписвам в складовата книга и за къде се изнасят. Да записвам постъпилото мляко всяка сутрин, а в свободното време да пиша лозунги. Бях много добре.

Един мой познат - фейлетонист, пишеше из вестниците подлистници под псевдоним Ясен, за да послужи на бившия министър Никола Мушанов, който нощем дежуреше над около хиляда черни свини и което беше твърде тежка работа за възрастта му, та този Ясен работеше в щаба и скрои някаква интрига против мен, за да освободя службата в мандрата и я заеме Никола Мушанов. Майсторът на мандрата неопитен, но безстрашен шарлатанин, повреждаше цели казани с мляко и ги изливаше в канала, изнасяше скрито от мен сирене и го продаваше на приятели. За мандрата се носеше редовно вода във варели от Ножарево. Сирене, мляко, айран и вода имах на разположение. От фурната един работник ми носеше по един, два хляба, овчарите ми носеха горски кокошки - костенурки – опечени във фурната, не оставах гладен. Излагах се на голям риск като пълнех манерките на приятели с айран, вода или мляко, когато милиционера се отдалечаваше от мандрата. Задължен бях да се явявам сутрин и вечер на проверка.

Управлението на лагера не разполагаше с техни подготвени хора за някои служби. За ръководител на плаца беше назначен дългогодишния лагерист генерал Вълков. Когато се наложише извънредна работа, той имаше право да извиква лицата, които са на работа в района на плаца и да ги изпрати да свършат належащата работа.

Обширна ливада, засяна с медоносно растение с нацъфтели сини цветчета, погледнато от далеч каточели е планинско езеро. Цветовете почнали да прецъфтяват и семето започнало да пада, то е много дребно, продава се на много висока цена. Вълков извиква бившия регент професор Венелин Ганев, който гледаше над хиляда бели петли, доктор Орошаков бивш кмет на София, адвокатът Моралиев от Търново, бившия министър Буров, един евреин - банкер от София и мен да отидем на ливадата и берем семето. След определено време си давахме почивка и лягахме на зелената морава на приказки. Зададе се по пътя милиционер възседнал кон и кара бързо като бесен, взе да ни приближава и почна да стреля по нас, куршумите зафучаха наблизко. Пристигна, скочи от коня и взе да ни ругае и псува защо не работим и защо сме без охрана. Венелин Ганев кипнал от яд, като се обърна към тоз циганин милиционер напъха го в миша дупка, уплашен циганинът възседна коня, подви си опашката, без да каже гък и замина. Навярно този случай стана причина Венелин Ганев да изпрати чрез сестра си писмо до Васил Коларов, с когото са били състуденти в Швейцария, защото не се минаха десетина дни и той беше освободен от лагера.

Работеше се прекалено много. В грамаден трап до колене потънали в кал наказаните тъпчеха и омесваха калта, други правеха тухли, а храната слаба и малко. Някои от момчетата се принуждаваха да ловят змии, които ги имаше доста, одираха ги, опичаха ги на въглени и ядяха. Лагера ни се състоеше от саманлъци, грамадни хамбари, помещения за свини, които сутрин изкарваха из гората да ядат жълди, помещения за птици и навеси за земеделски сечива и машини.

По-рано тук е имало няколко турски села. През румънското владичество на Добруджа те били завладени от министъра на авиацията. Той сринал къщите и образувал голям чифлик под названието "Заград". Прекарал вода от с. Ножарево, който водопровод сега е сринат, построил голяма солидна вила, като всички врати се крият в стените и целия долен етаж се обръща в грамаден игрален салон. От Букурещ водил със самолета си артистки, балерини и приятели, танцували, бохемствали в срамни оргии и се къпели в басейна изграден от бял мрамор близо до вилата.

Строени една сутрин за проверка, комендантът изважда от папката си едно листче и чете:

- Да излизат от строя и гледат към оградата от плет евреина Барух, Орошаков, Моралиев, Вълков и Момерин!

Отделението се изтегли за обекта, заповяда ни се да си приберем багажа и се покачим на камионетката. Сега чак ми стана ясно, че машинарията скроена за мен от Ясен е да се махна оттук и Мушанов да заеме мястото ми. Интригата срещу ми била че съм непоправим “фашист”. Шофьорът даде газ и камионетката тръгна на път. До пристигането ни в Ножарево се коментираше защо само нас пет човека отделиха и къде ще ни водят? В Ножарево съблякохме дрехите за издаване и облякохме нашите. Качихме се пак в камионетката и под охрана на милиционер, седнал при шофьора се почнаха на тих глас пак коментари, едни се заблуждаваха че ще ни освободят, други, че ще ни застрелят щом навлезем в гъста гора, аз казах, че нито едното, нито другото ще бъде, а вероятно ще бъдем закарани в друг лагер, може би по лош от този, където бяхме. Бях обнадежден, че убийство няма да има щом ни предават дрехите, и комендантът отвори касата и ми даде моят златен часовник. Пристигнахме в Тутракан, шофьора спре на пристана, качихме се на парахода, все придружавани от милиционера. Спряхме в с. Белене. Милиционерът ни заведе в щаба, провериха ни по списъка, дадоха ни дрехи, свалихме нашите цивилни, направихме ги на пакети и надписахме, прекараха ни с лодка на острова и оттам в лагер № 1. Островът е бил във владение на румънската княгиня Персина, и е наречен на нейно име. Зачислен съм в едно отделение на стари, болни и недъгави, готови за храна на лъвовете в зоологическата градина. Живеехме в бараки без прозорци, покрити с царевични стебла, а стените изплетени от върбови клони и замазани с кал. След проверка всеки ляга на определеното му място на наровите и през нощта никой няма право да излиза макар и по малка нужда. За целта до вратата има поставена газена тенекия. Излезе ли някой през нощта - стреля се насреща му. Сутрин под строй, водени от назначения за началник на отделението лагерист и двама милиционери отиваме навътре в острова да изкореняваме грамадни върби за да подготвим терен за засяване. При топене на ледовете островът бива заливан до 1-2 метра височина и наносът, който остава прави почвата много плодородна. Отиването и връщането от обекта става с песен по заповед на милиционера и всеки един е длъжен да я знае:

Сгрешили през народа ние дойдохме,
в ТВО духа си да преродим
и с устрема на новата епоха
Социализъм светъл да строим.

Прелом, прелом в душите и сърцата,
с тоз лозунг създаваме блага,
в рудници дълбоко под земята,
в стопанствата в сред житните нивя.

В труд корав вината ще изкупим,
с просвета своя ум ще възродим
и като нови граждани ще станем
в пътя на народа ни любим.

Когато ний, отново пак свободни,
спечелиме народната любов,
с устрем ще е страната родна
и ще вървим напред с Димитров

Прелом, прелом в душите и сърцата,

с тоз лозунг създаваме блага,
в рудници дълбоко под земята,
в стопанствата в сред житните нивя.

Когато се пее песента милиционерите сноват между редовете и ако забележат, че някои не пее, изяжда един удар с приклад по гърба. Наровете за спане бяха изплетени от груби върбови пръчки и построени на два етажа. За мен беше отредено място на долния нар. Тук е още полковник Младенов по народност македонец, сестра му Райна е оженена за Иван Йонков Калпазанов – съдия в Габрово, наричан с прякор “Калфата”. Младенов беше прекрасен човек, постоянен дежурен по лагер, често ме питаше и се интересуваше за Калфата, но подразбирах, че не го тачи и обича. До него спеше бившият пълномощен министър в Америка Митко Наумов, следва бившият министър Стойчо Мушанов, аз и до мен Богдан Бошнаков. Над мен на горния нар беше се настанила една личност със задача да шпионира какво Стойчо Мушанов говори, но последният се пазеше и избягваше да говори за политика.

С големи усилия и помощта на приятелите аз редовно предавах определената ми работа, това правеше добро впечатление на Младенов, обичаше ме и споделяше с мен много работи из живота си. Каза ми един ден, че го викат в “Белия дом” но не знае за какво. Върна се и ми шепне, че искали да им посочи за назначаване на лице за културо-просветник на отделението. Посочил той няколко известни по способностите си адвокати, журналисти, бивши народни представители, но всички отхвърляли. Накрая предложил мен като дал добри атестации. Комисията с председател коменданта на лагера се спрял на мен. На другия ден милиционерът ме извика и ме заведе в “Белия дом”. Отивам и казах:

- На ваша заповед съм, господин комендант.

- Извиках ви да ви предам, че сме се спрели върху вас и ви се възлага длъжността културо-просветник в ротата.

-Позволете ми господин комендант да Ви благодаря за доверието с което ме обличате, но трябва да ви кажа, че аз съм съвсем неподготвен и неподходящ за заемане на тази отговорна служба. Тук при наличието на толкова много учени личности, други с високо академични звания, не намирате ли, че на мен ще бъде крайно неудобно да ги просвещавам?

-Не намирам! Решението е неотменимо, тук има лице което ще ви инструктира.

-Благодаря ви, ще работя извън силите си за изпълнение на задачите които ще ми се възложат.

Един офицер, бившо военно аташе в Букурещ, въдворен и назначен в лагерната библиотека на работа ми подава един свитък книга.

-Тук ще намерите материал, за да си подготвите реферата за седем години от Сталинградската епопея, деня за отпразнуването на която приближава.

Пламна ми главата, реферат да готвя, а след това всяка вечер в пуст ветрилник с издънени прозорци по ред пред всяко отделение на групата лагеристи да чета уводната статия на вестник “Работническо дело”. Лицата, набелязани в предаденото ми листче да карам да се произнасят по нея. Набелязаните лица бяха бивши министри, пълномощни министри, военни аташета, авиатори, съдии от върховния касационен съд, адвокати и др. Подчертани бяха земеделеца Сърбински, бившият министър Стойчо Мушанов, национал-либерала Думанов и няколко уволнени офицери. Трябва да държа бележка кой как се изказва и с писмен доклад да донасям в “Белия дом”. По-известните личности в лагера знаеха моите твърди убеждения, упоритост и спокойни бяха, че дори с риск на живота си няма да изложа в докладите си никого. Реферата изготвих в обекта по време на работа върху един дънер от паднала изгнила върба, коригиран от военното аташе – библиотекаря, преписах там на чисто. Уречения ден дойде. Плаца с препълнен със строените отделения от лагеристи и коменданта с пълния си щаб от милиционерски

началници. Преди за започна, продължителни ръкопляскания прокълтяха в лагера, това, за да заблудят присъстващата управляваща мафия, че те са се опомнили и тръгнали напред с Димитров. Реферата за седем години от Сталинградската епопея прочетох добре и завърших с одобрения и пак силни ръкопляскания.

В лагера докараха въдворения съдебен следовател в София доктор Кръстанов - запознах се и го питам за новини, каза ми, че звенара Петър Попзлатев - пълномощен министър в Стокхолм е напуснал службата си и потърсил убежище в Швеция. Брат му е един голям подлец въдворен в лагера и назначен да шпионира лагеристите. Срецам го и го питам вярно ли е, че брат му е потърсил убежище, погледна ме подплашено и нищо не ми каза, но отишъл веднага в "Белия дом" и разправил на началника какво съм го питал. Милиционер ми носи бележка да се явя веднага при началника, бивш чиновник в Габровска популярна банка. Избягал в Русия, спуснат след девети с парашут в околностите на гр. Трявна, убива в Балкана две момчета студенти и вместо в затвора го изпращат за началник на лагер № 1 в острова.

Отивам да му се явя. Пред вратата съм, но от стаята му се чува страхотен плач, началникът садист бие безмилостно двама лагеристи, други двама пред вратата, изплашени, ги е страх да влязат, казвам им почакайте аз ще вляза! Почуках и влязох, но той ме върна, като ми каза да почакам малко отвън. Момчетата, които са при него поизбърсали лицата си от кръв и сълзи, едва влачейки се си излязоха. Почуках и пак влязох. Наредено бе лагеристите да се обръщат към милиционера, че и до най-големия началник с обръщение "господин". Казвам му "Добър ден господин началник", а той веднага ме пита: познавате ли ме? Отговарям, че по физиономия го познавам, понеже съм го виждал като чиновник в банката в Габрово, след това ме пита вярно ли е че съм казал на брата на Петър Попзлатев, че той като пълномощен министър в Стокхолм е напуснал поста си и потърсил убежище, казвам му: "Точно така."

- В качеството ти на културно-просветник ти бях наредил да ми се донася и да се вземат мерки за неразпространение на такива зловердни слухове.

...Когато ме извикаха да се явя в Белия дом, аз знаех защо ме викат и питах д-р Кръстанов, да потвърдя ли това, което ми каза, той спокойно ми отговори - ами да!

- Вие сте си образували стол за хранене с бившия съдия в Габрово - Чичоваров, Петко Папазов и други? - казах "Да, вярно, до като си изядем провизиите."

- Кажете ми какво е мнението на Папазов спрямо днешната власт?

Знаех че в Габрово този началник е викал в държавна сигурност Папазов и го е бил най жестоко, затова му отговорих – той вече е друг, напълно приобщен и с политика не се занимава, - Свободен си и кажи на Кръстанов да дойде!

Последният им каза, че ще отиде ако бъде извикан с милиционер, той беше намислил как да се отърве.

Този началник, на когото фамилното име съм забравил, след един ден от срещата ми с него изчезна и друг дойде на негово място, въпросът с Кръстанов се забрави.

Като културно-просветник се представих на новия началник и му предадох молба да бъда освободен от службата, която изпълнявам, понеже съм си загубил очилата - докато получа други от Габрово, за каквито съм писал вече. "Без очила ми е абсолютно невъзможно да работя и моля застъпничеството ви през господин коменданта да бъда освободен, макар и временно." За да се разреши въпроса ми поискаха да посоча подходящи лица, които да представят на г-н коменданта. Посочих адвоката Ячо Хлебаров от Плевен и Никола Зафиров от Стара Загора. Приятелят ми Зафиров беше изпратен на един малък остров на Дунава да гледа свини, - самостоятелен - той беше много доволен от тази си длъжност. Хлебаров назначиха на моето място. Отдяхнах си от отговорност и работа. След моето освобождаване от лагера, Ячо Хлебаров е починал на острова.

Замествам полковник Младенов, който е дежурен по лагер, хората от отделението плевят определените им лехи с някакви насаждения, аз съм легнал под сянката на една

върба. Пристига едно цивилно облечено лице, вади списък и извиква имената на освободените от лагера габровци, мен ме няма в списъка и взех да се плаша, че съм превъдворен без да имам провинения и да съм наказван. Отчаян ми мина през ума, когато ни водят да перем да изчезна из дълбочините в реката. Опомних се и си рекох - тук има лагеристи от четири и пет години и не се отчайват, що за малодушие?

Правят се приготовления за отбелязването на девети юни с голям митинг. Ще изнесе голяма реч земеделския агитатор, въдворен лагерист Ялмазов, наш отделен началник - брат на моя магазинер Рачо Ялмазов във фабриката.

/ Б.М. Бай Иван Ялмаза, който по-късно стана барман в "Балкантурист" и ме посрещаше подчертано любезно, без аз тогава да знам защо./

По тази линия той много ме тачи и уважава, дори се унижаваше като ми носеше чайника, кладеше огън което е забранено и приготвяше от кондензираното мляко закуска за двама ни. Генерал Вълков забелязал за отношенията ми с Ялмазов, а тъй също, че последния готви да произнесе на митинга голяма реч, намира ме изплашен и просълзен, този изнемошял стар лагерист, един от главните участници в преврата на девети юни и ме моли да повлияя на Ялмазов да не споменава името му в речта си и по този начин да се избегнат инциденти. Вълкова го грозеше голяма опасност като главен инициатор в преврата и аз му обещах.

При една среща в лагера по-късно генерал Вълков ми стисна двете ръце и не можа да да намери думи да ми се отблагодари.

Останали са в лагера превъдворени – провинени габровци - Васил Парашкевов, Стефан Тухладжиев и Стефан Сираков. Бобчев и аз не сме превъдворени, но не и освободени. Христо Бобчев, с когото бяхме във Виена, се числи в отделението на криминалистите – престъпници. Ял една и съща храна дълго време, главата му се надула от скорбут, разсеян оставя парите си под раницата, когато спи и апашите около него го крадат систематично. С големи усилия го прехвърлят в нашето отделение, давах му пари да разнообразява храната си като купува от лавката плодове, зеленчуци и др. Не се мина много време и го изпратиха в Софийския затвор, обвинен че по девети юни комунистът Радославов бил хвърлен в котела на фабриката му да изгори. След дълго престояване в затвора е установена невинността му, тъй като по това време не е бил в Габрово и го пускат на свобода. Братовчед ми Сава Момерин случайно го среща и едвам го познал - слаб, гладен, без стотинка в джоба с наметнат скъсан парцал на гърба, същински "Жан-Валжан", дава му колкото пари е имал в портфейла си, завежда го у вуйчо си полковник Стефан Хесапчиев, брат на майка му да седи там докато се съвземе.

Дъждове ваят непрекъснато, ледовете се топят, Дунава пълноводен влачи грамадни ледени блокове, дигите на острова са сринати, водите заливат острова. Кой каквото може да носи взема и бяга към по-високите места на брега, но той е доста далеч, а широките над един метър канали из острова са заличават от буйни талази вода и бряг не се вижда, други задръстени с ледени парчета преливат и страхотно бучат, едни ги преминават, други се давят. Насреща ми широк канал, водата бучи и се пени, бреговете му се не виждат, събувам цървулите и чорапите, пъхам ги в торбата, мятam я на гръб, прекръствам се и го прескачам. Стигам високият бряг на Дунава. Голямата река бучи, носи грамадни блокове лед, маса народ чака лодките да се върнат и офицерът нарежда по колко човека да влизат в лодка, защото имало претоварени лодки, които се обърнали във водата между ледовете. Дойде моя ред, качих се в лодката и благополучно слязох на другия бряг. Накладени са грамадни огньове да се стоплим и сушим. Свечерява се, който се натиска ще се сдобие с парче хляб. На релсата се чука за сбор, недоизсушени, някои съвсем мокри се строяваме с багаж на рамо, ще вървим нанякъде, но къде никой не знае. Тези които ни водят сами са се заблудили и не знаят къде отиваме. През цялата нощ мокри, гладни, каталясали от умора и изтощени сме се движили в един омагьосан кръг и на съмване се намерихме на мястото, откъдето сме тръгнали. Взехме пътя по крайбрежието на реката и след като извървахме около двадесет километра път се

натъкнахме на опустял, полуразрушен, потънал в мръсотия лагер. Разрешиха да се запалят огньовете далече от бараките за да се стоплим и изсушим. В този лагер престояхме докато се отточи водата от острова, след това се върнахме да поправим продънените бараки и ги прочистим от калта. Натоварени сме с Богдан Бошнаков, с когото през 1907 г. бяхме новобранци в Търново, да укрепим стените на нашата барака и ги измажем с кал, пръстите на ръката ми отънели и при мазането годежния ми пръстен с дата 3.XI.1924 и името Мария се изхлузил и съм замазал в стената, не го намерих и там остана. Дали това не беше някаква лоша прокоба?

Всички лагеристи в лагера номер едно наброяващи две хиляди са строени на плаца за проверка, а след това отделенията заминават с песни до обектите си да берат царевича. Натрупани са грамадни купища с мамули, които камионите превозват. Даде се сигнал за връщане в лагера. Касационният съдия Владо Георгов води отделението си не по същата пътека, през която е дошъл, а през друга за да излезе по скоро от царевичната нива, настига го милиционера, който охранява неговото отделение и с два удара с приклада на пушката си по устата му изкърти зъбите, рухна кръв. Той нещастникът се превива от болки, аз, настръхнал, съм се втренчил в милиционера в безумното намерение да се хвърля и забия острия си нож в него, но до мен са стари улегнали лагеристи и ми казват: “Какво си се наежил, или искаш тук на това място да ти светят маслото?” Опомних се. Занесох манерката пълна с вода и я подадох на лагерния лекар да го поизмие от кръвта. С Георгов се познавам от по-рано, той ми се пада малко роднина по линия на баджанака ми инженер Димитър Агура. Владо и Жения Георгови са двама братя, женени за двете сестри Агура – Елена и Недялка /Нелчето/, известна пианистка. Жения Георгов е пък е един от първите инженери в България.

.....

Беше 7 юни 1950 г. Строени сме на обширна, равна ливада и се чете списък на освободените лица, между които от нашето отделение се освобождават Орошаков, Моралиев и евреина Барух, мен пак ме няма. Отчаян очаквах да си чуя името в списъка на превъдворените за още по една година, но и там ме няма. Лицето, което четеше списъците замина за втория лагер в острова, извървял повече от километър път, се връща и както се изтегляха ротите с лагеристи питал за нашето отделение, спира отделението и пита отделния, има ли лице, което да се казва Андрея Момерин. Обадих се. Излезте от строя и настигнете другите освободени, грешка, пропуснал ви бях. Присъединих се към другите, но съм като замаян и не ми се вярва, че съм освободен. Влязохме в лагера, даде се нареждане веднага да си вземем багажа и собствените вещи, придружени от милиционера тръгваме, качихме се в лодка, слизаем на брега и отиваме в щаба. Дадоха ни да подпишем декларации, че с политическа дейност няма да се занимаваме и че при провинение санкциите ще бъдат въдворяване наново в лагер. Домакинът предаде на всеки един пакета му с цивилните дрехи, а държавните предадохме. Питахме за касиера, за да ни обмени картоните с пари, но той излязъл из селото по работа, пратиха ме да го намеря, уморен, отслабнал, едвам вървя, спретнатата една бабичка ми каза:

- Синко, Господ да ти е на помощ, ела с мене. Заведе ме в близката бозаджийница, поръча ми канче боза, картоните ми се котират само в лавката на лагера, но тя плати, сбогувах се, целунах и ръка и благодарих, тя се прекръсти и каза - Бог да те пази.

Срещнах касиера и обмених пари, на излизане ми се обади Димитър Екимов с прякор, “Димитрака”, закъсал ме моли да му заема петстотин лева, ще пише на жена си и тя ще ги донесе вкъщи. Въдвореният лагерен лекар също ме видя и пита как съм с краката, показах му ги отекли,

-Ти защо не ми се обаждаше? – пита.

- Цяло лято, като ходех с къси гащета, вие не виждахте ли като бяха стегнати в бинтове?.

- Ти си отиваш, дай ми моля те бинтовете си за моите крака!

Извадих ги от раницата и му ги дадох. Докато бях в щаба комендантът накарал тримата ми колеги да разтоварят пристигнал шлеп с дъски, те възразили че са вече освободени и не искат да го разтоварят. Разгневен комендантът им казал, че всички ни ще върне в лагера и превъдвори за една година. Накарал ги да започнат веднага да разтоварят шлепа, а аз отидох при коменданта да му кажа, че шлепа е почти разтоварен и го молих да отмени решението и ни даде пропуск, той позамълча и след това каза “Щом разтоварят тръгвайте си веднага.” Вървим но подплашени, само се обръщаме и гледаме да не би да ни настигне милиционер и върне в лагера. Стигнахме на гара Червен бряг. Оглеждам се, на нищо не приличам, отслабнал, изгорял, погрознял, небръснат, не смея да отида до тезгяха на заведението и си поръчам нещо с което да си разквася устата след година и половина. Тук с двама от колегите си се сбогувахме и разделихме най-сърдечно. С Моралиев взехме влака за Горна Оряховица, аз продължих за Габрово. На гарата от едно от купетата слезе Христо Шерилов посрещнат от жена си – лекарката, на която телеграфирал, че пристига. Тръгнахме натоварени с багажите си, вървим защото нито превозно средство, нито носачи има на гарата. Багажът ми голям, куфарът тежък, взех да оставам назад. Жената на Шерилов грабна куфара ми и го донесе до къщи. Къщата ни на ул. Ем. Манолов не беше далеч от гарата. Благодарих. Слаб, заприличал на Махатма Ганди, влизам в къщи - гледат ме като привидение, изплашени и не могат да ме познаят. След малка почивка се обръсвам и изкъпвам, обличам се с по-нов костюм и започнах да разпращам одисеята си.

До тук моята злочеста съдба не завършва, излизам из града, едни ме гледат накриво, това са заклетите партийци, носители на червен билет, други макар и познати ме отминават, без да ме поздравяват, това бяха хора малодушни страхливци, треперещи личности да не би да им отнемат комата, до който са се докопали, трети ме спират заговарят и подпитват за новини, те са опасни интриганти, продажници и шпиони на властта, а всички завърнали се, освободени от лагера лица, благополучно се измъкнали от града и отишли из страната, гдето не ги познават да търсят препитанието си. Родният ми град със съвсем други хора и облик ме посрещна студено и негостоприемно.

Всичко това ме принуди да го напусна и продължа изгнаничеството си, като изкарвам прехраната на моето семейство и издържам сина си студент най-напред в турското село Карагьозлий до “Мали балкан” някъде към града Преслав, после управител и домакин на мъжкия манастир “Успение Богородично”, далеч някъде в непроходимите гори над с. Батошево, и най-подир в с. Радецки наричано, поради калните до коляно улици “Черна Индия” на работа в строежите на ТЕЦ “Марица-изток 2”, живота си из които места, ако имам още някоя година на живот ще опиша поотделно.

В ДЕЛИОРМАНА

С освобождаването ни от лагер аз и двамата ми бъдещи съдружници Стефан Цанков и Христо Гъдев в изпълнение на замислено от нас предприятие напускаме гр. Габрово и се отправям за гр. Преслав. Пристигнали там ние пренощувахме и сутринта заминаваме за село Върбица.

С пристигането си в това село ние отиваме в Селсъвета и се явяваме пред председателя. Поздравяваме го, легитимирахме се и подробно му разправяме за целта на нашето решение да се заселим в този край и намерението ни да закупим от изселващите се богати турци едно по - голямо стопанство състоящо се от къща със съответните постройки, ниви и ливади. Независимо от земеделието нашата главна задача ще бъде разплод на породисти черни прасета, които угоени ще предаваме в близките месоцентрали. Изхранването на чардата прасета ще става в Мали-балкан, като главната им храна ще бъде окопалия жълъд из горите, а за угояването им подхранвани с

царевично брашно, трици, паспал и стрита суха люцерна и др. От любезното държание на председателя ние останахме с впечатлението че е добър, честен и разумна личност. По всички пролича, че ни влиза в положението и декларира в кръга на неговите възможности да ни съдейства и подпомага в трудното начинание. Казахме му, че село Чернооково /Карагъзлии/ е нашия обект и преди да се сбогуваме председателя ни напомни: Вие отивате в едно турско село, жителите на което са големи фанатици, бъдете внимателни и осторожни защото са с разхайтени нрави. Пътя до село Карагъзлий както турците го наричат е по скоро пътека, канаристо място пресечена от сухи дерета и пропасти. Благополучно пристигнахме и се приютихме в една изоставена къща. Селото е разположено в полите на Мали-балкан. Останали са бедни и мързеливи турци без поминък. Никакъв дюкян. За кутия кибрит или литър газ за осветление трябва да се ходи в село Върбица. Сгънали крака по турски селяните по цял ден седат пред плетищата на колибите си, свиват цигари в изровени от боклуците мръсни парчета хартия, удрят чакмака и палят. Въпреки че минавайки край тях ни гледаха на криво, несвикнали друговерци да сноват из селото, аз понякога им подхвърлях пакет папироси, това не оставаше незабелязано от старейшината, когото пренебрегнах и отминавах без да го погледна. Кърският имот който имаха се обработваше от жените им кадъни, които си омотаваха главите с бели кърпи се показваха само две черни очи. В първите дни ние купихме къща с постройки в двора, и полски имот. Купихме кон и каруца и постепенно посетихме околните български села от където закупихме за първо време около петдесет големи и малки черни прасета с оглед да наберем чарда към сто-двеста прасета. Сдобихме се с две силни вълча порода кучета Балкан и Вихър, условихме свинар, здрав българин, който да се занимава с прасетата. Той изкара чардата на връх Мали-балкан. Местност дива и непроходима, обитавана от диви зверове и змии из скалите. Из гъстата гора открихме поляна с изворна вода в дола. На това място заобиколено с вековни дъбови дървета и много жълъди- главната храна на прасетата ние построихме колиба за свинаря, кошара с подслон за чардата прасета и дупка за двете кучета денем вързани, а нощем пуснати да пазят стоката от хищници. Два пъти в седмицата прасетата трябва да бъдат докарвани на определено място извън селото, където ще се подхранват със силна храна и закарат в яхъра тези които наближава да се прасят. Пред това време пастира се запасяваше с необходимата за него храна и тютюн, подбираше чардата и я изкарваше на паша горе в балкана. Турците от селото подушили, че държим в яхъра по няколко прасета започнаха да ръмжат. Мюфтията служеше в гр. Преслав и от минарето на джамията произнасял вечерната молитва към Аллаха. Той беше умен, учтив и общителен на средна възраст, винаги добре облечен и чист турчин. Говореше и четеше по български отлично. Посещаваше ни вечерно време малко късничко, страхуваше се да не го видят, че прави дослук с нас. Ще ни посвети върху последните дневни новини, ще изпие поднесения му фелджан с кафе, става прави темане, казваше евала и тешукиредерим и си отиваше. Двуетажната му варосана къща в дъното на голям двор с отделена градина, целия имот е заобиколен със солидна висока тухлена ограда, голяма порта с отделна малка вратичка. Двама ратай се грижеха за добитъка му, крави, овце и др. Мюфтията с единствената си дъщеря ученичка от горните класове си идваха от Преслав редовно. Жена му ханъма-ефендим е едра хубава кадъна винаги добре облечена и учтива, говореше български. Дъщеря им на село носеше яшмак, а в града - като всички ученички в българското училище. Сутринта отивах да получа прясното мляко. Похлопвах три пъти на малката вратня и жената на ходжата ми подаваше термосът с литър мляко подварено. Бях много внимателен и макар по някога да се показваше с яшмака на една страна, аз едва поглеждах тази хубава жена с големи пламтящи черни очи от които цигарата си можеш да запалиш. Празничните дни, когато дъщерята не е на училище в града тя ми подаваше млякото също открита. Често отивах из околните градове или Търговище и имах навик да се запасявам с тоалетни принадлежности, блокчета шоколад и разни други дреболии.

Една сутрин при получаване на млякото се запrikaзвахме с девойчето и то ми се оплака че в гр. Преслав нищо не се намирало и нищо не можело да си купи. Отивайки на друг ден да си получа млякото пред врачката бяха се изправили майката и дъщеря и. Посрещнаха ме много любезно и преди да поема термоса, подадох на хубавото кадънче една кутия съдържаща джобно тефтерче подвързано с червена кожа, две блокчета шоколад и тоалетни принадлежности като и казах: този малък подарък е за вас. И майката и дъщеря и се зарадваха много за вниманието, благодариха ми и на края ми казах по турски: “Те шъокюр едерим ефендим”. Ние се сприятелихме доста много и сутрин още не почукал, вратичката се отваряше и двенките без яшмаи с леки басмени роклички свободно ми говореха и разпитваха за разни работи, при подаване на млякото непременно ми подаваха парче баклава, кадаиф или баница в чинийка завита с тъка бяла хартия. Връзките ми с мюфтията и неговото семейство не останаха незабелязани от самовластния водач на турците в селото. Този престъпник, чер, безсрамен, но с известни заслуги пред комунистите започна при среща още по ожесточено да ме гледа и да подккоросва турчата срещу ни.

В съседната до нас къща живееше един беден загубен турчин който гледаше в планината говеда. Идваше си понякога за храна и ме молеше да му отделям от тютюна който купувах за нашия свинар - съжалих го и му давах. Жена му е слаба дрипава кадъна. Един ден през плета и казвам да ми подаде десетина яйца. Български не разбира и ме гледа и се смее показвам и с пръсти. Носи яйцата и подавам й парите. Бамбашията и бил любовник, промъкнал се в двора и слушал краткия ни разговор. Ревнувал тази нещастница и я набил. Събраха се комшиите и да я отърват. Случката с покупката на яйцата става причина главореза да се ожесточи още повече срещу ми.

В селото се върти едно младо турче, цивилно облечено което знае малко български. Не знаехме дали е агент при държавна сигурност или самозван полицай под командата на бабаитина с кривите очи с когото бяхме открито на нож. Една вечер на селския мегдан под грамаден столетен чинар се събрали всички турчоля от селото. Турчето може би джарданче което беше под заповедите на главореза, дойде вкъщи у нас и вика трима ни на мегдана. Аз вървя няколко крачки напред, подире ми моите двама приятели, спирам се в средата на мегдана заобиколен от турчата. Изправи се при мен кривогледия главорез, говори разярено и ме гледа зверски, аз го гледам в очите с подигравателна усмивка в този момент той измъкна от пояса си дълъг тесен нож и го насочва в откопчаната ми риза, понатисна го и мястото дето се допре върха на ножа се разкървави. Потърсих с очи цивилният жандарин и с пръст му дадох знак да дойде при мен: - кажи на тоз обезумял бандит, че в часа в който ще забие ножа си в мен, на другия ден по същото време той ще увисне обесен на това дърво, цялото ви село ще гори в пламъци. Бандита се стресна, побеля като смин, сбирщината турци зашушукаха и бабайтина прибра бързо ножа в пояса си. Изтръпнали и изплашени моите приятели ме гледаха като някои поплювковци и тръгнаха с мен за вкъщи. Сутринта рано джандарина хлопа на вратата и ми казва да се облека, че ще ме води в с. Върбица. Тръгваме, а на около двеста крачки върви напред бандита, обръща се и се заканва с ръка. Часът е девет. Отиваме право в Селсъвета. Те двамата седнаха на пейката и зачакаха. Почуках на вратата на председателя и влязох, забелязах, че това мое действие го смути. Той беше при бюрото си. Поздравих го и помолих да ме изслуша. Спокойно му разправих за случката на мегдана в селото и благодарение на моето самообладание предотвратяването на една кървава трагедия. Казах че съм доведен от селския полицай и бандита, които са отвън в коридора. Разгневен председателя отвори вратата и ги извика да влязат, зададе им няколко въпроса по турски от които нищо не разбрах, отказа повече да ги пита и почна да ги ругае, псува и най-накрая ги изтласка с ритници навън. Когато помена, че ще отнесе този въпрос до прокурора в Преслав за да бъдат подведени за предумишлено убийство те изтръпнаха. Уплашени и разтреперани до припадък, при излизането ми се хвърлиха да ми вземат ръцете и ги целуват като искаха прошка.

Отминах ги с презрение. Председателя излезе от канцеларията, съпроводи ме до изхода и ми каза: Сега като си отидете, ще видите, че турчин, ако има седнал пред вратата си ще стане на крака, а ако ви срещне ще ви направи темане за поздрав и ще наведе глава. Благодарих му, сбогувах се и си заминах спокойно и без страх за село.

БАТОШЕВСКИ МЪЖКИ МАНАСТИР “УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО”

След като приключихме със злополучното предприятие за отглеждане на свини в Делиормана се завърнах в Габрово. Там живота ми стана тежък и непоносим. За да прехраня семейството отидох на работа на строежа на първи блок на ТЕЦ Марица Изток две.

По линията на религиозните познанства, жена ми издейства от Негово Високопреосвещенство Търговски митрополит Софроний и неговия протосингел архимандрит Иларион да заема длъжността управител на земеделското стопанство и домакин – касиер на Батошевски мъжки манастир “Успение Богородично”. Манастирът се намира високо някъде в непристъпните планински усой. По главния път, който води за село Стоките, успореден на река Росица, по средата е разклона за манастира. Оттам започва голямата градина насадена с доброкачествени сортове ябълки. Тази градина се казва “Ивански лък” и е собственост на манастирското стопанство. Срещу входа и е кръчмата на “Дочко”. Оттук започва нагорницето за манастира, път стръмен каменист, изровен, изоставен, с много завои и крайно уморителен за ходене пеш и опасен за ходене с каруца.

С приятелят ми, който ме придружава Д.К. уморени пристигаме в Светата обител. Сядаме на пейка в църковния двор да си отпочинем и чакам пристигането на игумена Отец Антим, който бил заминал до Купен. Поотпочинали ние изпихме по няколко глътки от студената балканска вода и в това време игуменът и домакинът пристигнаха. Поздравих ги и им се представих, подадох писмото за встъпването ми в длъжност. Предложих на игумена, понеже съм уморен приемането да започне от утрешния ден. Отправих се да огледам вътрешността на църквата, да запаля свещ, да огледам манастирските постройки и да хвърля око на поляните и горите около тях. Настига ме манастирски послушник, казва ми, че са дошли милиционери по служба и ме викат да отида при тях. Пред магерницата, насядали около масата, цивилна личност която личи че е таен агент и трима милиционери заредени с пушки. Поздравявам ги, сядам и ги питам на какво дължим тяхното посещение. Цивилното лице казва че по донесение в Държавна сигурност са изпратени от МВР – Севлиево да направят щателен обиск, понеже в манастира имало укрито голямо количество огнестрелно оръжие. Казах им, че няма час откакто към пристигнал да заема длъжността управител и им поднесох акредитивното писмо да прочетат, че съм в неведение и че от утре ще почна да приемам манастирското имущество. Показах им игумена и казах, че засега този е домакин на манастира, в него са всички ключове - той трябва да ви придружава и изпълнява вашите наредби по обиска. Тръгнаха да тършуват. След дълго и щателно претърсване из мази и тавани, саманлъци и конюшни, складови помещения и ракиджийница, църква и камбанария дойдоха изморени носейки една стара, ръждясала, негодна кремаклийка пушка, намерили я захвърлена зад вратата на изоставен дърварник. Казвам на домакина, който ми се видя доста смутен и уплашен, че трябва да донесе и почерпи хората с литър сливова ракия. Той донесе и мезе и почнаха да пият – изпиха я и се заоглеждаха за друг литър. Игуменът дава знак да се донесе, тогава аз се намесих и казах, че наредбата от митрополията е да се отпуска най-много литър ракия за официални гости и че изразходвано в повече няма начин да се оправдае, цивилният ме изглежда намръщено и даде знак за тръгване, без да благодари и си вземе сбогом. Сутринта пред съставената комисия от игумена, един монах и пратеник от селсъвета

Батошево започна издаването. Приемането на недвижимото имущество стана по инвентара, а останалото се изтегли и изчете като се съставиха два протокола редовно подписани от комисията, един от които се изпрати за сведение в Митрополията – В. Търново. Приемането стана набързо, защото този манастир с много имоти е ограбван системно от недобросъвестни домакини, изоставен до запустяване, обеднял и потънал в дългове, че дори послушник не се завърта поради оскъдицата на храна. Нехайство и немарливост. Наличност на голямо количество сушени сини сливи, нападнати от неприятели, изядени от мишки и червеи. Изпочупени земеделски сечива, селски кърпи, няколко руна вълна, малко овчи кожи, раздрънкана каруца, стар кон, дръгливи овце, буре с ракия и малко жито, това е цялото манастирско имущество.

Касиер домакина Кирчо Попатанасов, роднина на един от инспекторите в митрополията, е отстранен от длъжност, но остава и се подвизава в манастира под формата на послушник, за да ползва безплатен подслон и храна. По нареждане на митрополията е предал длъжността управител за временно изпълнение на един свещеник от Севлиево, пратен в манастира за наказание и изправление за шест месеца. При заминаването му го заварих в стаята му в момента когато вадеше от дюшека пачки с големи банкноти и ги мушна в раницата си, без да му мигне окото. Манастирът е докаран до просияшка тояга, благодарение на безчестни домакини като този безскрупулен поп, който след изтичане на наказанието замина за да заеме наново длъжността си в Севлиево.

Първите ми впечатления от манастира и местоположението му са повече от прекрасни. Само тук, в горската тишина изпълнена с лек аромат на билки и цветя душата намира отдиш и почивка. От близката поляна се съзерцават белите остри старопланински върхове, които блестят под слънчевите лъчи като диаманти.

Манастирът е построен в малка котловина, защитена от ветрове и бури. Дворът е ограден от три страни с двуетажни постройки с чардаци. На долните етажи са магерницата, складове и хранилища, мази, плевни, конюшна и дърварник. Вън от манастира от към главния вход е казана за варене на ракия и голямата манастирска чешма. Тази чешма отгоре е похлупена с грамадна каменна плоча, която била надигната от поп Кривошиев от Севлиево който търсил скритото на времето съкровище от разбойническа банда, която върлувала из тамошните непристъпни места. Преданието е, че освен разбойническото злато там е заровено и манастирското имане - златни кръстове, потири и старинни църковни книги. Казва се още, че когато слънцето огрее високия кръст на църковното кубе и даде сянка, в нея посока на около хиляда крачки ако се копае ще се открие скривалището със златното съкровище.

Външните подпорни стени на манастирските постройки, приличащи на крепост, са продънени и грамадни каменни блокове са се натрупали долу в пропастта. Стаите над порутената стена са с напукани стени и са се наклонили към пропастта. Много от другите стаи са необитаеми с пробити тавани, пропукани стени, изкъртени врати, изпотрошени стъкла и прозорци, подове прогнили, навред потънало в мърсотия. Вътре в църквата непочистено, неизмито. Кубетата ръждясали, стълбата за камбанарията прогнила. Дворът неизметен, един стрък цвете няма посадено. Манастирски плодни градини много, но изоставени, всичко запустяло. Нивите са, които се обработват. Горите взети, пратени в друг манастир са и трите крави които са имали. В конюшната стар един кон и разнебитена каруца, която след всяко слизване в с. Батошево отива на ремонт. Двадесет, тридесет дръгливи овце и подивели кокошки. Дългове за данъци, застраховки, свещи и заплати на монасите. Край с. Батошево, близо до девическия манастир, стопанисват стара караежка воденица, от която получават нищожен наем. До воденицата едно отделно помещение, неизползвано, взело да се руши, а по - надолу двукатни къщи, изоставени – бивш манастирски метох, работници се настанили и живеят безплатно. Пропуснах да спомена, че горе в манастира на високата поляна има построено солидно здание – летовище за деца. Условия да се развие едно земеделско

стопанство има, липсата на инициатива и земеделски сечива са причината да тънат в дългове и мизерия. Реших да го стегна и възобновя. Една трудна задача.

РОЖДЕН ДЕН 90 ГОДИНИ.

Ритъма на ежедневието се преплита с божествения ритъм на годишните времена, който протичат ден след ден до като доживях до 4 март и с. 1975 г. чувствайки се бодър и без страх, че навършвам деветдесетата година от рожденият ми ден, а това е пределната възраст за живот в нашия род. През миналите по ранни години се трудих, постоянствах и работих и натрупах завидно състояние, което се стопи през постъпилата революционна септемврийска кървава епопея – обмяната на лева, национализация на предприятието ми, конфискация на авоари, изземане на златната ми наличност и облигации от държавните заеми и обсебване на големи суми дадени на съхранение на приятели който се указаха безчестни В една стара латинска мъдрост се казва “сик транзит gloria mundi”, като ще каже: Човешката слава никога не е вечна.. Син ми е решил рождения ми ден да се отпразнува в тесен кръг от роднини и няколко близки приятелски семейства за която цел своевременно са поканени. Към девет часа вечерта на празника поканените започнаха да пристигат, поднасяйки ми букети.

При весели музикални мелодии минаващи през усилвателя и чести наздравници, започна вълнуващото пиршество Мина известно време прекратено в приятелска атмосфера, син ми помоли присъстващите на брой тридесет и шест човека да запазят тишина. понеже приятеля ни г-н Константин Йотов ще произнесе съставеното от него поема за основателя на гр. Габрово - Рачо Ковача от село Боженците. В тази поема автора увлекателно описва как този смел и безстрашен ковач се е заселил в непроходимите габрови гори вековни близо до буйния свеж горски извор бликащ изобилна вода, наричан “топлика”. Дълбоката тишина пригласявана от птичите песни и нарушавана от рева на многото диви зверове постепенно се заселва от работни земеделци и занаятчий и в този пушиняк се образувало малко селище което кръстили Габрово, а Рача в песни възпявали. Станало средище на пътуващите кърджий в кирвани стоки през балкана за равна Тракия и обратно за Дунавската низина.

Добре аргументираната историческа поема съставена от бившия доблестен и храбър запасен офицер завърши награден със силни ръкопляскания и браво от сърце поздравих и целунах автора на дългата поема.

Мой близки роднини пожелаха и ме подканиха да кажа и аз някое от моите стари патриотични стихотворения, при тишина, въодушевен от културната аудитория, във формата си и наплом произнесох с патос стихотворение в което се описва непоносимия гнет върху живота на нещастния поробен македонски народ.

Рецитираното от мен стихотворение се посрещна с одобрение и акламации. Замолен бях да кажа второ, но уморен и за разнообразие отложих да сторя това малко по-късно. Гостите с повишено настроение радостно пресушаваха пълните чаши с пенливото червено вино, а други увлечени в забавни разговори бяха помолени да се съберат в хола и столовата прави с чаши в ръка напълнени със съветско шампанско “Игристое” по даден знак и тон единодушно се изпя три пъти по ред “На многая лета”

Син ми направи няколко снимки, отделно сме се прегърнали с внучето и Марта Килифарева дошла нарочно за празника от Русе.

Вълнуващото тържествено юбилейно пиршество към своя край, много от гостите станаха да се сбогуват, а по младите се пренесоха на по-широко в хола където продължиха да се веселят до късно пред нощта.

Присъстващи на 4 март 1975 вечерта:

Мара Славова генерал Косю Узунска

Амалия Бончо Хаджи Бончева

Мера и професор Филип Филипови

Елка и Борис Райнови
 Олга и Косю Костови
 Лиляна и Божидар Димитрови
 Велика и инженер Димитър Д. Агура
 Марчето и д-р Николай Секлунов със синът си
 Анчето и архитект Начо Агура.
 Зара и Константин Агура
 Лиляна Георги Селвелиева
 Марта Колю Килифарева
 Д-р Митко Узунов
 Светла и Косю Драганов
 Адриана и Стефан Георгиев
 Константин Йотов
 Димитър Христов Кудев
 Татяна и д-р Божидар Кожухарови
 Всичко 36 човека

Хората се раждат и умират това са две сигурни неща и аз спокойна яснота на разума посрещам приближаването на смъртта с утехата, че обичния ми син и снаха живеят задушевно, обичат се и са щастливи, че имат прекрасно момченце, здраво, пъргаво, умно, весело, станало на две и половина години с феноменална памет. Със смирение се обръщам към Божествения мъченик и го моля да дарува на милото ми внуче Андрейчо здраве, сила и бистър ум, а на майка му и баща му щастлив спокоен и дълголетен семеен живот. Повтарям старата истина че под слънцето няма нищо вечно, и аз с примирение очаквам часът в който ще заспя своя вечен сън.

ЖЕНА МИ МАРИЯ

Беше 11 май, прекрасен слънчев ден, на градския площад се провеждаше тържество за учащата се младеж.

Очите и ми се спряха на група ученички от последния клас. Особено впечатление ми направи между тях едно стройно жизнерадостно и хубаво момиче. Вчесало си косата по особен начин и тя, огряна от сноп слънчеви лъчи, даваше илюзията като че ли е сложена на главата и златна корона.

Посочвам я на Рибарев и го питам “кое е това прелестно момиче?” Отговаря ми: - “моя далечна роднина, дъщеря на Атанас Начев от Габрово, казват и Мичето, има по-голяма сестра Вили, женена за инженер Димитър Агура в София.”

Беше месец март, минавам по ул. “Лега”. Сетих се за това хубаво момиче, влязох в златарския магазин на познатия ми ювелир Ованесов и го помолих да ми даде някаква оригинална мартеница, извади от касата позлатено медальонче, от едната му страна инкрустиран емайлиран еделвайс с пронизана през него мартеница с преплетена в нея златна жичка. Хареса ми, взех я и я адресирах за Мария.

Плика се получава от бащата, който извиква дъщеря си, показва и мартеницата и се питат от кого може да бъде? Прехвърлят разни личности от София и Габрово и най-подир баща и отсича: - това само Момерин може да прати! Мария имала кандидати от София за женитба. От Габрово се очертавали двама по-сериозни – Иван Хр. Мароканджиев на работа в бащината си кожарска фабрика с още двама братя и сестри и Илия Кожухаров демократ, кмет на града, по-късно за малко време Министър на правосъдието в кабинета на Андрея Тошев. Баща му е свещеник за когото се носеха между гражданството разни слухове. Кожухаров беше доста запален по г-ца Начева. Във вестник “Родолубец” на който аз бях касиер и около които се бяхме събрали млади прогресивни личности от челните места на четирите политически партии в града се появи малко подлистниче под псевдоним “смелий” в което се разказваше за

вълнуващите автора му възжелания по чародейното обаятелно младо и невинно девойче с добре оформени красиви крака и бели обувки – дъщеря на известно от старо потекло семейство..

Със Савата Беров съм в много добри приятелски връзки, често се събирахме. В разговор при една среща той ми пометна нещо за Г-ца Начева- по дряновска линия те се родяет. Казах му откровенно, че е хубава и че много я харесвам. ...Срещу къщата ни при фабриката имаше една малка уютна градинка със сенчести дръвчета и лехи с цветя край високия бряг на река Янтра кебапчииницата на бай Христо. Всяка вечер масите са заети от отбрани посетители, а на грамофона се пускат предимно оперни парчета. Неделен ден по вечеря Сава Беров ме намира в къщи и кани да отидем на среща в градината и прием по чаша бира, съгласих се, но когато отидохме свободна маса нямаше, пообърнахме се и от съседна маса ни поканиха, ела казва да седнем при Агура. Отидохме. Савата ме представи, запознах се, със семейство Агура беше и сестрата на жена му г-ца Начева. Пихме по чаша бира, поговорихме малко и си тръгнаха, при сбогуване поканиха двама ни след вечеря да ги посетим в къщи и поиграем на карти. Отидохме. В гостната на горния етаж един роял, кушетка при южния прозорец тапицирана с червено кадифе, на пода постлана габровска черга, тежки червени кадифени завеси поставени на дебели черни дървени корнизи, увеличени фотоснимки на всеки един от семейството поставени в рамки и окачени по стените. На средата обла маса която разчистиха от албуми и разни дреболии, изместиха четири виенски стола насядаме и образувахме карето около масата за покер. Играх много разсеяно и помня че загубих доста.

Госпожа Велика Агура сама, а по някога със сестра си започнаха да ме посещават по начесто в кантората под предлог да им дам някакъв цвят прежда, или да им се изработи нещо по мярка.

Семейството Агура, а с тях и г-ца Мария Начева заминават за София, при сбогуването ни ме поканиха като отида там да ги посетя в къщата им на ул. “Сан Стефано”. Минаха няколко дни и ми се наложи да отида в София.

Възползвах се от поканата и им се обадох по телефона от хотел “България” където отсядах. Поканиха ме на вечеря същия ден, сблизихме се много и почти всяка вечер аз ги водих на вечеря в Юнион-Палас, на театър или опера.

Върнах се в Габрово, след някой ден си дойде и госпожица Начева. Във вилата на архитект Нено Ямантиев на Баждар, майката на Мария ме кани в определен ден и час, там заварих госпожа Начева с дъщеря си и техни роднини, след като поговорихме госпожа Начева ме извика в беседката за да ми каже нещо.

- Вие каза с Мария се обичате и сте се разбрали, какво още чакате и защо не се сгодите?

Аз това и очаквах. Мария си подава ръката усмихната и се разцелувахме. Прегърнахме се и се разцелувахме и с майка и, която види се от вълнение и радост се разплака, като каза че едно от нейните съкровени желание се осъществява.

Гостите от вилата дойдоха в беседката да ни поздравят

Официалния годеж се сключи на 3 ноември 1924 год. в Габрово в присъствието на майка ми, родителите на Мария и мои и техни роднини и приятели. На годеницата поднесох много цветя, сребърна чантичка напълнена с двадесет и пет наполеона, платинено часовниче с брилянтчета за ръка, два пръстена с брилянти. След като си отидоха гостите бащата на Мария, извади от касата си пачка от сто банкноти по лв. златни хиляда, подаде и ги каза тези пари ти давам да си купиш каквото ти е необходимо за сватбата. Заминахме за София от Горна Оряховица взех с влака от Русе спален вагон, приказвахме дълго време и късно сме заспали. В София отседнахме в хотел “България”, където по телефона от Габрово бях запазил стая с две легла. Посетихме модни шивачки и луксозни магазини, накупихме доста работи и се поръчаха рокли и палта. Заминахме за Русе заведох я в модната къща “Бераха”. Мария поръча и

там рокля и блузи, накупи си шапки, обувки, ръкавици и бельо. Върнахме се в Габрово и се приготвихме за сватба. Майка ми е радостна че се женя за момиче скромно, хубаво и от добро религиозно семейство. Тук ще спомена , че Начеви се родяват с фамилията Еким Манолов крупен търговец ангросист в гр. Свищов роднина им е Еманоил Манолов от Габрово, първият български композитор, тъй също със Свети Онуфрий Габровски когото турците в Цариград обезглавили и хвърлили главата му в Босфора. ...Бащата на Мария е на мнение да не дигаме голям шум със сватбата, а да се венчаем в София, скромно като ни кумуват инженер Димитър Агура и жена му Велика, сестра на годеницата ми. В присъствието на роднини и приятелски семейства от двете страни в дома на семейство Д. Агура на ул. "Сан Стефано" при свещенодействието на на енорийския свещеник се извърши венчавката на 25 януари, 1925 година в гр. София

Дадохме богата вечеря. Минаха няколко дни и казах на жена си "на теб предоставям по свой вкус да си подредиш къщата, не се скъпи и купувай най-хубавото и най-скъпото. Мария замолва сестрата на Агура – Нелчето инженер Георгова – известна пианистка да отидат в магазин "Кремона" и подбере и изпробва и се спира на луксозно пиано с марка "Хофман" на стойност четиридесет и четири хиляди лева., заплащам го и се изпраща за Габрово. Г-жа Мара Гранчарова получава от Виена комплект стилова спалня купена на изложба от Ал.Стамболийски. Продава я. Тя живее на ул. "Лега", над модната шивачка Пелагия Видинска. Спалнята беше подредена в голяма светла стая, пода постлан с голям в цвят старо злато оригинален персийски килим. Жена ми много и хареса, но г-ца Грънчарова иска сто петдесет хиляди лева, сума която намирах че е много висока. Виждам че Мария държи да я има. Помолих братовчедката си Пенка Еманоил Тюрйо да влезе в пазарлък с г-жа Грънчарова, с мандат как-как спалнята да се вземе. Пазарлъкът е сключен за сто и четиридесет хиляди лева. Сумата броих, двете пружини махнах и веднага поръчах два матрака за четиринадесет хиляди лева. Извиках от Габрово мебелиста Вагнер и му възложих опаковката и изпращането на спалнята в Габрово. За амбалаж, транспорт и възнаграждение на Вагнер броих десет хиляди лева и спалнята с матраците ми струва сто шестдесет и четири хиляди лева. От антикварския магазин под хотел "България" купих седем оригинални персийски килими "Бухара", Синяя и др. в различни големини и една стара икона за две хиляди лева, а от Борис Персийски купих един килим в бяло за будоар. В къщата ни имаше много мебели в стил "барок" които не се харесаха на Мария. Спалнята и столовата подарихме на неин роднина. Владимир Пенчев, завършил търговската гимназия в гр. Свищов. Той ще се жени за Велика Пецова - близка роднина на Мария по линията на баба Иванка, която ме помоли да го приема на работа, назначих го на длъжност директор.

Мария в първите години беше малко суетна. Държеше много на тоалетите, обличаше се винаги с вкус, най-модерно и се говореше, че тя давала тон на модата. Не може да се откаже че тя беше подчертано хубава жена. За нейната изисквана елегантност допринесоха и моите връзки с диктатора на модата в Париж, Господин Буаре, който редовно ми изпращаше най-новите журналы, кройки, мостри от платове, десени и цветове. Абониран бях и за големия американски журнал <LADY'S HOME JOURNAL>, който се получаваше на 15 дни. Въпреки това беше много добра домакиня, къщата ни беше винаги подредена и чиста, обичаше много цветята и ги отглеждаше и в градината и в къщи.

ГАНКА

На 3 май 1926 г.ни се роди момиченце. Неописуема беше радостта ни. В присъствието на роднини, приятели и познати от Габрово и София се извърши светото кръщение на отрочето ни в църквата "Св. Богородица" и му се даде името на майка ми Ганка.

Детенцето бе възприето от светата купел от кръстницата му Велика Агура. Това мило и умно детенце колкото израстваше ставаше все по-сладко и красиво. Вече на шест годинки придружено от пазачката си отиваше в градината да бере цветя и ги носи на баба си Ганка, друг път на баба си Дана на Падало и оттам донасяха издоеното прясно пенливо мляко от породистата крава мунтафонка.

Ганка навърши седем годинки, записахме я и постъпи в горнокрайското училище. Тя с радост посещаваше училището, но за нещастие след десетина дни милото ни дете легна болно от скарлатина.

От отделението имало деца лежали от тази болест, и още не оздравели напълно и се лющели посещавали училището, като сядали на чин до Ганка. Детето ни е тежко болно, извикваме наш близък и добър приятел, млад лекар, той току що бе завършил по специалността гинеколог и без да съобразим че е начинаещ и без практика по заразните епидемични болести му възлагаме лекуването на детето.

Правеше впечатление, че той щом влизаше в стаята на болното детенце, първата му работа беше да разтвори прозорците понеже било много горещо.

Този наш приятел не можа да даде правилна диагноза на болестта, той сгреша че не извика някой от по-старите лекари и се посъветва какво трябва да се направи. Тази болест изисква топла стая, а той разтваряше прозорците. Болестта се влоши, извиквам на консултация почти всички лекари от града, но те се произнесоха че вече е твърде късно да се помогне на болното детенце. Главите ни се замаяха, изплашени до припадък изживявайки страшните мъчения на бедното дете, което се къса от болки и вика сърцераздиращо за помощ, а ние безсилни се молим на Бога, но всемогъщия и небето останаха глухи..... Кръвоизлив и обичаното ни детенце Ганка издъхна в прегръдките ни. Втрещени, обезумели от непоносимата скръб, коленичили пред безжизненото телце ние плачем с горещи сълзи за любимата Ганка.

Покъртителна гледка представляваше баба и Ганка прикована към креватчето плачеше, неутешимо проливаше сълзи, милваше и целуваше главичката на сладкото вече мъртво детенце. Тя почина на 27 Септември, 1933 год. на 7 годишна възраст.

Ганка в ковчежето обсипана с цветя бе отнесена в църквата "Света Богородица" където се извърши опелото, а след това носена от близки придружавана от роднини и учителката и другарчетата от отделението, носещи венче от свежи цветя, облекли пригответените във фабриката специално за тях пуловерчета с избродирана голяма буква от азбуката дадени им за Бог да прости.

Ганка бе положена в гробницата на дядо си Христак.

Отлетя във вечността невинната душица на милото ни и незабравимо детенце..

Неутешима пред голямата загуба която злата съдба ни изпрати със смъртта на свидното ни детенце, нещастната му майка с разстроени нерви плачеше денем и нощем и викаше духа на свидната си рожба отдаде се на спиритизъм, а след това на прекалено религиозност.

Мина се много време, Мария постепенно взе да се помирява с постигнатото ни нещастие.

За нейното разсейване и разведряване и предложих заедно с Цена жената на вуйчо ми Георги Селвелиев да отидат във Виена където син му Любомир следва финанси и поседят там. Мария категорично отказваше, но след дълги увещания се съгласи. Върна се поободрена, но непрестанно молеше на Бога да ни подари друга рожба.

Това ни желание по волята на Всевишния се сбъдна.

На 13 февруари 1936 г. ни се роди момченце здраво и тежко четири килограма и деветстотин грама. Но за него – понататък

След смъртта на първото ни дете Ганка Мария стана прекалено религиозна, редовно посещаваше църквата, пееше в църковния хор, спазваше всички църковни правила, кореспондираше с владци, епископи и архимандрити. Посещавахме Рилския, Бачковския, Троянския и Преображенски манастири. Архимандрит Методий който

възглавяваше българската църква в Москва и беше духовен баща и съветник. Екзарх Стефан и прати един голям том негови речи със саморъчно посвещение. Беше издала една религиозна книга под псевдоним Монахиня Мелания.

Едва ли ще се намери в страната ни манастир, жена ми Мария да не го е посетила, да не е направила парично дарение и отделно внасяше такса за отслужване на четиридесет литургии след смъртта на всеки един от семейството. Тя беше в постоянна преписка с епископ Николай, ректор на Духовната академия, епископ Партений, архимандритите Методий, Серафим, Климент Рилец и отец Сергей който служеше в руската църква “Св. Николай”.

Преди да си легне вечер, жена ми падаше на колене пред иконата на Исуса Христа и мъждящото кандилце, плачеше и се молеше. Легне ли, преди да заспи четеше религиозни и други стари книги на църковнославянски език. Спазваше църковните догми, посещавайки божествените служби в църквата и постеше. Посещаваше бедни, болни и немощни, подпомагаше ги парично, с дрехи и храна. Ежедневно ходеше на Ганкиния гроб, носеше и свежи цветя от градината, редеше гроба и плачеше, до като файтонджията и напомни че е време да се връщат.

Чрез Архимандрит Методий който възглавяваше Българската църква в Русия тя изпрати за поднасяне на Светата Саровска Лавра за свещения престол голяма тежка от бяла естествена коприна изцяло избродирана покривка доставена от Цариград.

По случай отпразнуването хилядо-годишнината на Свети Климент Охридски, чрез духовно лице изпрати без да се споменава името и за Руската църква подарък две големи, високи около петдесет сантиметра сребърни амфори във всяка от която се поставя изцяло изработена кристална. Те бяха поставени на олтара на Руската църква в София.

В много селски църкви одеждите на свещениците са износени и изпокъсани, тайно тя е давала на църковните настоятели пари за да се набавят нови одежди.

В София сме двамата с нея и ме води в църквата “Света Неделя” да се помолим и запалим свещи, на излизане ни настига познат на Мария свещеник от Габровско село и тя го пита: Отче като приближава Богоявление ти имаш ли кръст за благославяне и целуване при ръсенето на енориящите които ще посещават? Отговаря, че нямал и си служи с църковния при евангелието на Светия престол. На едно от кюшетата е Синодалната палата, а до нея църковния магазин, влизаме – Мария избира хубав тежък посребрен кръст, плаща го и го подава на свещеника, той го поема, прави три кръстни знака, целува го, дълбоко се покланя и произнася с тих трогателен глас “Бог да закриля вас и семейството ви, здраве да ви дава и пази от злини”.

Един от многото таквиз случай. Бъдни вечер, у нас навред е осветено, пристига голяма коледарска група и още при вратата изпява религиозна песен. Поканваме ги и прави в столовата изпяват чудно хубава коледарска песен и бързат да вървят по другите къщи. Разбрахме, че събират пари за благотворителна цел. Питам тихо Мария колко да дам, казва ми двадесет хиляди лева. С големи благодарности коледарите си заминаха.

Личност от този хор който от много години не е жив бил казал на сина на си за голямата ни щедрост, в какъвто размер в посетените по-богати къщи не получили. Този син приятел на моя син Христо на една голяма вечеря в къщи у дома разправя за таз наша голяма щедрост

За подаянията и благотворителността на Мария не съм се противопоставял и много от тях научих след смъртта и от много лица който не познавах, спираха ме на улицата, изказваха ми съболезнованията си и ми разправяха за щедрите дарения които правила

След национализацията и лагера ударите на на съдбата не ме напущат, едно след друго на страшни изпитания съм подложен. Мария заболя и се лекува за жлъчка с голямото упование в Бога, че той ще и помогне да оздравее, болките обаче от ден на ден стават все по тежки. В София е на консултация при професор д-р Червенаков

познат на Христо, а неговия син инж. Владо Червенаков близък приятел с Христо. Професора констатира, че жена ми Мария е болна от рак в стомаха, поверително това казва на сестра ѝ Велика инж. Агура. Назначава ден и час болната да се яви в “Исул” за да я оперира. Мария отива сама, позавъртяла се из коридорите на болницата и излиза. Определеното време минава и професора праща да я търсят, но нея я няма. Болестта се усилва и я склоних пак да замине за София. Професора я преглежда и констатира че рака се е размножил и че вече е късно за операция. Идва си, аз вече знаей че е болна от рак и за нейно успокоение издействахме да я приемат на лечение в диспансера. Поддържаха я с инжекции и разни лекарства. Виждам че от ден на ден Мария става по зле. Разправя ни, че всичко си е приготвила за смъртта и къде се намират дрехите, възглавницата, обуща, свещи, кръстчета и осветени цветя при гроба Господен в гр. Ерусалим, плата за облицоване ковчега и списък на лицата на които да се даде и изпратят с пощенски запис по петдесет лева. Освен тези пари е оставила отделно пари за погребението. Оставила списък на кои манастири да се изпратят некролози за да започнат да и отслужват четиридесет литургии за които е внесла таксата. Моли се ковчега с тялото и да е пренесен в София и опелото да се извърши в Руската църква “Св. Николай” от духовния и баща Архимандрит Методий. Най на края, каза че рубетата, да не мисля че ги е дала някому на съхранение, но не може да си спомни къде ги е забутала из дрехите.

Подразбрала от болничната сестра че е болна от рак, отслабнала много и не може да вземе никаква храна тя ме помоли да си я заведа в къщи. С болничната кола я заведохме, поддържана през двора и стълбището от мен, въведох я в спалнята и настаних в леглото. Втренчила очи в мен с мъка ме попита, дали след смъртта и няма да се ожения, казах, че не съм обезумял да извърша такава голяма глупост, след това ми каза, “моля ти се Андрея до като си жив апартамент недей продава. Ти има от какво да живееш, послушай ме недей продава моля ти се апартамент. Тя ще ми прости, че се съгласих да го продам защото знаеше голямата ми обич към единствения ни син на кого не можех да откажа желанието му да се продаде и се снабди в София със собствен покрив. В пълно съзнание ме молеше да викам свещеник за извършване на Маслосвета, три пъти след това той идва да четете молитви и даде свето причастие. Идваха нейни близки религиозни приятелки, пееха и молитвени песни, едвам пееше и тя горката, напрягаше последни сили да пее заедно с тях и плачеше. Мария взе да става много зле, с парченце памук потопено в светата вода и наквасвах устничките, помоли ме да не пускам освен най-близките в стаята, виждайки че тя изживява последните си минути, казах да извикат съседа д-р Петър Атанасов да дойде. Мария полуотвори очи и едва чуто произнесе на три пъти: прости ми, със слабо усмихнато лице загледала се в Ерусалимския кръст на стената.

Часа беше три и тридесет минути следобед доктора констатира смъртта и. По телефона съобщих на Христо за кончината на майка му и той ми каза че веднага си идва. В изпълнение на предсмъртното желание на майка му, той с пристигането си взе разрешение за пренасяне ковчега с покойната в София. Изпратени от близки и познати положихме ковчега в леката кола и ние двамата пристигаме в Руската църква “Св. Николай” на бул. “Руски” и внесохме ковчега в църквата.

Сутринта отиваме двамата в църквата “Св. Седмочисленици” за опелото на сестра ми Мария Момерин полковник Начева, - по едно страхотно съвпадение и двете починаха в един и същи ден - простихме се и се върнахме в Руската църква, където опелото на покойната започна. Нейният духовен баща Архимандрит Методий е болен и дойде нейния близък Епископ Партений. в съслужение с архимандирт Сергей и други духовници се извърши опелото.

Епископ Партений произнесе трогателно слово със заключителните думи: “Тази праведница пред нас всевишния Бог ще приеме направо в небесните селения”.

Отец Сергей, близък духовник на покойната, син ми и аз снемме при гроба с тленните останки на брат ми Христо ковчега и се прочете за упокойна молитва, простихме се и според желанието и ковчега бе спуснат в гроба на брат ми.

Смъртта на жена ми Мария бе най-голямото изпитание в моя живот, най-голямата скръб, най-голямата мъка която доизсуши останалите малко сълзи в очите ми. След като изпратих в задгробния им живот седем скъпи жертви включително и родителите на Мария аз останах на тоз коварен свят с единствения си син - едничката ми надежда, закрила и утеха в моя останал кратък живот.

Мария Андрея Момерин почина на 20 август 1967 година в часа 3.30 след обяд на 65 годишна възраст в гр. Габрово, погребана в Софийските гробища парцел 27 ред 12/11, гроб 2.

ХРИСТО

Голямото ни желание и молба към Всевишния Бог се сбъдна. На 13 февруари 1936 г. ни се роди момченце здраво и тежко четири килограма и деветстотин грама. След раждането акушерката г-жа Тодорова ме извика в спалнята на Мария и много радостна ми подава в ръцете младенца с благословията да расте здрав и Господ да му дарува успех в живата. Обсипах го в целувки, поздравих, нацелувах и майка му – здрава и сияеща от радост. Подадох и детето и тя започна да го целува. Не мога да намеря думи с които да изразя благодарността към Бога за гдето чу молбата ни и ни ощастливи с мъжка рожба. Със страхопочитание се прекръстих и промълвих - Бог да го пази от злини и да му даде ум и здраве. За честите молби които сме отправяли към Бога ще има личности които като четат горните ми редове с подигравателна усмивка ще ни обвинят във фанатизъм, на таквиз ще кажа: Без вяра в Бога, душата на човека е празна.

На 22 март 1936 г. в църквата “Св. Богородица” новороденото на четиридесет дена момченце бе кръстено и на детето бе дадено името на чичо му Христо.

Възприет бе от Светата купел от Димитър Агура - младши. Присъстващите бяха поканени в къщи на голям обед за ознаменуване на това радостно събитие. Детето бързо растеше и се развиваше нормално. Преди да постъпи в първоначалното училище беше се научил да чете. Върху чистата детска душа на Христо, майка му искаше да посади силна вяра в Бога и всички добродетели. Още много малък на въпроса - Христо как вярваш в Бога? отговаряше: - Както ме учи Веруюто. Записахме го в първо отделение – четеше, пишеше и смяташе отлично. Вечер като се прибирахме в спалнята, той обичаше да легне при майка си и да прави сметки на пръсти. Набързо беше скицирал карикатура с образа ми и написал: “плаща се според културата.” Обичаше да рисува бандити и вождове на индианци. Написал беше на пишещата машина много духовито стихотворение за баба Иванка и дядо Начо:

Недоспала баба Дана
Сутрин рано става
Бързо престилка запасва
И в дама дотасва

Кравата пои нахранва
Мляко дои и прецежда
От полози яйца вади
Кокошките издюдюква някъде из двора

Дядо Начо спал на криво
Скокна бързо в двор излезе
Газениче в ръка държи

В саманлъка с глъчка влезе

Сърдит вика, гюрултия вдига
 Че сеното разпиляно
 Че телето в буклука
 Огън гори – мляко кипи

Кокошки пицят гладни
 Двора не почистен
 Млякото пригорено
 Мишокът в капана

Портника разлестен
 Кранът не затегнат
 Водата изтекла
 Махленската котка сиренто изяла

Начумерен и сърдит
 Той вратата блъска
 Бързо на кревата се тръшка
 Библията хваща, псалмите запява

По едно време виква
 Вестник Мир кой взе отъ тука
 Че политика народняшка и коварна
 Византийска – Англофилска

Е най права за народа
 Че без нея той влиза въ гроба
 Туй що става по света
 Чу на Хитлера гласа:

Почна вече да разбира
 И последния глупец,
 Че Джон Бул пердах го чака
 Къмъ Египет и Суец

Написал Х. А. Момерин 17.IV.1941 г. ???!???

Пишеше на пишещата машина “Адлер “ и правеше сборове и умножаваше на сметачната машина в кантората.
 Попаднеше ли му машинката в ръката той трябваше да я разглоби на съставните части за да разбере устройството на механизма и пак да я сглоби. Горнекрайското училище той премина все с отличие. Постъпи в Априловската гимназия и там всеки клас завършване с отличен успех и примерно поведение. В къщи си беше устроил малка работилничка. Голямо влечение имаше към електротехниката. Като започнем от сешоара на майка му, който набързо разглоби и повреди, прахосмукачката, бойлерите, готварската машина “Сименс”, той всичко разглобяваше. Поправяше и конструираше радиоапарати. Още от онез времена аз и днес ползвам едно малко строено от него радио което не е замлъквало и свири и до днес. Христо получаваше български и руски технически списания. Поправяше разни системи радиоапарати в кратко време и беше добре заплащан. В работата си той беше факир в бързите поправки.

ХРИСТО ИЗКЛЮЧЕН ОТ ГИМНАЗИЯТА

Във фабриката работеха две сестри от с. Новата махала, минаваха за добри работнички. Живееха на фабричното жилище и имаха навик да отиват съботна или неделна вечер в близкото казино на кино или вечеринка да танцуват. Съгласно заведения ред, те знаеха, че след един часа през нощта входните врати на фабриката не се отключват от вардианина и никому не е позволено да влиза в района на фабриката. Тези две сестри имат брат, който следва в университета в София, но през ваканцията го приемах в кантората на обща работа да препечели някой и друг лев. Една нощ той проследява сестрите си и ги заварва пред заключената врата. Часът наближава два през нощта. През това време вардианина обикаля и навива със специалния ключ от всеки пост контролния часовник, който носи прикачен през рамото си. Явява се към два и половина часа да навие с ключа от последния пост часовника, който е при входната врата. Чува голяма гюрултия и вик – брата /Цвятко Ковачев/ иска пазавантината да ги пусне да влезнат. За да предотврати скандала Петър им отваря да влезнат. Брат им, който им се кара – сръбнал - се натиска да влезе и той и почва да псува и ругае пазача. Бай Петър, едър и здрав бошнав, го пуца да влезе, сграбчва го, набива го и с пукната глава го изхвърлил навън. Сутринта Ковачев идва с превързана глава да ми се оплаква, че пазачът го бил, казах му “Ти момче каквото си търсил, таквоз си намерил, във всяко предприятие има ред на който всеки е длъжен да се подчинява, а колкото се отнася до сестрите ви че излизали след работно време, те са напълно свободни до определения час за прибиране в жилището и никой не е задължен да се меси в частния им живот.” Този нахалник повиши тона, взе да разправя, че бил унижаван като разсилен и разпращан по поща и покупки. Не можах да се стърпя, нахоках го и му казах, че не съм го викал и че сам ми се помоли да го приема на каква да е работа, щом я смята за унизителна, аз го освобождавам от нея. Казах на секретарката си Велимира Кауфман да донесе от счетоводството ведомостта за плащане, посочих му с пръст къде да се подпише, наброих му отработените дни, посочих му вратата – излизайки той измърмори закана. Научих, че той се числял в организацията “бранник” – явно за да шпионира. След девети е назначен чрез застъпничеството на партийци за директор на Априловската гимназия. Не можейки да намери начин да изпълни заканата си срещу мен, този тип започна да ми отъмщава чрез синът ми Христо, който тогава беше в десети клас. Под предлог, че син ми не го бил поздравил или че не бил си остригал косата, без много да му мисли го изключва от гимназията. Христо цял ден в работилницата работи и мълчи, но се вижда, че тоз случай страшно го измъчва. Майка му, разтревожена, два-три пъти ходи в гимназията да иска обяснение и да настоява за отменение на неоснователното му решение, но той е упорит и отказва да го възстанови. Последния път тя толкоз го наругава, че той я заплашил, че ще вика милиционер. Братовчедка ми Амалия Бончо хаджи Бончева – Хесапчиева по баща, е секретарка в Министерството на просветата. Излагам и случаят с Христо, тя докладва на помощник министъра и той с телеграма разпорежда Христо да бъде възстановен.

ХРИСТО ИЗКЛЮЧЕН ОТ УНИВЕРСИТЕТА

На Христо му оставаха две години да завърши, но друга неприятност и тормоз. Поради унгарските събития и поради моето положение като индустриалец, Христо бе включен в списъка на шкартираните около четиристотин студенти. Казват, че при постъпките да бъде приет наново в университета, ще трябва да представи удостоверение от предприятието където е работил. Постъпва като докер във фабрика “Габрово”, после замина за Маджарево на работа в “Горубсо” чрез габровската кооперация “Стомана” заедно с братовчед си Гецата Селвелиев.

От страх, че може да се провали бъдещето на сина ми, аз отидох в София и правих всевъзможни усилия да бъде възвърнат в университета, обаче не върви! Оплаквам се на адвокатата си Борис Николаев, който като стенографист работи при председателя на БАН Тодор Павлов, регент от второто регентство, като записва продиктуваните му научни трудове. Николаев ме завежда в дома на Т. Павлов, обаче, за съжаление, него го нямаше, прие ни госпожа Гана Павлова, на която Николаев пише речите, които изнася в качеството си на Председателка на женските дружества в България. Госпожа Павлова беше приела в кабинета на съпруга си някаква

С нея се бях запознал по девети септември, когато беше дошла със сина си Асен и снаха си да вземат Тодор Павлов, който по време на предния режим се криеше в Габрово. Съседът партиец Димитър Тинков ги беше довел във фабриката да вземат мярка на госпожата и и приготвят няколко черни копринени комбинизона и бельо за цялото семейство. Нейният баща е чехларин в махалата ни, майка и е жена кръстата с къси крака и ръце, помагаше в дюкянчето на мъжа си.

След изпращането на госта тя дойде при нас и Николаев ме представи, а тя му каза, че познава брат ми и мен още от малки, когато сме играели в махалата и с другарките са ни били измислили песен, понеже сме се носели в хубави дрехи.

Николаев подхвана да и разправя защо сме дошли, тя внимателно го изслуша. Каза и още, че услугата, която ще направи ще бъде услуга лично за него. Виждаш ли го тоз “бай Андрея” – между многото мои богати приятели той единствен се намери да ми начете безвъзмездно петдесет хиляди лева, с които пари спасих живота си, като отидох в санаториум и ме излекуваха от туберкулоза. Госпожа Павлова се извини и отиде в кабинета на мъжът си да говори по телефона с ректора на университета, обадила се секретарката му, която е в течение на въпроса. Казала на другия ден към единадесет часа да съм отишъл при нея. Вземам братовчеда си Сава Момерин, който се познава със секретарката, тя често посещавала майка му в Долни Богров и отиваме в ректората. Прие ни веднага, шикалкави, обеща да направи зависещото от нея, и най-подир изплю камъчето като каза, че все пак всичко зависи от Габрово, защо там не потърсите връзки? Върнах се в Габрово, но не се отчайвам. С бащата на архитект Пенчо Бонев съм близък приятел, самия Пенчо е в градския народен съвет, двамата ме много тачат и ми казват “бачо Андрея”. Нали с Пенчо бяхме лагеристи в Белене. Архитект Пенчо Бонев е много близък приятел на председателя на окръжния народен съвет Българенски, който начесто е гост в къщата на Бонев. Стъпвам аз на пеша на Пенча и не го оставям на мира. Той вечер редовно посещава пивница “Бойкин” да се черпи с приятели - и аз съм там. Намирам го в компанията на архитекти, ходя и у тях, той знае защо. Една вечер Пенчо ме повика настрана у “Бойкин” и ми каза: “Използвах доброто настроение на Българенски - обеща ми да парафира формулярите за приемането на Ицката в университета”. Благодарих му най-сърдечно за голямата услуга. След големите усилия Христо е върнат в университета, взема последните си четири семестъра за една година, взема диплома за завършено висше образование.

ХРИСТО СЕ ЖЕНИ

Изминаха почти две години от както жестоката и неумолима смърт отне милата ни и незабравима Мария, Царство и небесно, и - гръм и мълния от ясно небе. Голяма и неочаквана радостна вест, изненада за мен и всички роднини и познати. Към месец юли 1969 година син ми Христо ми пише “Сигурно си спомняш Анна с която бяхме май месец в Габрово, смяташ ли, че е подходящо момиче за което мога да се оженя?” Отговарям му веднага, че изборът му е много сполучлив. Госпожицата ми е направила много добро впечатление, хубава, скромна и най-важното от добро и почтено семейство. С баща и Божидар Димитров, шурей и ортак на Владимир Явашев във “Химия и индустрия” – фабрика за бои и текстилни химикали в Габрово се познаваме

отдавна. Синът на Владо е световно известния Христо. Той беше близък приятел и съученик на моят Христо, стояха на един чин.

Вярвам, че ще бъде щастлив през целия си живот, ако я вземе за съпруга. Последва второ писмо. Христо ми пише: Ходих при родителите на Анна да искам ръката и, всичко мина много добре.

Никога в живота си не съм се чувствал тъй радостен. Едно ми е голяма мъка, че майка му която толкоз го обичаше не доживя да види, че Христо взе за жена момиче каквото тя му препоръчваше.

Взеха ми квартира в същата кооперация, където живеят, а по – късно, когато си уредиха самостоятелно жилище се преместих там.

Родителите на Анна - Лиляна и Божидар Димитрови с малкия си син Димитър и Христо пристигнаха в Габрово. В присъствието от наша страна на Цанка Селвелиева, Точито Драганова, Надка Илия Лулева, Бегония и Стефан Сиракови и Ангелина Лесичкова, се извърши официален годеж на 25 Юни 69 г.

По този случай от страна на покойната им майка им предадох за спомен старинната икона Казанская Св. Богородица, подарена от Архимандрит Методи духовния и баша, донесена от Москва където той възглавяваше Българската църква в Русия.

Сключването на гражданския брак се извърши на 27 юли, 1969 година към девет часа сутринта в Неделя при кумуването на братовчедите ни Зара и Константин Агура в София.

С приключване формалностите всички присъстващи се отправиха за църквата “Преображение Господне” където в единадесет часа се извърши тържественото бракосъчетание.

С този си акт син ми Христо изпълни второто желание на покойната си майка. Всички присъстващи на църковния обред с колите си и с автобус се отправиха за гребната база в Панчарево където се даде обед от сто и тридесет куверта. Поканените заели определените им места, станали прави с прозвучаването на тържествения сватбен марш на Менделсон, младоженците водени от мен заехме в центъра местата си, а от двете им страни седнаха кумата и кума.

През време на аперитива кума Константин Агура, произнесе прочувствена наздравица с най-добри пожелания на бъдещото семейство. Малък антракт и се чуват гласове и подканвания, и аз стария свекър да кажа няколко думи за младоженците. Разчувстван станах и произнесох следните слова:

Уважаеми дами и господа, драги приятели и мили роднини:

Позволете ми в този тържествен и вълнуващ момент да ви предложа да дигнем пълни чаши и прием наздравица за щастието на нашите скъпи младоженци. На вас Ани и Христо давам бащината си благословия и моля Всевишния Бог да ви закриля. За ваше здраве и радост, честити венци и пак наздраве!

Целувам ги и слагам в ръката на булката кожена кесийка съдържаща нещо за спомен. Менюто е разнообразно, превъзходно и в изобилие. Ракията и виното се леят непрекъснато. След обяда на две партиди при чудно хубаво време и прекрасни изгледи на околността, се направиха с параходчето обиколки из езерото. Накацалите кокетни вили из гората и засадения с дървета път край езерото дават илюзия за френската ривиера.

Пиршеството продължава до късно пред нощта. Прибрахме се в апартамента на ул. “Оборище” № 9, младоженците са в стаята си, повикаха и мен да се радвам на обхваналото ги щастие. Целувахме се и си припомнихме за починалата им майка, Тихичко си поплаквахме с твърдата вяра, че нейния дух е присъствал на църковния обред и с радостни сълзи се е молила и благославяла любящата се щастлива двойка. Желанията на сина ми Христо едно след друго се осъществяват. Той вече е притежател на лека кола - новия модел Фиат 124. Зарегистрирана под № 6232, волана на която освен него е усвоила съобразителната Ани.

Остава да се осъществят още три желания, който аз предчувствам че ще се сбъднат, сладки жизнерадостни момченца, дом и малка спретната виличка с градинка, който Бог да им дава здраве, че с течение на времето ще бъдат постигнати.

От деня на сватбата на Анни и Христо в молитвите, които отправям към Всевишния Бог да даде на жена ми - скъпата Мария покой, редовно прибавям - да ги дари със здрава умна мъжка рожба.

АШО

На 14 януари 1972 г. сватята ми Лиляна Димитрова, майката на Ани ми каза много радостна вест. Отдавна очакваната мечта е сбъдната и ще ни се роди детенце. Изненадата ми беше голяма, а радостта дважд по голяма, казах си дано всемилостивия Бог ми помогне да живея и видя с очите си миличкото внуче и чуя сладкото му детско гласче. Доживях 27 юни 1972 г., когато вечерта всички близки сме се събрали в къщи с трепетно вълнение, очаквайки да се съобщи от родилния дом голямата вест. Телефона позвъня и сестрата госпожа Иванова им съобщи, че в часа единадесет и девет минути Анни ошастливила съпруга си като му дарява синче. Христо, Божидар и приятеля ни д-р Митко Узунов скочиха в колата и отидоха до родилния дом. Във възторг от радостната вест, че се роди отроче и то от мъжки пол, ние започнахме да се поздравяваме, честитим си радостта и се целуваме. Смесваме се с дошлите приятелски семейства за да се отпразнува тържествено голямото събитие. Телефона звъни непрекъснато, роднини и познати чакат да ги осведомим за рождбата и ни поздравят. До късна нощ всички опиянени от радостта се чукат и пият шампанско с благословия за здравето на новороденото.

Неизбежно е да се остарее, както с неизбежно да се умре, но аз се моля на Бога да ми подкрепи силите, и да доживея онзи щастлив ден, когато милото момченце проговори и чуя с да срича думите мама, тати, баба и дядо. Тази ми радост е още по голяма с решението младенеца при светото му кръщение да получи моето име Андрея, по който начин ще се осъществи съкровената ми мечта да продължи фамилията род. Със смирение се обръщам към Божествения мъченик и го моля да дарува на милото ми внуче Андрейчо здраве, сила и бистър ум, а на майка му и баща му щастлив, спокоен и дълголетен семеен живот.

На другия ден преди обед майката и бащата на Анна, Христо и аз носейки цветя за майката на детето сме пред родилния дом, където от прозореца на втория етаж Анни напълно здрава и жизнерадостна ни показва скъпата си рожба прегърнала я майчински и ние чухме сладкото му плачещо гласче. Претеглено то тежеше три килограма и осемстотин грама, високо е петдесет и два сантиметра. Бог да му дава здраве, силен ум и дълъг живот. Днес, когато пиша настоящите спомени е 27 юли 1972 год., точно три години се навършват от сватбата на син ми с Анни и един месец от раждането на нашето прекрасно момченце с лазурни очички като неаполитанско небе. На днешния ден тежи 4 килограма и 800 грама. Здравичко, пълничко, кротичко и сладичко, заобиколено от вниманието и топлите грижи на всички в къщи и нежните милувки на любящите му родители, то суче, мърдука и спи за да расте. Голямо желание имам да го подигна и подрукам, прегърна и целуна по розовите странички, но не съм сигурен в здравината на ръцете си. Дядо му Божидар е силен и понякога с голямо усърдие взема участие при къпането, повиването, храненето и приспиването на бебето. Баба му Лиляна всеотдайно и неуморно се е отдала за отглеждането му, а вуйчо му Димитър е винаги готов в нещо да помогне, постоянно е около него. Правеше впечатление, че дядото на момченцето Божидар от голямата семейна радост, макар че е от категорията на въздържателите, поради редкия и изключителен случай си разреши и по време на вечерните тържества дигаше кристалната чаша с шампанско, чукаше се и я изпиваше на екс за здравето и дългоденствието на малкия член в нашето семейство. Осъществи се

едно от съкровенията желания на всички ни. Сега предстои сдобиване на младото семейство с дом, тъй като апартаментът на Димитрови на ул. "Оборище" № 9 макар и да е доста голям е неудобен за живеене на две семейства. Апартаментът им на ул. Шипка 17 се ремонтира засега, състоящ се от три големи хигиенични стаи, кухня, баня и тоалетна в близките дни ще бъде готов. Завършвам с едно мое пожелание, което вярвам, че син ми благодарение на своя талант и неуморен труд ще осъществи като реализира трета една своя мечта, построяване някъде в планината в красив кът с изобилна планинска вода на малка кокетна вила със слънчево изложение, овощна и цветна градина където Андрейчо да учи, чете и играе на воля за радост, на майка и баща си и всички други близки около него.

27 юни 1973 г. На днешния ден любимото ми внуче Андрейчо навършва една година. Изправен, свободно потичва, играе, закача се и се смее. В този неделен ден, родителите му са решили да бъде извършено светото му кръщение. С три коли към три часа следобяд отиваме в Семинарската църква "Св. Иван Рилски", където Свещеник Иван Кондаков започна свещенодействието, трикратното потапяне на детето в светата купел, подава го на кръстницата Зара и кръстника Константин Агура, чете съответните канони, освещава златното кръстче и го прикача на вратлето на детето и запитва кръстниците за името му - назовават го Андрея. Свещеникът чете съответните молитви, държи кратко слово за здраве и щастие на младенеца, извършва писмени формалности по кръщението и с това се извършва кръщението. Присъстващи: родителите Ана и Христо Момерин, кръстниците Зара и Константин Агура аз, Лиляна и Божидар Димитрови и син им Димитър, Велика Агура и семейство Тодор Попови.

БОЖИДАР

Радостни са всички събрали се вкъщи, радостен съм и аз деветдесет и една годишния старец, че на 29 Октомври 1975 г. в часа 11 преди обед ни се роди второ момченце второ мое внуче чернооко, здраво и хубаво, тихо и смирено, на тежест кг. 4,500, и на височина 53 см. Майка му напълно здрава закърмила го с майчино мляко. Бог здраве и сила да му дава да расне и порасне умно и разумно за радост на родители, роднини и всички около него.

Деня на раждането се отпразнува вечерта тържествено, вдигаха се наздравици с пълни чаши с шампанско за дълголетие на новия член в семейството на Момерин, който ще носи името на втория си дядо по майчина линия Божидар.

Хората се раждат и умират това са две сигурни неща и аз със спокойна яснота на разума посрещам приближаването на смъртта с утехата, че обичния ми син и снаха живеят задушевно, обичат се и са щастливи, че имат прекрасно момченце, здраво, пъргаво, умно, весело, станало на две и половина години с феноменална памет.

Със смирение се обръщам към Божествения мъченик и го моля да дарува на милите ми внучета здраве, сила и бистър ум, а на майката и баща им - щастлив спокоен и дълголетен семеен живот.

Повтарям старата истина, че под слънцето няма нищо вечно, и аз с примирение очаквам часът в който ще заспя своя вечен сън.